

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**KALKINMANIN FİNANSMANININ
SAĞLANMASINDA
MİKROKREDİ YÖNTEMİ**

**Demet ÇAK
2502020053**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA
(Düzeltilmiş Tez)

İSTANBUL, 2007

*Bu Çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Fonu Tarafından Desteklenmiştir. Proje No: 1528.

DÜZELTME VE EKLEMELER

- Tez başlığı, “Kalkınmanın Finansmanının Sağlanmasında Mikrokredi Yöntemi” olarak değiştirilmiştir.
- Bölümler arası denge dikkate alınarak tez yeniden bölümlere ayrılmış ve birinci bölüm 30, ikinci bölüm 43, üçüncü bölüm 28, dördüncü bölüm 44 sayfa olmuştur.
- İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Fonunun desteğiyle, yapılan anket çalışması ilgili çalışmanın tablolarına ve değerlendirmelerine 115-139 sayfa aralığında yer verilmiştir.
- Erişim tarihleri sehven yazılmamış olan 44-141-142 nolu dipnotlara erişim tarihi eklenmiştir.
- Çalışmanın 32.sayfasında yer alan “hernekadar” kelimesi “her ne kadar” şeklinde değiştirilmiştir. Düzeltme: 33. sayfada yer almaktadır.
- Tez çalışmasının 35. sayfasında yer alan “fikir aykırılıkları” ifadesi yerine “fikir ayrılıkları” olarak değiştirilmiştir. Düzeltme:37. sayfada yer almaktadır.
- Dünya uygulamalarıyla ilgili yapılmış neredeyse tüm ampirik çalışmalar Tablo 3’te özetlenmiştir . Tablo 3, 76-79 sayfa aralığında yer almaktadır.
- Jüri üyeleri tarafından kaynakçaya ilave edilmesi önerilen Noor İslam’a ait “Mikrofinans Uygulamalarında Bangladeş Örneği ve Türkiye Başarı Koşulları” başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden ilgili alıntı yapılarak bibliyografyaya eklenmiştir. Dipnot no:151. Sayfa No:114.

ÖZ

Mikrokredi son 30 yıl içerisinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın sağlanması amaçlarıyla ortaya çıkmıştır. Mikrokreditin ana amacı küçük ölçekli finansal hizmetlerin, sosyal statüleri nedeniyle bir ülkedeki temel finansal sektör tarafından banka müşterisi olarak kabul edilmeyen kesimlere doğru ticari bazda genişletilmesi olarak tanımlanabilir.

Mikrokreditin ilk uygulamalarından bu yana çok büyük bir değişime uğraması ve dünyanın birçok bölgesinde yoksulluğun azaltılması stratejilerinde başarıya ulaşması nedeniyle, UNDP ve IMF gibi kuruluşlar sistemi yoksulları ekonomik olarak aktif hale getirecek bir araç olarak neredeyse her ülkeye tavsiye etmeye başlamışlardır.

Bu nedenle çalışmada, mikrokredi sistemi tanıtıldıktan sonra, ayrıntılı olarak başarılı dünya uygulamalarına yer verilmiş, son olarak ta Türkiye’de başlatılan mikrokredi sistemleri hakkında bilgi verilerek, sistemin sağlıklı bir biçimde yaygınlaştırılabilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

Microcredit has emerged over the past 30 years as a mechanism to fight poverty and to provide sustainable regional development especially in developing countries. The main aim of microcredit is to deliver small scale financial services on a commercial basis to households who are typically considered nonbankable by the mainstream financial sector because of their social status. By providing financial services to the poor, microcredit has thus emerged as a vehicle to fight poverty by stimulating economic development and social inclusion.

Due to the fact that microcredit has evolved significantly since the early days of its implementations and it has reached enormous success in alleviating poverty in many parts of the world, it is started to recommend almost every country by the UNDP and IMF as a new tool to make the poor economically active.

In this study, after the microcredit system introduced, it has been discussed successful implementations'of the microcredit in the world, and lastly we made several recommendations in order to provide a proper increment in usage of microcredit in Turkey by mentioning recent application of the system in Turkey.

ÖNSÖZ

Para yatırma, transfer etme, kredi veya yatırım araçlarını kullanma gibi geniş bir yelpaze içerisinde sunulan bankacılık hizmetlerinden düşük gelirli hane halklarının da yararlandırılması olarak tanımlanabilen mikrokredi sistemi, gerek ekonomik ve sosyal faydaları, gerekse mali ve finansal piyasalara yeni bir bakış açısı getirmesi nedeniyle derinlemesine ele alınması gereken, son derece önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Sosyal ve ekonomik açılardan bakıldığında mikrokredi de amaç bireyin ve onun içinde bulunduğu bölgedeki imkanların arttırılması ve kredi kullanıcılarının üretim sürecine aktif katılımlarının sağlanması ile toplumdaki refah seviyesinin en alt düzeyden başlanarak yükseltilmesi olarak planlanırken, bunun başarılması büyük ölçüde finansman açısından kendi kendine yeterli mikrokredi ve mikro finans kuruluşlarının ortaya çıkmalarına ve yaygınlaşmalarına bağlı bulunmaktadır. Bu nedenle mikrokredi kuruluşları bir yandan ülke ekonomisine ve insanına hizmet ederken diğer taraftan karlılığı da ön planda tutan ve bu sayede varlığını devam ettirebilen finansal kurumlar olmalıdır.

Yoksul hanehalklarının mikrokrediye ulaşmaları onlar için fakirlik çemberinin kırılmasında kullanılan ilk etkili araçtır. Daimi anlamda gelir getirici bir ekonomik aktiviteye sahip olunması ve ardından tasarruf v.b. amaçlı temel bankacılık faaliyetlerinden yararlanılması, zaman içerisinde nakit birikimine katkıda bulunmakta ve ailelerin daha fazla çocuğa eğitim sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Bunun yanısıra, kalitatif ve kantitatif yöntemlerle hazırlanan bir çok güvenilir çalışmada, mikrokredinin yoksulluğu azaltıcı ve kalkınmayı destekleyici yöndeki etkisi vurgulanmaktadır.

Tüm bu nedenlere ilave olarak, özellikle uygulanan global kalkınma programlarının istenilen sonuçları elde etmede yeteri kadar başarılı olamaması, mikrokredi sisteminin kalkınmayı destekleyici yeni bir ekonomik enstrüman olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Son 10 yılda mikrokredi sisteminde meydana

gelen gelişmeler ve birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede elde edilen başarılı sonuçlar, sistemin yaygın bir biçimde kullanımını arttırırken, 2005 yılının Birleşmiş Milletler tarafından mikrokredi yılı olarak ilan edilmesi ve 2006'da ise Nobel Barış Ödülünün sistemin kurucusu sayılan Prof. Dr. Muhammed Yunus'a verilmesi tüm dikkatleri sistem üzerinde toplamıştır.

Tüm bu gelişmelerin ışığı altında hazırlanan çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mikrokredinin ekonomik kalkınma ve yoksullukla ilişkisi kurularak sözkonusu kavramlar ayrıntılı bir çerçevede tanımlanmaktadır. İkinci bölümde başarılı ülke uygulamaları farklı mikrokredi sistemleri bağlamında açıklanmış ve üçüncü bölümde mikrokredi sistemlerinin değerlendirilmesinden bahsedildikten sonra son bölümde ise Türkiye'deki mikrokredi uygulamalarına yer verilmiştir.

Türkiye'deki mikrokredi uygulamalarının dünya uygulamaları ile karşılaştırıldığında çok kısa sayılabilecek bir süredir devam ediyor olması, ekonometrik bir analiz yapabilmek için gerekli veri setlerine ulaşmayı mümkün kılmamış olsa da, uygulamaların gerçekleştiği çeşitli illerdeki kredi kullanıcıları ile yapılan yüz yüze görüşmelerden derlenen anket çalışmasına ait bulgular İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Fonu'nun desteği ile araştırmaya dahil edilebilmiştir. Sözkonusu çalışmanın araştırmaya dahil edilmesini sağlayan İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Fonu'na teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ	2

BÖLÜM I KALKINMA VE MİKROKREDİ

1. EKONOMİK KALKINMA.....	5
1.1. Ekonomik Kalkınma Ve Kriterleri	5
1.1.1. Ekonomik Büyüme	6
1.1.2. Ekonomik Yapı	9
1.1.3. Gelir ve Gelir Dağılımı	10
1.1.4. Nüfus ve Nüfus Yapısı.....	11
1.1.5. Diğer Faktörler	12
1.2. Makro Düzeydeki Kalkınma Stratejilerinin Başarısızlık Nedenleri	13
1.3. Mikrokredi ile Kalkınma Yaklaşımı.....	14
2.YOKSULLUK.....	16
2.1. Mutlak Yoksulluk.....	17
2.2. Görelî Yoksulluk	19
2.3. İnsani Yoksulluk	19
2.4.Yoksulluğun Ölçülmesi	21
2.5.Yoksulluk ve Eşitsizlik.....	25
2.6. Dünya Bankasının Değişen Rolü Ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri	27

BÖLÜM II MİKROKREDİNİN KALKINMADAKİ ROLÜ VE ÜLKE UYGULAMALARI

1. MİKROKREDİ SİSTEMİ TANIMI VE GELİŞİMİ	31
--	----

1.2. Mikrokredi ve Kalkınma.....	34
1.2.1. Kurumsal Yaklaşım	35
1.2.2. Refahçı Yaklaşım	36
2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE FİNANSAL YAPI	38
VE MİKROKREDİ.....	38
3. MİKROKREDİ ORGANİZASYONLARININ ÖNCELİKLİ MÜŞTERİLERİ : KADINLAR	40
3.1. Ulaşılmak İstenen Amaçlar Açısından	40
3.2. Mikrokredi Organizasyonları Açısından	43
4. SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN MİKROKREDİ SİSTEMİNDEKİ ROLLERİ	43
5. MİKROKREDİ UYGULAMALARI	46
5.1. Bangladeş -Grameen Bank Uygulaması	47
5.1.1. Tarihçesi ve Gelişimi.....	47
5.1.2. Grameen Bank'ın Başarısının Nedenleri	50
5.2. Hindistan Uygulaması	57
5.2.1. Hindistan'daki Mikrokredi Kuruluşları	59
5.2.1.1. Dayanışma Grupları.....	59
5.2.1.1.1. Grupların Oluşturulması	59
5.2.1.1.2. Hindistan'da Dayanışma Grubu Esasına Dayalı Mikrokredi Uygulamaları	61
5.2.1.1.2.1. Mysore Yerleşim Yeri Geliştirme Acentası (MYRADA).....	61
5.2.1.1.2.2. Ulusal Tarım ve Kırsal Alan Kalkınma Bankası NABARD	62
5.2.2. Kredi Kooperatifleri	63
5.2.2.1. Kendi Hesabına Çalışan Kadınlar Kooperatifi (SEWA)	64
5.2.2.2.Çalışan Kadınlar Federasyonu (WWF).....	64
5.2.3. Grameen Bank Benzeri Kuruluşlar	65
5.3. Endonezya Uygulaması ve Bank Rakyat.....	66
5.4. Geçiş Ekonomilerinde Mikrokredi Uygulaması: Rusya Örneği	68
5.5.Gelişmiş Ülkelerde Mikrokredi : ABD Örneği.....	71

BÖLÜM III

MİKROKREDİ SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

VE

SİSTEMDEKİ YENİ EĞİLİMLER

1. MİKROKREDİ SİSTEMİNİN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	74
1.1. Yoksulluğun Azaltılması Üzerindeki Etkileri.....	80
1.2. Çocukların Eğitimleri Üzerindeki Etkileri.....	81
1.3. Sağlık Koşulları Üzerindeki Etkileri	82
1.4. Kadınlar Üzerindeki Etkileri.....	83
1.5. Aşırı Yoksullara Erişimin Sağlanması	84
2. MİKROKREDİ SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIĞI GÜÇLÜKLER	85
2.1. Finansal Yetersizlik	85

2.2. İdari Zayıflık	86
2.3. Diğer Güçlükler	86
3. TİCARİ BANKALARIN MİKROKREDİ UYGULAMALARINA OLAN YENİ YAKLAŞIMLARI	88
4. MİKROKREDİ DE YENİ OLUŞUMLAR: MİKRO SİGORTACILIK	90

BÖLÜM IV

TÜRKİYE'DE FİNANSAL YAPI

VE

MİKROKREDİ UYGULAMALARI

1. TÜRKİYE'DE FİNANSAL SEKTÖR	94
1.1. Bankacılık	95
1.1.1. Ticari Bankalar (Mevduat kabul eden bankalar)	95
1.1.2. Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	96
1.2. Nüfusa Göre Banka, Şube, Personel Sayısı Ve Aktif Büyüklükleri	97
2. TÜRKİYE'DE MİKROKREDİ TALEBİ	99
3. TÜRKİYE' DE MİKROKREDİ İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEME GİRİŞİMLERİ	102
4. TÜRKİYE'DE MİKROKREDİ UYGULAMALARI	103
4.1. Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi	104
4.1.1. Kredilerin Verilme Süreçleri	105
4.1.2. Sunulan Kredi Tipleri	107
4.1.2.1. Dayanışma Grubu Kredileri	107
4.1.2.2. Bireysel Krediler	108
4.1.2.3. İhtiyaç Kredileri	108
4.1.3. Proje Performansı	108
4.2. Diyarbakır Mikro kredi Uygulaması	110
5. TÜRKİYE'DE UYGULANAN MİKROKREDİ SİSTEMLERİNİN ETKİNLİKLERİNİN YOKSULLUĞUN HAFİFLETİLMESİ VE KALKINMANIN FİNANSMANININ SAĞLANMASI PERSPEKTİFLERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR SAHA ARAŞTIRMASI	115
SONUÇ ve ÖNERİLER	139
BİBLİYOGRAFYA	144
ÖZGEÇMİŞ	164

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Yoksulluk Açığının Ölçülmesi.	24
Şekil 2: Lorenz Eğrisi	26

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Grameen Bank'ın Mikrokredi Performansı.....	56
Tablo 2: Hindistan'da 2004 Mart'a kadar Mikrofinans- Performansı (Kümülatif)....	63
Tablo 3: Mikrokredinin Etkilerini Değerlendiren Ampirik Çalışmalar: Asya ve Güney Amerika.....	76
Tablo 4: DİE Gelir Dağılımı Araştırmaları	93
Tablo 5: Türkiye'deki Banka ve Şube Sayıları	95
Tablo 6: Hayat Standardı Esasına Göre Türkiye'de Potansiyel Mikrokredi Talebi	101
Tablo 7: MAYA Mikrokredi İşletmesi Kredi Performansı.....	109
Tablo 8: Diyarbakır Mikrofinans Projesinde Üye ve Kredi Tutarlarına İlişkin Veriler (Mart 2007).....	113

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Ailedeki Birey Sayısı	117
Grafik 2: Mikrokredi Kullanıcısının Yaşı	118
Grafik 3: Mikrokredi Kullanıcısının Eğitim Durumu	119
Grafik 4: Mikrokredi Hizmetinden Nasıl Haberdar Olunduğu	120
Grafik 5: Mikrokredi Hizmetinden Kaç Aydır Yararlanıldığı	121
Grafik 6: Mikrokredi ile Yaptığı İş Dışında Başka Bir Gelir Getirici Faaliyete Sahip Olma Durumu	122
Grafik 7: Mikrokredinin Kaç Defa Kullanıldığı.....	123
Grafik 8: Kredinin Hangi Amaçla Kullanıldığı.....	124
Grafik 9: Mikrokredinin İktisadi Faaliyette Olumlu Bir Gelişmeye Neden Olup Olmadığı.....	125
Grafik 10:Cevabınız Evet İse Nasıl Bir Değişikliğe Neden Oldu?	125
Grafik 11: Mikrokredi Nedeniyle Aile Gelirine Katkıda Bulunulup Bulunulmadığı	126
Grafik 12: Cevabınız Evet ise Nasıl Tarif Edebilirsiniz?	127
Grafik 13: Mikrokredi Sayesinde Krediyi Alan Dışında Aile Fertlerinden Herhangi Birinin Gelir Getirici Bir Faaliyete Başlayıp Başlamadığı	128
Grafik 14:Mikrokredi ile Başlattığınız ya da Genişlettiğiniz İş Sayesinde Evin Temel İhtiyaçlarından Biri Olarak Görülen Bir Eşyanın Satın Alınıp Alınmadığı.....	129
Grafik 15: Cevabınız Evet ise Bu Eşya Nedir?	129
Grafik 16: Mikrokredi Kullanmadan Önceki Durumla Karşılaştırıldığında Tasarruflarda Bir Değişiklik Olup Olmadığı.....	130
Grafik 17: Tasarrufların Genellikle Hangi Amaçlar için Kullanıldığı.....	130
Grafik 18: Mikrokredinin Sosyal Amaçlı Dışarıya Çıkma Alışkanlığı Üzerindeki Etkisi	131
Grafik 19: Bu Etki Olumlu ise Ne Şekilde.....	131
Grafik 20: Mikrokredi-Bağımsız Harcama Yapma Alışkanlığı	132
Grafik 21: Mikrokredi-Yatırım Kararlarına Katılma Sıklığı.....	132
Grafik 22: Mikrokredi-Aile Yaşam Kalitesindeki Değişiklik	133
Grafik 23: Sağlık Güvencesi Olup Olmadığı	133
Grafik 24: Sağlık Güvencesi Yoksa Mikrokrediden Sağladığı Kazancın Bir Bölümünü Sigortaya Ayırıp Ayırmayacağı.....	134
Grafik 25: Gelirinin%Kaçını Böyle Bir Hizmet İçin Ayırmaya Gönüllü Olduğu ...	134
Grafik 26: Neden Banka Kredisinin Tercih Edilmediği	135
Grafik 27: Aynı Koşullarda Kredinin Banka Tarafından Sağlanması Durumunda Kabul Edilip Edilmeyeceği	135
Grafik 28: Krediyi Sunacak Olan Bankanın Kamu ya da Özel Banka Olmasının Önemli Olup Olmadığı.....	136
Grafik 29: Banka Şubesinin o işe Özel Bir Banka Şubesi Olması veya Herhangi bir Şube Olmasının Kredi Talebinde Etkili Olup Olmayacağı	136
Grafik 30:Aynı Koşullarda Krediyi Sağlayan Bankanın Böyle bir Hizmeti Sunmayan Bankalara Göre Topluma Daha Yararlı Olduğunu Düşünür müsünüz?	137

Grafik 31: Bir Bankanın Ne Tür Bir Faaliyeti Desteklemesi Topluma Karşı Sosyal Sorumluluğunu Daha İyi Yerine Getirdiğini Gösterir 137

KISALTMALAR LİSTESİ

BM	:Birleşmiş Milletler
BRAC	:Bangladesh Rural Advancement Committee
CGAP	:Consultative Group to Assist the Poor
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	:International Fund for Agricultural Development
FINCA	:Foundation for International Community Assistance
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
ILO	:International Labor Organizations
MYRADA	:Mysore Resettlement Development Agency
NABARD	:National Bank for Agriculture and Rural Development
OECD	:Organization for Economic Cooperation and Development
PQLI	:Physical Quality of Life Index
SEWA	:Self-Employed Women's Association
SFDP	: Small Farmers Development Program
STK	:Sivil Toplum Kuruluşu
STÖ	:Sivil Toplum Örgütü
TUİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UN	:United Nations
UNDP	:United Nations Development Program
WWF	:Working Women's Federation

GİRİŞ

1970’li yıllarda Prof. Muhammed Yunus tarafından Bangladeş’de başlatıldıktan sonra yaygınlaşan “mikrokredi” sistemi giderek tüm az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla mücadelede etkin bir strateji yöntemi olarak uygulamaya konulmuş ve çeşitli boyutlarıyla tartışma gündemine girmiştir.

Grup tasarrufları ve krediler yoluyla başta kadınlar olmak üzere yoksul insanların iktisadi güvence ve refah düzeylerini arttırarak yoksulluktan kurtulmalarını sağlayan mikrokredi sistemi sayesinde, dar gelirli insanların hiçbir güvence ve teminatları olmaksızın kredilerin geri ödeme süreçlerinde mükemmele yakın performans gösterebildikleri kanıtlanmıştır.

Bankacılık ve kredi olanaklarını başta kadınlar olmak üzere yoksul kesimlere yaymak, dar gelirlilerin tefeci ve para simsarı gibi kişilerce sömürülmesini önlemek, kırsal alanlardaki işsiz ve yoksul insanların kendi kendilerine iş yapabilmelerine olanak sağlamak, çoğu kadın olan yoksul hane halkını anlayabilecekleri ve işletebilecekleri (yürütebilecekleri) bir örgütsel yapı içine almak fikirlerinden hareketle uygulanmaya başlanan sistem; günümüzde birçok sivil toplum kuruluşu ve kamu destekli kurumlar tarafından benimsenerek gelişmekte olan ülkelerde 113 milyon insanı kapsar hale gelmiş ve 22.44 milyar amerikan dolarlık bir portföy oluşturmuştur.

Sistemin yoksulluğun azaltılmasından, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına kadar bir çok sosyo-ekonomik sorunun çözümünde makro temelli planları başarıyla tamamlayan yeni bir iktisadi araç olarak işlev kazanması ve uluslararası kuruluşlarca çok sayıda ülkeye tavsiye edilir hale gelmesi, konunun

incelemeye değer bulunmasına neden olmuştur. Ayrıca, konuyla ilgili Türkçe literatürün çok sınırlı olması ve mikrokredi alanındaki belirsizliklere ışık tutulacağı inancı, bu husustaki çalışmalarımıza ivme kazandırmıştır.

Bu amaçlardan hareketle hazırlanan çalışma dört bölümde oluşmaktadır. Birinci bölümde kalkınma, yoksulluk gibi kavramlar etraflıca tanımlandıktan sonra mikrokredinin bu kavramlarla olan ilişkilerine vurgu yapılmakta; ikinci bölümde mikrokredi alanındaki başarılı dünya uygulamalarının yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının bu alanda üstlendikleri rollere değinilmekte, üçüncü bölümde dünyada uygulanan mikrokredi sistemlerinin etkileriyle ilgili değerlendirmelere müteakip, sisteminin karşılaştığı güçlükler, ticari bankaların mikrokredi sistemine bakış açılarında zaman içerisinde meydana gelen değişmeler ile mikro sigortacılık gibi sektördeki çok yeni gelişmelere yer verilmektedir. Son bölümde ise, öncelikle Türkiye'deki finansal yapının mikrokredi uygulamalarına elverişli bir ortam sağlayıp sağlamadığının analizi yapılmakta ve ülkemizde halihazırdaki uygulamalar ayrıntılı bir biçimde anlatıldıktan sonra, sözkonusu uygulamaların sonuçlarının değerlendirilmesine ilişkin bir anket çalışmasının akabinde sisteme ilişkin öneriler verilmektedir.

BÖLÜM I

KALKINMA VE MİKROKREDİ

Özellikle son 50 yıl içerisinde gerek ülkelerin tek başlarına gerekse Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ya da OECD gibi uluslararası platformların geliştirmekte olan ülkelerdeki yoksullukla mücadelenin ve bu ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amaçlarıyla makro düzeyde hazırladıkları stratejilerin geçen zaman zarfında anlamlı başarılar kaydedememesi, bir yandan sözkonusu stratejilerin yeniden gözden geçirilmesi ile sonuçlanırken diğer yandan ülkelerin arzulan amaçlara istikrarlı bir biçimde ulaşmalarını hedefleyen mikrokredi gibi yeni yaklaşımların doğuşuna zemin hazırlamıştır. Makro alandaki kalkınma ve fakirlikle mücadele stratejilerinin aksine, mikrokredi, hali hazırda büyük bir kısmı tüketim toplumu içerisinde bulunmanın dahi berisinde yer alan en fakir kesimi, üretim sürecinin aktif üyeleri haline getirerek hem yoksullukla mücadelenin etkin bir biçimde sağlanması hem de topyekün kalkınmanın başarılması amaçlarına birlikte hitap eden bir sistem olarak kullanılmaya başlanılmıştır.

Bir ülkede üretim sürecinde yer almayan ve mevcut koşullarda hiçbir finansal kuruluştan istifade edemeyecek durumda olan en fakir grubun geniş bir yelpazede çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşlarınca sunulan finansal olanaklardan yasal olarak yararlandırılmaları esasına dayanan mikrokredi sistemi, bir yandan sözkonusu bireylerin ekonomik anlamda bağımlı konumlarından kurtulup onları üretken hale getirerek düzenli bir gelir sahibi olmalarını teşvik etmekte diğer yandan üretim sürecine katılan yeni iş gücü sayesinde mevcut üretim kapasitesini ve dolayısıyla çıktı seviyesini arttırarak büyüme ve kalkınma gibi diğer makro ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesine de yardımcı olmaktadır.

Özellikle çalışma çağında yer alıp ta aktif üretim sürecinde bulunmayan kadınların ve toplumun en fakir kesiminin yasal kredi olanaklarından yararlandırılması suretiyle üretim sürecine dahil edilmeleri ve böylelikle başta yoksullukla etkin bir biçimde mücadele edilmesi, yöresel kalkınmanın sağlanması ve benzeri birçok ekonomik hedeflere hitap eden sistemin gerek kalkınma gerekse yoksulluk kavramları ile ilişkisinin daha iyi verilebilmesi amacıyla bu bölümde sözkonusu kavramlar etraflıca irdelenecektir.

1. EKONOMİK KALKINMA

1.1. Ekonomik Kalkınma Ve Kriterleri

Ekonomik kalkınmanın üzerinde fikir birliğine varılmış genel geçer bir tanım bulunmamaktadır. Günümüzde pek çok ekonomist kesin bir tanım vermek yerine ekonomik kalkınmanın varlığına işaret ettiği kabul edilen bazı standartları kullanmayı tercih etmektedir. Bu standartlar belirli bir zaman sürecinde ekonomide üretilen mal ve hizmet miktarı, ekonomik yapıda meydana gelen pozitif değişiklikler, nüfus yapısı, gelir ve gelir dağılımı vb. olarak benimsenmektedir. Ancak kalkınmanın unsurları olarak da düşünülen bu standartların yardımıyla ekonomik kalkınma bir ülkede belirli bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilecek üretim artışı miktarı ile, o ülkede ekonomik yapıda meydana getirilecek değişikliklerin kombinasyonu olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle, ekonomik kalkınma bir ülkede ekonomik büyümeye eşlik eden ekonomik ve sosyal alandaki pozitif yapısal değişikliklerdir. Yani, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için ekonomideki gelişmeleri üretim ve gelir artışı ile destekleyen ekonomik büyüme tek başına yeterli olmamakla birlikte, kalkınmanın yapı taşı oluşturmaktadır.

1.1.1. Ekonomik Büyüme

Genellikle bir ülkede bir yıl içerisinde üretilen toplam mal ve hizmet miktarındaki artış olarak ifade edilen ekonomik büyüme¹, günümüzde birçok ekonomist tarafından kalkınmanın üzerinde uzlaşma sağlanmış en önemli göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ekonomik büyüme teorileri incelendiğinde, büyüme üzerinde etkili oldukları kabul edilen tasarruf birikimi, sermaye yeterliliği, teknolojik gelişmeler, emeğin sayıca ve kalite olarak üstünlüğü ve son olarak da doğal kaynakların zenginliği gibi ortak faktörlerin belirleyici oldukları görülmektedir.

Yeterli sermaye birikiminin olabilmesi için temel olarak tasarruf oluşturabilecek altyapının bulunması gerekmektedir. Tasarruflar genel olarak ülkenin gelir seviyesi, gelir dağılımı ve tasarrufları toplayan ve değerlendiren kurumların varlığı ile yakından ilişkilidir.² Tasarrufların büyümeye katkı sağlaması için yatırımlara yönlendirilmeleri gerekmektedir. Nitekim büyüme modellerinden biri olan Harrod-Domar modeli de her ekonomik düzenin, kendi milli gelirinin bir kısmını tasarruf etmesi gerektiği savı ile hareket etmektedir. Bu modelde ekonomik büyüme, ekonomideki tasarruf oranının büyüklüğüne ve bu sayede yapılan yatırımların verimliliğine bağlıdır. Tasarrufların yatırımlara dönüşmesiyle oluşacak net yatırımlar, o ekonomideki üretim kapasitesini de arttırmış olacaktır.³ Yine, tasarrufların ekonomik büyüme için oynadığı kritik role vurgu yapan Rosenstein-Rodan modelinde de, gelişmekte olan ülkelerde gelir, belirli bir seviyeye erişinceye kadar tasarruf yapılmasının mümkün olmayacağı ileri sürülmektedir. Bu nedenle, gelir seviyesinin mümkün olan en kısa sürede tasarrufa imkan sağlayacak düzeye

¹ Erol Manisalı, **İktisada Giriş**, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 62.

² Bruce Herrick, Charles Kindleberger, **Economic Development**, McGraw-Hill Book Company, 1983, p.179.

³ James M. Cypher, James L. Dietz; **The Process of Economic Development**, Routledge, USA&Canada, 1997, p.128.

çıkarılması gerekmektedir. Bunun başarılabilmesi için, ekonominin başlıca sektörlerinde eşanlı olarak bir yatırım seferberliğine başlanmalıdır.⁴

Nurkse'un yoksulluğun kısır döngüsü (the vicious circle of poverty) teoreminde de, az gelişmiş bir ülkenin tasarrufa yönelememesindeki ana nedenin milli gelir seviyesindeki düşüklük olduğu vurgulanmakta ve ülkenin tasarruf yapamadığı için gerekli sermaye birikimini sağlayamadığı savunulmaktadır. Sözkonusu kısır döngüden sıyrılabilmek için, dar olan piyasaları bütünüyle genişletecek, farklı endüstrilere eşanlı yatırımlar yapılması gerektiğine dikkat çekilmektedir.⁵

Dengesiz büyüme modellerinden biri olan ve Hirschman tarafından ortaya atılan modelde de tıpkı önceki modellerde olduğu gibi, tasarrufların önemi vurgulanmakta ve az gelişmiş ülkelerin sınırlı tasarruflarının dengeli bir büyüme stratejisi için yeterli olmayacağı ileri sürülmektedir. Bu nedenle ekonomide sadece bir iki sektöre ağırlık verilmesi suretiyle hem sektörler arası dengesizlik yaratılması planlanmakta hem de bu öncelikli sektörlerin diğer sektörlerle olan yakın ilişkileri sayesinde o sektörlerde de gelişme sağlanacağı görüşü dile getirilmektedir.⁶

Öte yandan, neoklasik büyüme modellerinden günümüze doğru yaklaştıkça teknolojik gelişmenin büyüme üzerindeki etkilerinin daha fazla vurgulanmaya başlandığı görülmektedir. Teknolojik gelişmeler mevcut üretim sürecini hızlandırdıkları gibi, üretim kapasitesini de arttırmaktadırlar. Teknolojik gelişmeler sayesinde aynı sürede eşit, hatta kimi zaman daha az girdi kullanarak daha fazla üretim yapmak mümkün olmaktadır. Nitekim, Romer tarafından 1980'li yılların ortalarında ortaya atılan ve içsel büyüme çalışmalarının temelini oluşturan teoride, teknolojik gelişme iktisadi büyümenin temel dinamiği olarak nitelendirilmektedir.

4 Gerald M. Meier; **Biography of a Subject: An Evolution of Development Economics**, Oxford University Press, 2005, p.60.

⁵ Arturo Escobar; **Encountering Development : The Making and Unmaking of the Third World**, Ewing, NJ, USA, Princeton University Press, 1994. p 76-77.

⁶ Albert O. Hirschman; **The Strategy of Economic Development**, New Haven, Yale University Press, 1958.

Romer'ın çalışmasında teknolojik gelişmenin ekonomik karar birimlerini daha çok sermaye birikimine teşvik ettiği ve her ikisinin birden, işgücü başına üretim artışını sağladığına işaret edilmektedir.⁷

1990'lı yıllara gelindiğinde ise, büyüme modellerinde beşeri sermayenin ağırlığının gittikçe arttığı ve ilgili modellerde beşeri sermayenin niteliğine ilişkin olarak kullanılan değişkenlerin çeşitlendiğini gözlemlemekteyiz. Örneğin Becker, Murphy ve Tamura tarafından 1990 yılında gerçekleştirilen çalışmada beşeri sermaye bakımından zengin olan ülkelerde insana yapılan yatırımın getirisinin, çok sayıda çocuk sahibi olmanın getirisinden fazla olduğu vurgulanmakta ve beşeri sermaye ile fiziksel sermaye arasındaki bağlar açıklanmaktadır.⁸ Bunun yanı sıra, beşeri sermayeye ilişkin yapılan çalışmalarda kullanılan modellerde beşeri sermayenin ölçüsü olarak okur-yazarlık oranına⁹ ilaveten, okullaşma oranı, işgücünün eğitim süresi, eğitim için harcanan toplam maliyetler¹⁰ gibi unsurlar da dikkate alınmaya başlanmıştır. Tüm bunlara ek olarak, günümüzde nitelikli çalışanların fiziksel sermaye ile eşdeğer oldukları, hatta fiziksel sermayeyi etkin kullanarak verimliliği arttırdıkları için büyümeye daha fazla katkıda buldukları düşünülmektedir. Nitelikli emek, eğitim süreci ile neredeyse iç içedir. Artık eğitim iş sürecinin bir parçası haline dönüşmüştür. Günümüzde pek çok iş yeri, çalışanlarını daha kalifiye hale getirmek ve onların yeniliklerle uyum içerisinde olabilmelerini sağlamak amaçlarıyla sürekli eğitim hizmeti vermektedir.

Doğal kaynaklar üretim sürecinin girdileri olarak kullanılan, hem üretim seviyesini hem de büyümeyi etkileyen faktörlerden birisidir. Hatta Ricardo'nun

⁷ M Romer; "Endogenous Technological Change", **Journal of Political Economy**, Volume 98, Issue 5, October 1990, pp.71-102.

⁸ G.S. Becker, K.M. Murphy and R. Tamura; "Human Capital, Fertility and Economic Growth", **Journal of Political Economy**, Volume 98, Issue 5, October 1990, pp.12-37.

⁹ J.Benhajib, M.M. Spiegel; "The Role of Human Capital in Economic Development Evidence from Aggregate Cross-Country Data" **Journal of Monetary Economics**, Volume 34, 1994, pp. 143-173.

¹⁰ R. Judson; "Do Low Human Capital Coefficients Make Sense? A Puzzle and Some Answers" Federal Reserve Board, Washington DC, 1995, (Çevrimiçi) <http://econwpa.wustl.edu>, 11.05.2005.

büyüme modelinde olduğu gibi, bazı büyüme teorilerinde büyümenin sınırları tamamıyla doğal kaynakların zenginliğine bağlanmıştır.

Günümüzde tüketimlerdeki artışa rağmen bazı doğal kaynaklarda sürekli yeni rezervlerin bulunması, teknolojik gelişmeler sonucunda bazı doğal kaynakların yerini yenilerinin alması; yani bir nevi stratejik önem sıralamalarının değişmesi, uluslararası ticaretteki gelişmeler neticesinde doğal kaynaklar bakımından fakir ülkelerin üretim için gerekli hammadde niteliğindeki bazı doğal kaynakları Japonya örneğinde olduğu gibi ithal edebilmeleri doğal kaynakların büyüme için birer tahdit teşkil etmesini engellemektedir.¹¹

1.1.2. Ekonomik Yapı

Kalkınma açısından değerlendirildiğinde bir ülkenin ekonomik yapısı denilince ilk akla gelen o ekonominin sanayileşme düzeyidir. Ülkenin bir yıl içerisinde ürettiği mal ve hizmetlerin ne kadarının tarım kesiminden ne kadarının ise sanayi ve hizmetler kesiminden elde edildiği o ülkenin ekonomik yapısı hakkında bilgi verir. Ekonomik yapı aynı zamanda üretim tarzının emek ya da sermaye yoğun olup olmadığı ile de ilgilidir. İşgücünün daha çok kırsal kesimdeki işlerde ya da bilgi ve iletişim, finans, eğitim gibi gelişmiş altyapı gerektiren sektörlerde yoğunlaşması önemli bir ekonomik kalkınma göstergesidir. Ekonomik yapı bir ülkenin dışa açık bir ekonomiye sahip olup olmaması ihracata konu olan mal ve hizmetlerinin bileşimi, üretilen mal ve hizmetlerin çeşitliliği vb. konularla da yakından ilişkilidir. Bu nedenle bir ülkede ekonomik kalkınmanın varlığından bahsederken yukarıda bahsettiğimiz yapısal unsurlarda mutlaka pozitif gelişmelerin olması gerekmektedir. Hatta bazı ekonomistler ekonomik kalkınmanın sağlanmasında büyümeyi ikinci planda tutarak, ekonomik yapıda meydana gelecek değişikliklere öncelik vermişlerdir.

¹¹ Gregory Mankiw, **Principles of Economics**, Second Edition, Harcourt College Publishers, w.place, 2001, pp. 537-537.

1.1.3. Gelir ve Gelir Dağılımı

Bireylerin ve hanehalklarının gelirlerindeki artış beslenme, barınma ve sağlık koşulları gibi temel yaşam standartlarında artışa neden olduğundan; gelir artışı ve dağılımı kalkınma kriterleri arasında yer almaktadır.¹² Genel olarak gelir seviyesinde bir artış sağlanması ya da yoksulluğun azaltılması hemen hemen tüm ülkelerin kalkınma stratejilerinde başı çekmektedir. Gelirin artışı arzulanan bir ekonomik gelişme olmakla birlikte, dağılımı da çok büyük önem taşımaktadır. Bir ülkede belirli dönemler içerisinde üretilen gelirin fertler, hanehalkları ve üretim faktörleri arasında bölünmesi gelir dağılımı olarak tanımlanabilir. Gelirin fertler ve hanehalkları arasında bölünmesine kişisel gelir dağılımı denilirken, üretim faktörleri arasındaki dağılımına ise fonksiyonel gelir dağılımı denilmektedir.¹³ Çarpık gelir dağılımı; tarım arazilerinin daha küçük parçalara bölünmesi, eğitilmiş insan seviyesinin düşük olması, üretim faktörlerindeki mobilite düşüklüğü, devletin teşvik araçlarının etkisizliği v.b nedenlerle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere oranla daha fazla görülmektedir.¹⁴

Bir ülkedeki gelir eşitsizliğinin hesaplanmasında göreceli ortalama, mutlak sapma, logaritmik sapmaların ortalaması, Kuznets katsayısı v.b. bir çok ölçekler bulunmasına rağmen, en yaygın olanı Gini katsayısıdır. Gini katsayısı Lorenz eğrisinden hesaplanmaktadır. Sıfır ile bir arasında değişen değerler alan katsayı, 1'e eşit olduğunda gelir dağılımında mutlak bir eşitsizliğe işaret eder.¹⁵

¹² Fidelis Ezeala-Harrison, **Economic Development Theory and Applications**, Westport, Connecticut, London, 1996, pp. 14-15.

¹³ İsmail Karaman, "Dünyada ve Türkiye'de Gelir Dağılımı", **Yeni Türkiye**, sayı 6, Ankara, 1997, s.154.

¹⁴ Jan Hogendorn, **Economic Development**, Harper & Row Publishers, New York, 1987, p. 21.

¹⁵ Yujiro Hayami, Yoshihisa Godo, **Development Economics from the Poverty to the Wealth of Nations**, Third Edition, Oxford University Press, 2005, p. 193.

1.1.4. Nüfus ve Nüfus Yapısı

Nüfusun ekonomi üzerindeki etkisi öteden beri tartışıla gelmektedir. Bunlardan en çok bilineni kuşkusuz Malthus' un bir ülkenin nüfusunu o ülkenin doğal kaynaklarıyla ilişkilendirdiği teorisidir. Kuşkusuz nüfus büyüklüğü, yoksulluk, tüketim ve doğal kaynaklar birbirleri ile yakından ilişkilidir. Günümüzde özellikle bazı ülkelerde nüfus fazlalığı ile birlikte görülen fakirlik, belirli kaynaklara ulaşmada zorluklar, doğal kaynakların aşırı tüketilmesi şüphesiz sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde engel teşkil etmektedir.¹⁶ Bununla birlikte aşırı nüfus kuşkusuz ülke içerisinde üretilen değerlerin paylaşımını etkileyen en büyük faktörlerden birisidir.

Ancak, bir ülkede bulunan kişilerin eğitim seviyeleri, okula kaydolma oranları, yaşa ve cinsiyetlere göre dağılımı v.b. kriterleri bünyesinde barındıran nüfusun yapısal özellikleri kalkınma üzerinde en az nüfus yoğunluğu kadar önemli etkilere sahip olmakla birlikte; günümüzde nüfus yoğunluğu fazla olduğu halde kalkınma yolunda iyice ilerlemiş ülkelerin varlığı (Japonya veya Çin gibi), kalabalık nüfusun her zaman kalkınma önünde engel teşkil ettiği yönündeki düşüncelerin yeniden sorgulanmasını gerektirmektedir.

Sonuç olarak, nüfusun büyüklüğü, yapısı, bilgi ve beceri düzeyi, üretim sisteminin temel girdisini oluşturduğundan ve özellikle gelişmekte olan bir ekonomide nüfus ve nüfusun özellikleri, kaynakların sosyal ve ekonomik sektörler arasındaki dağılımını büyük ölçüde etkilediğinden; kaynakların bu şekilde dağılımı da ekonominin büyüme hızı, istihdam düzeyi, sektörel üretim artış oranları ile ihracat ve ithalat oranları ile ilişkili olduğundan; nüfus ve nüfus yapısı kalkınma üzerinde son derece etkili bir faktördür.

¹⁶ UN; Population, Environment and Development, UN Concise Report, Newyork, 2001, p.3.

1.1.5. Diğer Faktörler

Daha çok yaşam kalitesi ile değerlendirilebilecek bu tür kriterlerden biri, temel sayılabilecek mal ve hizmetlerin kişi başına ortalama ne kadar tüketilebildiği ile ilgilidir. Bu tür temel ihtiyaçlar arasında barınma, giyim - kuşam, yeme- içme ya da ulaşım sayılabilir. Yine alınan besinlerin kalitesi, kişi başına tüketilen enerji miktarı, iletişim hizmetleri, temel endüstriyel ürünlerin kişi başına tüketim miktarı, kişi başına düşen doktor sayısı, ortalama ölüm yaşı, bebek ölümlerinin oranı diğer kalkınma faktörleri arasında yerlerini almaktadır. Tüm bu faktörler göz önüne alınarak her ülke için fiziki hayat kalitesi indeksi (PQLI- Physical Quality of Life Index) oluşturulmaktadır. Söz konusu indekste her bir kategori için bir ile yüz arasında değişen bir puanlama yapılmakta ve daha sonra bunların ortalaması alınarak her bir ülke için ortalama PQLI hesaplanmaktadır.¹⁷ Bu indeksin en büyük avantajı, ülkeler arasında kalkınma farklılıkları açısından çok kolay bir karşılaştırma yapılmasına imkan tanınmasıdır.

Kalkınmanın başlıca kriterlerinden görüldüğü üzere; kalkınma, büyüme, gelir ve gelir dağılımı gibi kavramların arasında çok yakın bir ilişki mevcuttur ve genelde az gelişmiş ülkelerdeki geri kalmışlığın nedenleri araştırıldığında temelde bu faktörlerin karşımıza çıktığı söylenebilir. Şöyle ki, az gelişmiş ülkelerde gelişmenin önündeki en büyük engellerden biri eğitim, bilgi ve beceri düzeyi düşük, kalabalık nüfusa sahip olmalarıdır. Kurumsal yerlerdeki iş olanaklarının kısıtlı oluşu nedeniyle nüfusun büyük bir kısmı geçimlerini sağlamak için kendi olanaklarıyla başbaşa kalmaktadır. Bu insanların kendi iş imkanlarını yaratmaları için gerekli olan başlangıç sermayesini temin edebilecekleri kurum ya da kuruluşların yetersizliği veya bulunmayışı, nüfusun büyük bir kısmını üretim sürecinden uzaklaştırmaktadır. Bu durum doğrudan ülke içerisinde üretilen mal ve hizmet miktarını yani büyüme

¹⁷ David Morris, **Measuring the condition of the world's poor: the Physical Quality of Life Index**, Pergamon Press, New York, 1979, p.16.

oranını etkilediği gibi, kişi başına düşen gelir miktarı ve gelir dağılımı üzerinde de etkili olmaktadır. Kişi başına düşen gelirdeki azalış yoksulluğu daha da derinleştirirken, çarpık gelir dağılımı nüfusun belirli yörelerde yoğunlaşmasını ve bölgelerarası dengesizliğin artmasını teşvik etmektedir.

1.2. Makro Düzeydeki Kalkınma Stratejilerinin Başarısızlık Nedenleri

Yaklaşık elli yıllık bir süreç içerisinde bir çok ülke daha büyük bir gayretle kalkınma yolunda önemli çabalar sarf etmiş, ancak çok az bir kısmı amacına ulaşmış gelişmiş ülke statüsüne kavuşmuştur. Bunun nedenlerinin belki de en önemlilerinden biri ülkenin geneli için düşünülen, detaylara odaklanmayan ve kimi zaman o ülkenin iç dinamikleriyle bağdaşmayan kalkınma planlarının benimsenmiş olmasıdır. Bu tür kalkınma reçeteleri genelde başka ülkeler tarafından başarıyla uygulanan modellerin kopyalanmasıyla hazırlandığından, kopya eden ülkenin ekonomik gerçekleriyle bağdaşmayabilmektedir.

Makro kalkınma stratejilerine dayanan belirli bölgelerde yeni hastanelerin, havalimanlarının v.s. inşa edilmesi şeklindeki yatırımlar belki hali hazırda işçi, memur gibi iş sahibi kişilerin yaşam standartlarının artmasını bir nevi hızlandırabilirken, hayatı boyunca hiçbir düzenli işte çalışmamış ve sürekli bir gelire sahip olmayan kişilerin yaşam kalitesine neredeyse yok denecek kadar az katkı sağlayabilecektir.¹⁸

Nitekim üçüncü dünya ülkelerinde yıllardan beri uygulanmaya çalışılan bu tip model kalkınma planları, kalkınmayı etkileyen faktörler üzerinde arzulan etkileri gerçekleştirememiştir. Bunun bir sonucu olarak günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık 1.2 milyarı günde 1 doların altında gelir elde etmekte ve yine 1 milyarın

¹⁸ Joseph Remenyi, **Where Credit is Due: Income Generating Programs for the Poor in Developing Countries**, Boulder, Westview, 1991, pp. 33-34.

üzerinde bir grup sağlıklı içme suyu kaynaklarına sahip olmamakta, gelişmekte olan ülkelerin toplam nüfuslarının %56'sı en temel sağlık hizmetlerinden yararlanamamakta, yaklaşık 855 milyon insan kronik açlıkla karşı karşıya bulunmakta ya da yeterli düzeyin çok altında beslenerek hayatlarını sürdürmek durumunda kalmakta, yaklaşık 840 milyon yetişkin insan hiç okuma yazma bilmezken; 115 milyondan fazla çocuk hiçbir okula kayıt yaptıramamaktadır.¹⁹

Listenin bu şekilde uzayıp gitmesi kalkınma yolunda ivedilikle yeni stratejilerin oluşturulmasını ve denenmesini gerektirmiş, 1970'li yıllardan itibaren özellikle bazı azgelişmiş ülkelerde uygulanıp başarılı sonuçlar vermeye başlayan mikrokredi yönteminin bu tip ülkelerde yaygınlaştırılması çabalarında artışlar gözlenmiştir. Günümüzde Birleşmiş Milletler kalkınma programının yıllık raporlarının bir çoğunda mikrokredinin kalkınmanın sağlanması ve yoksullukla mücadele stratejilerinde ülkelere tavsiye edildiği ve bazı ülkelerde BM tarafından bizzat uygulandığı ve başarılı sonuçlar alındığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra 2005 yılı BM kalkınma programı tarafından uluslararası mikrokredi yılı olarak ilan edilmiştir.

1.3. Mikrokredi ile Kalkınma Yaklaşımı

Mikrokredi ile kalkınma yaklaşımında* azgelişmiş ülkelerin tipik karakteristiklerinden olan yoksulluk ve yoksul kesim üzerinde yoğunlaşmakta, bu insanların öncelikle mevcut bilgileri ile üretken hale getirilmesine çalışılmaktadır. Bu sistemle ulaşılmak istenen insanların birçoğu, hayatlarının hiçbir döneminde düzenli bir gelire veya ülkedeki mevcut ekonomik koşullarda memur ya da işçi gibi düzenli çalışma imkanına sahip olmamış kişilerdir. Buradaki amaç gelir bakımından toplumun en alt tabakasında bulunan kişilere hitap edebilmek, onları üretim sürecinde değerlendirip düzenli bir gelir elde etmelerini sağlayabilmektir. Böylelikle,

¹⁹ UNDP, **Human Development Report**, 2005, p. 51

* Mikrokredi yaklaşımı ilerleyen bölümlerde çok daha detaylı ve bütün özellikleriyle inceleneceğinden burada kalkınma ile olan ilişkisinin vurgulanması açısından kısaca bahsedilmiştir.

başta neredeyse tüm makro kalkınma stratejilerinin temelini oluşturan ekonomide üretim artışı, yani büyüme oranının yükseltilmesi ve gelir artışı sağlanması bir başka deyişle yoksulluğun azaltılması amaçlarına hitap edilmektedir. Bu yaklaşımda büyük ölçekli, modern ve ekonomideki belirli sektörlerle yönelik kalkınma programları yerine, işe kişi başına düşen gelir ve üretim miktarını arttırmakla başlanmakta, bu sayede genelde emek yoğun bir strateji ile insanların esas olarak doğuştan gelen ya da aile içinde öğrenilen yeteneklerinden yararlanmak suretiyle kalkınma hedeflenmektedir.

Bu amaçlara hizmet edebilmek için mevcut şartlarda ilgili ülkedeki finansal sistem içerisinde faaliyet gösteren herhangi bir kuruluştan kredi alabilecek şartlara haiz olmayan kişilere, ilk işlerini başlatabilmeleri için düşük faizli, nerdeyse hiçbir bürokratik işlem gerektirmeyen kredi imkanları tanınmaktadır. Bu imkanların yaratılabilmesi ve yaygın hale getirilebilmesi için gerek devlet, gerekse özel bankacılık sisteminden yararlanıldığı gibi, bu amaçlar doğrultusunda çalışan vakıf ve dernekler de teşvik edilmektedir.

Yapılan çalışmaların kalıcı olabilmesi için öncelikle o ülkede fakir insanlara belirtilen koşullarda finansal hizmet sunabilecek kurumların oluşturulmasına ağırlık verilirken, gerek merkez bankası ve devletin elinde bulunan diğer finansal kuruluşlar gerekse ülkedeki özel bankacılık ve finans kesimi ile yakın işbirliği içerisinde çalışılmakta ve toplumdaki en fakir kesimi üretime sevkedecek kredi ürünleri ile bunlara uygun dağıtım kanalları oluşturulmaktadır.²⁰ Vakıf ve dernekler ise daha çok müşterilerin eğitimine odaklandıkları gibi, finansal kuruluşların bulunmadığı yörelerde kredi dağıtıcısı olarak da görev yapmaktadır.

Görüldüğü üzere mikrokredi ile kalkınma yaklaşımının temelinde öncelikle toplumun gelir bakımından en alt seviyesinde bulunan tabakasının üretime teşviki yoluyla düzenli bir gelir sahibi haline getirilmesi, yani bir yandan üretim artışının

²⁰ UN Capital Development Fund, (Çevrimiçi) <http://www.unctf.org/english/microfinance/index.php>, 8 Temmuz 2005.

sağlanması ile diğer yandan yoksullukla etkin bir şekilde mücadele edilmesi fikirleri yer aldığından, bu kısımda yoksulluğun tanımı ve çeşitleri üzerinde durulacaktır.

2.YOKSULLUK

Yoksulluğun ekonomik ve sosyal kavramları bir arada bünyesinde barındıran, geniş ve çoğu zaman mutlak olmayan çeşitli tanımlamaları bulunmakla birlikte, yoksulluk üzerinde uygulamalı araştırmalar yapanlar, tanımı ekonometrik platforma mümkün olduğunca doğru olarak aktarabilmek için içerisinde ölçmeye imkan tanıyan parametreleri kapsayan daha dar tanımlamaları vermeyi uygun görürlerken, konuyu sosyolojik boyutları açısından da ele alan araştırmacılar daha geniş tanımlamalarda bulunmaya özen göstermişlerdir.

Elbette ki gelişen insan ihtiyaçlarının da yoksulluk tanımının zaman içerisinde şekillenmesi üzerinde büyük bir etkisi olduğu söylenebilir. Şöyle ki; yoksulluk kavramı başlangıçta sadece parasal faktörler açısından değerlendirilirken, zamanla eğitim, çalışma kapasitesi, sağlık, barınma, ulaşım v.b. bir çok unsurun tanıma dahil edildiği gözlemlenmektedir.

Yoksulluk kavramının tarifinde yaşanan enflasyon, bu çalışmamda beni kavramın kişisel bazda yapılan tanımlamaları yerine, uluslararası organizasyonların konu ile ilgili yapmış oldukları açıklamalara yer vermeye teşvik etmiştir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında verilen tarife göre yoksulluk gelirin, bir insanın günlük yeterli beslenme koşullarını ve buna ilave olarak beslenme dışında kalan temel (essential non-food requirements) ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesi halidir.²¹ Sözkonusu tanımda yoksulluğun belirlenmesinde her ne kadar insan ihtiyaçlarının sadece beslenme ile sınırlı olmadığına vurgu yapılsa da, tanım içinde yer alan beslenme dışındaki temel ihtiyaçların nelerden oluştuğu hususunda

²¹ UNDP, **Human Development Report**, 1993, p.225.

bir ipucu verilmemektedir. Bu hususlar dikkate alındığında ILO'nun 1976 yılında hazırladığı raporunda yaptığı tanımın yoksulluğu tarif etmede daha açıklayıcı olduğu görülmektedir. Bu tanımda yoksulluk bir toplumda yaşayanlar için var olan minimum yaşam standartları olarak tanımlanmış, buradaki yaşam standartlarının toplumdan topluma değiştiği vurgulanmakla birlikte, standartların yiyecek, giyecek, barınma, ulaşım, sağlık hizmetleri ve eğitim olduğu belirtilmiştir. Avrupa Birliği 1984 yılındaki bir toplantısında yoksul bireyleri, aileleri ya da grupları ellerindeki maddi, sosyal ve kültürel kaynakların Avrupa Birliği'nde üye olan tüm devletlerde kabul edilen minimum yaşam tarzına adapte olmaya elverişli olmayanlar olarak tanımlamıştır. Tanımda yer alan maddi, sosyal ve kültürel kaynakların parasal gelir, mal ve hizmetler, eğitim, sağlık ve barınma gibi kriterlerden oluştuğu ayrıca belirtilmektedir.²²

Görüldüğü üzere yoksulluğu açıklayan bir çok farklı tanım bulunmakla birlikte, sözkonusu tanımlar belirli kriterler üzerinde yoğunlaşmışlardır. Yoksullukla ilgili çeşitli uluslar arası organizasyonların vermiş olduğu tanımlamaları bu şekilde açıkladıktan sonra, tanımlamalardan hareket ederek hazırlanmış yoksulluk çeşitleri üzerinde duracağız.

2.1. Mutlak Yoksulluk

Bireyin veya ailenin yaşamını sürdürebilmesi ve zaruri olan asgari ihtiyaçlarının karşılanması için ihtiyaç duyulan gelirin belirlenmesiyle ortaya çıkan yoksulluğu, dolayısıyla bu seviyenin altındaki ayni ve nakdi geliri olanları içerir. En basit ifadeyle, günlük gerekli asgari kaloriyi sağlayacak harcamaları gösterir. Ayrıca mutlak yoksulluk, sadece tüketim düzeyiyle sınırlı kalmayıp, hiçbir toplumsal haktan yararlanma şansına sahip olmayan kesimlerin ayırt edici özelliği olarak da aşırı yoksulluk kavramıyla birlikte kullanılmaktadır.

²² EU, **Council Decision on Specific Community Action to Combat Poverty**, Council of the European Community, 1985. p.13.

Mutlak yoksulluğa ilişkin olarak iki farklı yaklaşım esas alınmaktadır. Mutlak yoksulluk birinci yaklaşımda, kişinin yoksul sayılmaması için gereken minimum yaşam seviyesine göre alınması zaruri gıda miktarını ve yapılması kaçınılmaz harcama miktarını belirleyen izafi bir çizgiyle ifade edilir.

Diğer yaklaşımda ise, yoksulluk kavramı minimum gıda harcamasına göre değil de, insani yoksulluk (human poverty) şeklinde biraz daha genişletilerek ifade edilir. Yani yaşam için gerekli asgari gıdanın yanında, istihdam seviyesinin arzulan düzeylerde olmayışı, eğitim seviyesindeki yetersizlik, yaşam kalitesinin düşüklüğü ve kısalığı ile yüksek risk taşıyan hastalıkların görülmesine göre tanımlanan bir yoksulluk çeşididir.²³

Dünya Bankası, mutlak yoksulluğu önemli bir gösterge olarak kabul eder. Günlük geliri minimum 2400 k/cal besini almaya yetmeyenler mutlak yoksul olarak kabul edilmektedir. Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 Dolar, Latin Amerika ülkeleri ve Karaipler için 2 Dolar, Türkiye'nin de dahil olduğu Doğu Avrupa ülkeleri için 4 Dolar, gelişmiş sanayi ülkeleri için ise 14.4 Dolar olarak kabul edilmiştir.²⁴

Günde bir dolardan az gelir veya açlık sınırında yaşam şeklinde tanımlanan mutlak yoksulluk günümüzde neredeyse insanlığın üçte birini etkilemektedir. Mutlak yoksulluk kavramı, bir kişinin veya hane halkının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari temel ihtiyaçlarının tanımlanmasının ardından, bu temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli gelirin belirlenmesiyle ortaya çıkan yoksulluk seviyesinin altındaki aynı ve nakdi geliri olanları içerir. Çok basitleştirilmiş yaklaşımlarda, temel ihtiyaçlar günlük asgari kaloriyi sağlayacak harcamalar olarak tanımlanır. Uluslararası karşılaştırmalarda giderek sık kullanılan, satın alma gücü

²³ UNDP, **Poverty Report**, 2000, p.20.

²⁴ DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**, Ankara 2001,s. 104.

paritesine göre belirlenmiş, kişi başına 1 USD'lik günlük harcama seviyesi, başka tür bir mutlak yoksulluk göstergesidir.²⁵

2.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk bir kişinin refahını belirlediği düşünölen mal, hizmet ve değerlerin o kişinin yaşıdığı toplumun diğer fertlerinin sahip olduklarına nazaran belirli bir minimum seviyenin çok daha altında bulunması hali olarak tanımlanabilir. Yukarıda daha önce bahsettiğimiz ve Avrupa Birliği tarafından verilen yoksulluk tanımı, göreli yoksulluk kavramını açıklayan tanımlara örnek olarak verilebilir.²⁶ Burada bahis konusu olan mal, hizmet ve değerlerin bileşkesine kısaca yaşam standartı adı verilmekte olup, ekonomik olarak kişi tarafından tüketilen mal ve hizmetlerin piyasa değerleri ile hesaplanmaktadır. Bu tanımdaki açıklamalara göre bir toplum içerisindeki yoksulluk, o toplumda bulunan yaşam standartları belirli minimum seviyenin altında olan bireylerin sayıları ve sözkonusu yaşam standartlarının minimum seviyeye olan mesafeleri ile ölçölmektedir. Bu tanımda dikkat edilmesi gereken nokta, yoksulluğun temelde göreceli olmasıdır. Çünkü bir bireyin yoksul olarak nitelendirilmesi, o bireyin var olan toplum koşullarında göreli bir dezavantajı sürekli yaşama halidir. Örneğin bir ülkede yaşayan bireylerin yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere doğru bir sıralamaya tabi tutulması ve en alt seviyedeki %15'inin yoksul olarak belirlenmesi göreli yoksulluğa bir örnek teşkil edebilir.

2.3. İnsani Yoksulluk

Yoksulluğu belirlemek ve değerlendirmek için insani gelişme kavramı, yoksulluğu ölçmek için de İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index-HDI) hazırlanmıştır. "Kalkınmanın temel amacının, insanların sağlıklı ve yaratıcı bir yaşam sürdürmeleri için elverişli ortam yaratmak" olduğunu söyleyen 1990 İnsani

²⁵ Ahmet İnsel, "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri", **Toplum ve Bilim**, S.89 Yaz, 2001, s.64.

²⁶ Robin Marris, **Ending Poverty**, Thomas&Hudson, w.place, 1999, p.67.

Gelişme Raporu; insanları bir ulusun gerçek varlığı sayar. Bu doğrultuda ulusal gelir ve ekonomik büyümeyi ölçen istatistiksel hesaplamaların çoğu kez kalkınmanın ana amacı olan insanlara fayda sağlama şartını göz ardı ettiğini de savunmaktadır. Bu tanım ulusal gelir, üretim ve varlığın kalkınma sürecinin hedefi olarak görülmemesini, gelirin sadece bir kalkınma aracı olduğunun altını çizmektedir. Sözgelimi Latin Amerika ülkelerinde ve özellikle de Meksika'da 1980'lerden beri uygulanan sınırsız serbest pazar politikalarının sonucu ciddi oranlarda büyüyen ekonomiler ve artan ulusal gelir göstergeleri, UNDP'nin bu eleştirel tutumunun muhtemel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Zira, söz konusu on yılda Meksika'da mutlak yoksulluk oranı %19'dan %24'e yükselmiş, kırsal kesimde yoksul sayısı 6.7 milyondan 8.8 milyon kişiye tırmanmıştır. Öte yandan Reagan ve Thatcher liderliğinde bu politikalar geniş toplumsal kesimler arasında meşruiyet kazanmışlar ve birçok ülkenin ulusal kalkınma hedefleri, zenginlik iddiası elinde erozyona uğramıştır. Toplumun tümünün üretim sürecine katılmadığı, ekonomik büyüme modelleri devamlı kaynak transferi gereksinimi doğurmuş ve yoksulluk olgusunun zaten mevcut olduğu toplumlarda sürdürülebilir olamamıştır.²⁷

1997 İnsani Gelişme Raporu, insani gelişim kavramına ek olarak, insani yoksulluk (human poverty) kavramını geliştirmiştir. İnsani yoksulluk kavramını somut olarak tanımlamak ve izlemek için geliştirilen insani yoksulluk göstergesi (human poverty index- HPI) insanların yaşadıkları yoksunluğu (deprivation) açıklamaya çalışmıştır. İnsani yoksulluk kavramı diğer yaygın yoksulluk yaklaşımları ile örtüşen noktalar taşımakla beraber kapsam olarak yoksulluk olgusunun insanlık onurunu kırıncı ve çok yönlü boyutlarını da açıklamayı hedeflemektedir.

Ulusal yoksulluk çizgisini belirleyen bir çok ülke bu sınırı bireysel gelir ölçütü ile çizmektedir. Genellikle bu şekilde çizilen yoksulluk sınırları yaşam için gerekli oranda gıdanın maliyetini karşılamaya yeterli asgari gelir üzerinden

²⁷ Yeşim Oruç., "Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler", **Toplum ve Bilim**, S.89 Yaz, 2001, s.76.

belirlenmektedir. Bir ikinci yaklaşım da temel gereksinimlere ilişkindir. Bu çerçevede çizilen yoksulluk sınırı, yaşam için gerekli gıdanın yanı sıra, bireyin yoksulluk çizgisinin altına düşmemesini sağlayacak temel sağlık, eğitim ve istihdam gibi kriterleri de dikkate almaktadır.

2.4.Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluk gibi subjektif bir kavramın hata payına yer verilmeksizin ölçülmesi için öncelikle refah ve yoksullukla ilgili kriterlerin neler olduğunun detaylı bir biçimde belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Şöyle ki; zenginlik ve yoksulluğu temsil ettiği varsayılan parasal ve parasal olmayan faktörler açısından bir karşılaştırma yapılmalıdır. Bu karşılaştırmanın yapılabilmesi söz konusu unsurların uluslararası standartlarda ve objektif bir biçimde ortaya konulmasına bağlıdır.

Yoksulluk konusunda çalışma yapan araştırmaların bazıları gelirin yoksulluğu belirleyen en büyük parasal gösterge olduğu konusunda birleşirken, önemli bir kısmı ise tüketimin bu konuda daha belirleyici bir unsur olduğu konusunda hemfikirdirler.²⁸ Şöyle ki; birçok tarıma dayalı ekonomide gelirlerin hasat zamanına bağlı olarak değişkenlik arz edebileceğini, bunun yanısıra kayıt dışı ekonominin önemli bir yere sahip olduğu alanlarda da aynı gelişmenin görülebileceğini bu nedenle gelir yerine tüketimin refah seviyesinin belirlenmesinde birincil faktör olarak seçilmesini savunmaktadırlar. Yine, kırsal alanlarda yetiştirilen tarımsal ürünlerin bir kısmının kendi yetiştiricileri tarafından tüketilmesi ya da değişim aracı olarak kullanılması bu ürünlerin parasal değerlerinin hesaplanmasını güçleştirmektedir.

Refah seviyesinin belirlenmesinde, tüketimin birincil faktör olduğunu savunanların diğer bir argumanı ise tüketim harcamalarının sadece bireylerin mevcut gelirlerine birer karine teşkil etmedikleri, aynı zamanda onların gelirlerinin çeşitli

²⁸ Samuel Mencher , “The Problem of Measuring Poverty”, **Poverty**, Ed.by. Jack L. Roach and J.K. Roach, w.place, Penguin Books Ltd., 1972, p. 73.

nedenlerden dolayı hali hazırdaki seviyelerinin altına düşmesi durumunda, piyasa olanakları çerçevesinde sunulan kredi imkânlarından yararlanıp yararlanmadıkları konusunda da ipuçları taşıdığıdır. Öte yandan gelirin refah seviyesinin belirlenmesinde baskın unsur olduğunu iddia edenler, bu şekilde yapılmış bir ölçümün aynı zamanda kişilerin gelir kaynaklarının farklılıklarını da ortaya koyabileceğini vurgulamaktadırlar.²⁹ Bizim bu tartışmalardan çıkardığımız sonuç; tüketim ve gelirin refah seviyesinin ölçülmesinde kullanılan başlıca sayısal değişkenler olduğudur.

Refah seviyesi ölçülürken göz önüne alınması gereken bir diğer unsur hane halklarının sayısal büyüklükleri ve yaş dağılımlarının ortaya konulmasıdır.³⁰ Çünkü iki kişilik bir aile ile altı kişilik bir ailenin temel ihtiyaçları farklılık gösterebileceği gibi, yine yetişkin ve çocukların temel gereksinimleri de birbirinden farklı olacaktır.

Hesaplama dikkate alınması gereken bir başka unsur hane halklarının temel ihtiyaçlarını temsil eden sepetin maliyetinin bölgeler arasında ve zaman içerisinde gösterebileceği farklılıktır.³¹ Özellikle coğrafi açıdan sınırları büyük ve uzun yıllar enflasyonla iç içe yaşamış olan ülkelerde, sözkonusu temel ihtiyaç sepetinin göstereceği fiyat farklılıkları daha da belirgin olacaktır. Buna ilave olarak, hane halklarının yatırım amaçlı yaptıkları harcamaların temel ihtiyaçlar için yapılanlarla kesinlikle karıştırılmaması gerekmektedir.

Yoksulluğun rakamsal ya da oransal ifadelerle açıklanması her ne kadar geleneksel yaklaşım ise de, tüketim ve gelir seviyesinin dışında refah seviyesinin ölçülmesinde kullanılan sağlık, beslenme, eğitim vb. kalitatif faktörler de bulunmaktadır.³² Hane halkı üyelerinin ve özellikle çocukların belirli hastalıklarla karşılaşma olasılıkları, ortalama yaşam beklentileri, sağlık hizmetlerine erişebilme

²⁹ A.M. Khusro, **The Poverty of Nations**, New York, St.Martin's Press, Inc., 1999, p.67.

³⁰ David Cheal, **New Poverty**, London, Greenwood Press, 1996, pp.37-38.

³¹ L. Haddad, R. Kanbur, "Are Better-of Households more Unequal or Less Unequal?", **Oxford, Econ Pap.** 46, 1994, pp. 445-458.

³² T. V. Goedhart, A.Kapteyn, B.M.S. Van Praag, "The Poverty Line: Concept and Measurement", **Journal of Human Resources**, 12(4), 1977, pp. 503-520.

sıklıkları, eğitimde geçirdikleri yıl sayısı vb. bu tip göstergelere örnek olarak verilebilir. Özellikle, sağlık ve beslenme ile ilgili olarak iyi bir yaşamın en önemli ölçütü olarak o ülkedeki ortalama yaşam beklentisi görülmektedir.³³

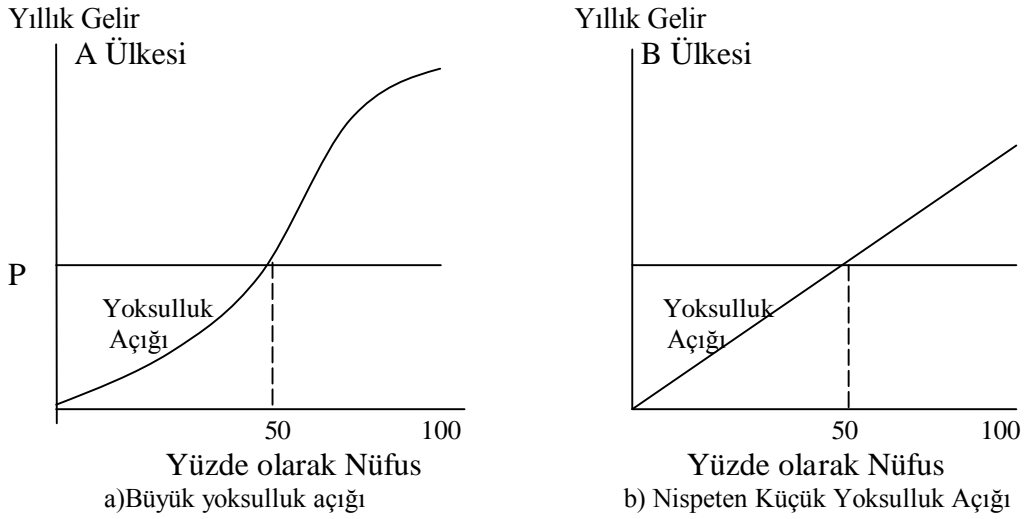
Refah seviyesini belirlediği düşünülen parasal ve kalitatif kriterlerin belirlenmesinden sonra yoksulluğun ölçülebilmesi için, yoksul ve yoksul olmayanı birbirinden ayıran mutlak ve göreceli yoksulluk seviyesinin (poverty line) oluşturulması gerekir.³⁴ Örneğin; bir ülkede temel ihtiyaçları karşılayamayacak gelir seviyesinin altında yaşayanları temsil eden mutlak yoksulluk miktarını ölçmek için gerekli, uluslararası standartlarda belirlenmiş yoksulluk seviyesi günlük 1 dolardır. Söz konusu gelire sahip olmayanların sayısı o ülkedeki mutlak yoksulluğun rakamsal ifadesidir (head-count index- kafa sayısı indeksi) ancak, bir ülkede yaşanan yoksulluğun boyutlarının tam olarak ifade edilebilmesi için elbette ki o ülkedeki mutlak yoksulluk sınırının altında kalan nüfusu sadece kişi sayısı olarak belirlemek yeterli değildir. Bu nedenle o toplum içerisinde yaşayan bireylerin yoksulluk çizgisinden ne kadar uzaklıkta olduklarını belirleyen yoksulluk açığı (poverty gap) ölçüsü, o toplumda yaşanan yoksulluğun derinliği (poverty depth) konusunda daha anlamlı sonuçlar verecektir.³⁵

³³ Yusuf Tuna ve İbrahim G. Yumuşak, “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 52. Cilt, Sayı: 1, 2002, s.6.

³⁴ **İbid.**

³⁵ Micheal P. Todaro and Stephan C. Smith, *Economic Development*, New York, Addison Wesley, 2003, pp.206-207.

Şekil 1: Yoksulluk Açığının Ölçülmesi.

Kaynak: Micheal P. Todaro and Stephan C. Smith, **Economic Development**, New York, Addison Wesley, 2003, p.207.

Örneğin yukarıdaki şekillerde temsil edilen her iki ülkede yoksulluk sınırının altında yer alan nüfus toplam nüfusun %50'sine denk gelse de, A ülkesindeki yoksulluk açığı B'ye göre daha fazla olduğundan A ülkesindeki mutlak yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için daha ciddi ekonomik ve sosyal tedbirlerin alınması gerekli olacaktır. Tüm bunların yanı sıra yoksullar arasındaki gelir eşitsizliğinin de bilinmesi, yoksulluğun şiddeti (poverty severity) konusunda daha net bilgilere ulaşmamızı sağlayacaktır (Foster-Greer-Thorbecke index). Yoksulluğun derinliği ve şiddeti konusundaki bilgiler sözkonusu durumun ortadan kaldırılması için oluşturulan politikaların başarısını doğrudan etkilemektedir.³⁶

Yoksulluğun tanımını yaparken de değindiğimiz üzere, yoksulluğun belirlenmesinde kullanılan tüm bu ölçüler zamana ve ülkelere göre farklılıklar arz etmektedir. Elbette ki Avrupa ya da ABD gibi gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun hesaplanmasında dünya bankasının koyduğu günde 1 dolarlık kazanç ölçüsü kabul

³⁶ **Ibid.**, s.40.

edilemez. Bu tip ülkeler için refah seviyesini belirleyen kalitatif ve kantitatif ölçülerin çitası yükseltilmektedir. Gelişmiş ülkelerde, fakir grupların o ülkedeki politik sistem içerisinde organize olabilme şanslarının bulunup bulunmadığı, kamu oyunun ilgisini çekip siyasi süreçte yetkililerden sorunlarına zamanında ve ilgili cevaplar alıp alamadıkları gibi kriterleri de kalitatif faktörler arasında yerlerini almaktadır.³⁷

2.5.Yoksulluk ve Eşitsizlik

Yaygın yoksulluk ve gelir eşitsizliği ile mücadele hem yoksulluğu ortadan kaldırma hem de kalkınma stratejilerinin temelini teşkil ettiğinden bu iki kavramın birlikte değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Literatürde yoksulluk denilince akla ilk olarak mutlak yoksulluk gelirken, gelir eşitsizliği daha çok görelî yoksulluk kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Gelir eşitsizliği sadece belirli bir yoksulluk sınırının altında kalan nüfusla ilgilenmeyip refahın tüm toplum üyeleri arasındaki dağılımını göz önüne aldığından, mutlak yoksulluk kavramından daha geniş bir alana hitap eder. Sonuç olarak eşitsizlik ile ilgili ayırt edici faktörlerin oluşturulması ve ölçümlerin yapılması daha karmaşıktır. Bu nedenle, burada eşitsizlik hesaplamalarında yaygın olarak kullanılan birkaç katsayıdan bahsedilecektir.

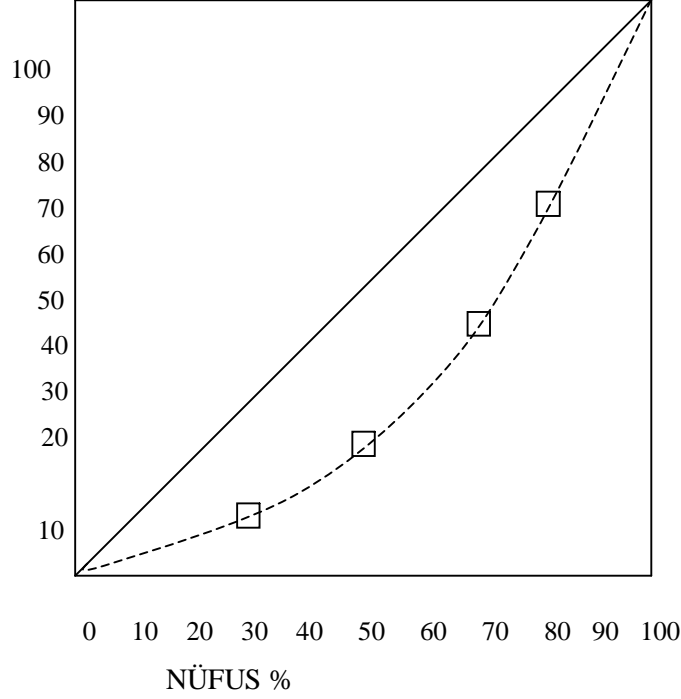
Gini Eşitsizlik Katsayısı: Bu katsayı eşitsizlik ölçümlerinde en sık kullanılanıdır. Katsayının değeri sıfır ile bir arasında değişir. Sıfır mutlak bir eşitlik haline işaret ederken, bir mutlak eşitsizlik durumunu ifade etmektedir. Grafikselle olarak Gini katsayısı Lorenz eğrisi ile eşitliği temsil eden çizginin arasında kalan alan olarak gösterilir.³⁸

³⁷ S. Bass, H. Reid, D. Satterthwaite, P. Steele, "What Do We Mean By Poverty?", **Reducing Poverty**, Edit by S. Bass, H. Reid, D. Satterthwaite, P. Steele, London, Eartscan Publications Ltd., 2005, pp.11-12.

³⁸ Stuart R. Lynn, **Economic Development**, New Jersey, Prentice Hall, 2003, pp. 29-30.

Şekil 2: Lorenz Eğrisi

GSMH %

Kaynak: E. W. Nafziger, **The Economics of Developing Countries**, Prentice Hall International Editions, Washington D.C., 1995, p.132.

Theil İndeksi: Henry Theil tarafından geliştirilmiş daha sonra ekonomik alandaki çeşitli eşitsizliklerin ölçme ve değerlendirilmesinde kullanılmaya başlanmıştır. Gini katsayısına göre daha seyrek kullanılan bir indekstir. Bu indekste hesaplanan değer in sıfıra yaklaşması eşitsizliğin azalıyor olduğuna işaret etmektedir.³⁹

Gini ve Theil indekslerinin en büyük dezavantajı gelir grupları içerisinde meydana gelebilecek bir gelir değişikliğine karşı çok hassas olmalarıdır. Şöyle ki; üst

³⁹ P. Conceição, P. Ferreira "The Young Person's Guide to the Theil Index: Suggesting Intuitive Interpretations and Exploring Analytical Applications", **UTIP Working Paper**, Number 14, 2000, (Çevrimiçi) http://utip.gov.utexas.edu/web/workingpaper/utip_14.pdf , 26.03.2006.

gelir grubunun gelir seviyesinde meydana gelebilecek herhangi bir yükselme, bütün gruplara ait sonucu etkilemektedir. Bu nedenle, en alt grubun toplumsal gelirden aldığı pay ölçülürken, doğrudan bu gruba yönelik bir çalışma yapılması daha uygun olacaktır.

Günümüzde kalkınma ile ilgili bir çok çalışmada gelir eşitliğinin önemi vurgulanmakta ve eşitsizliği azaltan politikalara öncelik tanınmanın büyüme ve kalkınmayı beraberinde getireceği belirtilmektedir.

2.6. Dünya Bankasının Değişen Rolü Ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri

Dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak geçen zaman içerisinde dünya bankasının üstlendiği yeni rol ile birlikte, ülkelerin yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerine destek olacak çözümler geliştirme yolunda daha aktif politikalar üretmeye başladığı gözlemlenmektedir. 1960'lı yıllarda II. Dünya Savaşı sonrası savaştan zarar görmüş Avrupa ve Asya ülkelerinin yeniden yapılandırılması bankanın öncelikli gündemini oluştururken, 70'lerde banka ABD'nin savunma ağırlıklı Marshall Planı'nın uygulanmasına aracılık etmiştir. 1980'li yıllara gelinirken gerek az gelişmiş ülkelerin sayıca çoğalmaları gerekse birçoğunun önemli ekonomik dar boğazlara girmesi, hem Dünya Bankasını hem de IMF'i geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin önceliklerine yönelik yapısal reformlar geliştirmeye yönlendirmiştir.⁴⁰ Kimi ekonomistler, bu durumu biraz da zorunluluğa ve karşılıklı ihtiyaç temeline dayandırmaktadırlar. Onlara göre Dünya Bankası'nın geliştirmekte olan ülkelerin sorunlarına yönelik bu politika değişikliğinin kaynağında;

⁴⁰ R. Jackson, "The Weight of Ideas in Decolonization: Normative Change in International Relations." **Ideas & Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change**, Ed. by. R. Keohane, J. Goldstein, Ithaca New York, Cornell University Press, 1993, pp.111-138.

- Nüfus açısından değerlendirildiğinde gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere nazaran daha büyük bir pazarı ellerinde bulundurmaları,
- Üreticiler için ucuz işgücünün kaynağı olmaları,
- bazı gelişmekte olan ülkelerin aşırı borç batağına saplanmalarının kreditor ülkeleri riske atmaları vb. nedenler yatmaktadır.⁴¹

1980’li yılların sonlarına gelindiğinde, her ne kadar Dünya Bankası’nın rolünde önemli yapılandırmalara gidildiyse de, yeni benimsenen politikaların doğrultusunda üçüncü dünya ülkelerinin kalkınma ve yoksulluk gibi sorunlarının aşılmasında düşük enflasyon ortamında büyümenin sağlanması hususunda ısrarcı olunması ve neo-liberal politikaların uygulanmaya çalışılmasındaki tutumları şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Sözkonusu eleştiriler genelde yoksulluk sorunu ile ilgilenilmemesi, verilen kredilerin sosyal ve çevresel maliyetlerinin gözardı edilmesi hususlarına odaklandığından, 1990’larda alternatif politika arayışlarına gidilmiş ve kredilerin toplum, sosyal çevre ve kadınlar üzerindeki etkileri konularına yoğunlaşmıştır.⁴² Nitekim 1990 ve 2000 yıllarında yayınlanan kalkınma raporlarının tamamıyla yoksullukla mücadele konularına ayrılmış olması da bu değişimin bir göstergesidir.

1990 Kalkınma raporu incelendiğinde, 1970 ve 80’li yıllarda düşük tüketim, sağlık ve eğitim alanlarında takip edilen politikalarda arzulanana sonuçlara ulaşamadığına işaret edilmiş ve benzer biçimde, yoksulluğun temel tedavisinin, her alanda ekonomik kalkınmanın sağlanması olduğu vurgulanmıştır. Raporunda ayrıca, her alanda ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için ticaretin libelleştirilmesi,

⁴¹ G. Bird, “The Myths and Realities of IMF Lending”, **The World Economy**, Volume 17, 1994, pp.759-778.

⁴² A. Puigross, World Bank Education Policy: Market Liberalism Meets Ideological Conservatism, **NACLA Report on the Americas**, 29, 1996, pp.26-31.
R. Payne, “Deliberating Global Environmental Politics”, **Journal of Peace Research**, Vol.33, 1996, pp.129-136.

altyapı yatırımlarının arttırılması, yoksullara temel sosyal hizmetlerin sağlanması gibi alanlara öncelik verilmesi gerektiğinden söz edilmiştir. Yine, emek yoğun büyüme stratejilerinin ve sosyal hizmetlerin geniş kitlelere yayılması politikalarının bazı ülkelerdeki (Latin Amerika ve Güney Doğu Asya ülkeleri) başarılı sonuçlarından övgü ile bahsedilmiştir.⁴³

2000’li yıllara gelindiğinde kalkınmanın sağlanması ve yoksullukla mücadelede Dünya Bankasının 2000/2001 Kalkınma Raporunda vurgulandığı üzere üç temel noktadan hareket edildiği ve bunların fırsatların teşviki (promoting opportunity), yetki verme sürecinin kolaylaştırılması (facilitating empowerment) ve güvenliğin arttırılması (enchancing security) olduğu belirtilmiştir.

Günümüzde Dünya Bankasının yoksulluk konusundaki temel rolünü,

- Ülke ve bölgelerdeki yoksulluğun izlenerek analiz edilmesi,
- Yoksulluğun azaltılması için global stratejilerin oluşturulması,
- Yoksullukla mücadelede seçilen politikaların sosyal etkilerinin değerlendirilmesi şeklinde üç grup altında toplamak mümkün olabilir.⁴⁴

Dünya Bankası birçok ülkeye yoksullukla ilgili verilerin toplanması ve analiz edilmeleri konularında yardımcı olarak, ilgili bölge ya da ülkedeki yoksulluğun en doğru biçimde ölçülmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ilgili ülkenin sosyo-ekonomik yapısı dikkate alınmak sureti ile farklı ülkelerin yoksulluğun önlenmesinde kendi stratejilerini geliştirmelerine öncülük etmektedir. Bu çabalardan biri, ilk defa 1999 yılında benimsenen yoksulluğun azaltılması stratejileri bildirileri (poverty reduction strategy papers) olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu bildirilerde ilgili ülke tarafından genellikle yoksulluğun azaltılması ve büyümenin teşvik

⁴³ WB, **World Bank Development Report**, 1990, p.12.

⁴⁴ The World Bank’s Strategy, (Çevrimiçi)
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/EXTECAREGTOPPOVR/ED/0,,contentMDK:20605763~menuPK:1452660~pagePK:34004173~piPK:34003707~theSitePK:904723,00.html>, 4/4/2006. **DÜZELTME.**

edilmesi için planlanan makro ekonomik yapısal ve sosyal politikalar desteklenmektedir.⁴⁵

Bunun dışında Dünya Bankası yoksulluk ve sosyal etki analizleri (poverty and social impact analysis) ile ülkelerin uyguladıkları politikaların bölüşüm üzerindeki etkilerini modern hesaplama teknikleri vasıtasıyla ölçmekte, böylece bürokratların aynı amaca hizmet eden farklı politikalar arasından en doğru olanı seçebilmelerine imkan tanımaktadır.

Tüm bunlara ilave olarak, özellikle son onbeş yıl içerisinde başarılı ülke uygulamalarının ardından az gelişmiş ülkelerde istihdam imkanlarının artırılması, yoksul kesimin gelir getirici farklı ekonomik etkinliklerle ilgilenmelerinin sağlanması ve bu sayede gelir çeşitliliği yaratılması vb. amaçların gerçekleştirilmesi için mikrokredi sisteminin Dünya Bankası tarafından geniş ölçüde teşvik edildiği görülmektedir.

Bu nedenle bir sonraki bölümde mikrokredi sisteminin kalkınmanın sağlanması ve yoksullukla mücadelede makro ekonomik politikaları tamamlayıcı yönde bir rol üstlendiği hususu ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

⁴⁵ D. Craig, D.Porter, "Poverty Reduction Strategy Papers: A New Convergence", **World Development**, Vol.31 No.1, 2003, pp.53- 69.

BÖLÜM II

MİKROKREDİNİN KALKINMADAKİ ROLÜ

VE

ÜLKE UYGULAMALARI

1. MİKROKREDİ SİSTEMİ TANIMI VE GELİŞİMİ

Mikrokredi kısaca mevcut mali sistem içerisindeki kredi ve tasarruf olanaklarının toplumdaki yoksul kesimler lehine genişletilmesi olarak tanımlanabilir.⁴⁶ Ya da Asya Kalkınma Bankasının 2000 yılındaki tanımındaki gibi para yatırma, transfer etme, kredi veya yatırım araçlarını kullanma v.b. geniş bir yelpaze içerisinde sunulan bankacılık hizmetlerinden düşük gelirli hane halklarının da yararlandırılması olarak ele alınabilir. Mikrokredi terimi her ne kadar 1970'lerden itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlandıysa da, birçok toplumda benzer kredi yapılandırılmalarının farklı isimler altında kullanıldığı görülmüştür. 19. yy ın sonlarına doğru çeşitli büyüklüklerdeki kredi birlikleri ya da kooperatiflerinin Avrupa'nın farklı yerlerinde organize oldukları ve 20. yy ın ilk yarısında, başta tarımda modernizasyonun sağlanması ve tarım kesimindeki ezici feodal ilişkilerin azaltılması amaçlarına hizmet ettikleri bilinmektedir.

1970'lere gelindiğinde, özellikle toplumdaki en yoksul kesimin ilgili ülkedeki mali sistem içerisinde bulunan kredi kuruluşlarından yararlanmaları ve onların yerel düzeydeki girişimlerinin desteklenmesi üzerine odaklanan başarılı kuruluşların ortaya

⁴⁶ Paul B. McGuire, John D. Conroy, "The Microfinance Phenomenon", *Asia- Pacific Review*, Vol.7, No.1, 2000, p.90.

çıkması ile birlikte, mikrokredi sistemi birçok ülke tarafından benimsenmeye başlanmıştır.⁴⁷

Mikrokredi de asıl amaç, bireyin ve onun içinde bulunduğu bölgedeki imkanların artırılması ve kredi kullanıcılarının üretim sürecine aktif katılımlarının sağlanması ile toplumdaki refah seviyesinin en alt düzeyden başlanarak yükseltilmesi olarak planlanmıştır. Dünya Bankası'nın 1990 kalkınma raporunda belirttiği gibi, yoksulluğun ortadan kaldırılması için belirlenen stratejilerin ana hedefi kalıcı bir ekonomik büyümenin tesis edilebilmesidir. Bu nedenle, bu tür stratejilerin mikrokredi sistemindeki gibi toplumdaki ekonomik potansiyeli sonuna kadar kullanmaları gereklidir.

Mikrokredi sisteminin toplumdaki yoksul kesimi ve özellikle kadınların ekonomik girişimlerini desteklemesi, bu zamana kadar varolan, fakat ekonomik olarak değerlendirilmeyen bir unsurun ekonomiye kazandırılmasını sağlamaktadır. Bu alandaki birçok çalışma göstermiştir ki, kadınların aile gelirine katkıları o hane halkının yoksulluktan kurtulması için önemli bir desteği oluşturmaktadır. Nitekim mikrokredi literatüründe kadınların kendileri için iş imkanları oluşturmalarının teşvik edilmesinin sadece o ülkedeki GSMH'ye katkıda bulunmayacağı, aynı zamanda istihdam olanakları artışını da destekleyeceği savunulmaktadır.⁴⁸ Ancak kadınların anlamlı bir gelire kavuşabilecek bir iş imkanını kendileri için yaratabilmelerini sağlayacak başlangıç sermayesine mevcut bankacılık sisteminden yararlanmak suretiyle ulaşabilmeleri, birçok ülkede erkeklere oranla çok daha zor olmaktadır. Mikrokredi sistemi bu boşluğun doldurulmasına da yardımcı olmaktadır.

⁴⁷ N. Sarno, "Too Rapid Growth is Biggest Threat to Microcredit", **Service World News**, Inter Press, 2001.

⁴⁸ Lois Stevenson, "Women and Economic Development: a Focus on Entrepreneurship" **Journal of Development Planning**, no.18, 1998, p. 121.

Formel bankacılık sisteminin gelişmediği birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yerel simsarlar ve tefeciler nakde ihtiyaç duyan yoksul hane halklarının başlıca kredi temin araçlarını teşkil etmektedirler. Bu kişilerin uyguladıkları faiz oranlarının aylık %50 ile %100⁴⁹ arasında değişmesi, söz konusu bireyleri çok zor durumlara düşürmesine rağmen kredi temin edilebilecek başka bir kuruluşun olmayışı, kredi ihtiyacında olan yoksul kesimi bu kişilerle çalışmak zorunda bırakmaktadır.

Mevcut ticari bankaların ise yaygın şube ağına sahip olmamalarının kırsal kesimdeki bireylere ulaşmada ortaya çıkardığı güçlükler kredi dağıtım kanalları ile ilgili problemler yaratırken, kırsal bölgede yaşayanların genellikle küçük miktarlardaki kredi taleplerinin bankalarca düşük faiz ve yüksek işlem maliyeti gibi nedenlerle uygun bulunmaması da ilgili kredilerin onaylanmasını neredeyse imkansız hale getirmektedir.

Tüm bu nedenler yoksulların kredi ihtiyaçlarını ya informel kesim içerisinde aramalarına sebep olmakta, ya da onları kendi içlerinde 10-15 kişilik gruplar oluşturarak yarattıkları küçük fonları birbirlerine kullandırmak gibi farklı çözümler bulmaya zorlamaktadır.

Bugünkü anlamda mikrokredi sisteminin bu ihtiyaçların gözlemlenmesiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Her ne kadar, birçok dönemde yoksul kesimin kredi ihtiyaçlarına cevap vermek için oluşturulan bir takım yapılaşmaların varlığından söz etmek mümkün ise de günümüzdeki anlamda mikrokredi sisteminin ortaya çıkışı Bangladeş'teki Grameen Bank'ın doğuşu ile gerçekleşmiş olarak kabul edilmektedir.⁵⁰ Ya da başka bir deyişle Grameen Bank'ın kurucusu olan Prof.Dr.

⁴⁹ M.Lycette & Karen White, "Improving Women's Access to Credit in Latin America and Caribbean: Policy and Project Recommendations", **Women's Ventures**, Ed. by. M.Berger & M.Buvinic, Kumarian Press, West Hartford, 1989, p.148.

⁵⁰ Beatriz Armandariz de Aghion and Jonathan Morduch, **The Economics of Microfinance**, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2005, p.11. **DÜZELTME.**

Muhammed Yunus'un 1976 yılında Bangladeş'teki Jobra köyünde ikamet eden birkaç yoksul aileye kendi işlerini başlatmaları için borç vermesinden, Grameen Bank'ın kuruluşuna kadar uzanan hikaye, günümüzdeki mikrokredi sisteminin tarihçesini oluşturmaktadır.

1.2. Mikrokredi ve Kalkınma

Birinci bölümde, mikrokredi ile kalkınma yaklaşımının makro ölçekli kalkınma stratejilerinde yaşanan başarısızlıkların bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmiştik. Gerçekten de, gerek kalkınma yolunda ilerlemeye çalışan ülkeler ve gerekse onlara bu konuda destek olan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların, ekonominin bütününe hedef alan geniş ölçekli kalkınma stratejilerinin genelde ekonomide hızlı ve sancılı bir değişimi öngören reçetelerinin arzulan sonuçlara ulaşamaması, ülkeleri ve sözkonusu kurumları bu politikaların sonuçlarını sorgulamaya itmiştir. Nitekim 1951'de Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan bir raporda, hızlı ekonomik gelişmenin ekonomide geniş ölçüde yapılacak sancılı ayarlamalar gözönüne alınmaksızın sağlanamayacağı belirtilmektedir. Bu gibi nedenlerden ötürü; kalkınmayı doğrudan destekleyen, belirlenen hedefe yönelik alternatif politika arayışları gündeme gelmiştir. Makro ölçekli, genel bir kalkınma politikasının kopyalanıp birçok ülkeye kalkınma yolunda çare olarak sunulmasından ve programın topyekün bir kalkınma ile sonuçlanmasını beklemektense, birçok az gelişmiş ülke kendi ülke gerçekleri ön planda tutularak hazırlanmış ve doğrudan toplumun en fakir kesimini ekonomiye kazandıracak, mikrokredi gibi yeni politikaları değerlendirmeye başlamışlardır. Şimdiye kadar mevcut finansal sistem içerisindeki kuruluşlardan kredi alma olanağı olmayan yoksul kesime doğrudan kredi desteği sağlanması, onların kendi işlerini kurmalarına olanak tanımış ve bu sayede hem yoksullukla mücadele edilmesi hem de kalkınmanın tetiklenmesi, mikrokredi sisteminin etkin bir ekonomik enstrüman olarak yaygın bir şekilde kullanımını arttırmıştır. Bu alandaki başarılı uygulamalar ve yoksul kesimin yaşam standartlarında gözlemlenen gelişmeler Dünya Bankası, IMF ve Birleşmiş Milletler gibi kuruluşları da geliştirmekte olan ülkelerdeki mikrokredi ve mikrofinans

programlarına doğrudan destek vermeye ittiği gibi, hatta bu sistemi kendi kalkınma programlarının bir parçası haline de getirmiştir.

Mikrokredi sistemi incelendiğinde kalkınma hususunda iki farklı yaklaşım bulunduğu dikkati çekmektedir: kurumsal yaklaşım ve refahçı yaklaşım. Şimdi bunların neler olduğundan biraz bahsedelim.

1.2.1. Kurumsal Yaklaşım

Kurumsal yaklaşım taraftarlarına göre, yoksul kesimin kredi imkanlarına ulaşmalarında izlenecek en iyi yöntem, o ülkede bu amaca hizmet eden formel yapıdaki finansal kuruluşların sayısını arttırmaktır. Finansal kuruluşların sayılarındaki artış hem daha fazla yoksul insanın bu sistemden yararlanmasını sağlayacağı gibi hem de toplumdaki en fakir kesime ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Bu yaklaşımın en bariz örneklerini Endonezya’ daki Bank Rakyat ve Bolivya’daki Banco Solidario oluşturmaktadır.

Kurumsalcılar kalkınmada ve yoksullukla mücadelede başarılı bir mikrokredi projesinin sınırlarını tüm dünyadaki yoksulluk sınırının altında kalan nüfus ile bu nüfusa yetecek olan mikrokredi talebinin belirlediğini savunarak, mikrokredi sistemini çok geniş ölçekli olarak düşünmektedirler. Ayrıca kapsamın genişliği ile birlikte mevcut mikrokredi sistemi içerisinde yer alan finansal kuruluşların amaca ulaşmada yeterli olamayacaklarını, bu nedenle yoksul kesime kaynak aktaran çok büyük ölçekli finansal araçların bulunduğu, tamamıyla yeni bir yapılaşmaya gidilmesi gerekliliğinden bahsetmektedirler. Yine bu yapı içerisindeki finansal araçların çok iyi organize olmuş, etkin bir biçimde işletilen ve karlı kuruluşlar olması gerektiğine dikkat çekmektedirler.

Kurumsal yaklaşımın ortaya çıkmasında 1960-70 li yıllarda birçok ülkede yaygın olarak yürütülen kırsal kalkınma kurumları uygulamasının yer aldığı

söylenbilir. Şöyle ki, sözkonusu yıllarda tarımsal kesimi desteklemek için fakir çiftçilere devletçe oluşturulan kırsal kalkınma kuruluşlarınca krediler verilmekte idi. Bu programın daha başında işlem maliyetleri, karar almada yaşanan aksaklıklar ve yolsuzluklar nedeniyle başarısızlığa uğramasının ana nedeni kurumsallaşamamaları olarak gösterilmiştir.⁵¹ Bu nedenle, kurumsal bir hüviyete sahip olmak ve bunun sürdürülebilmesi, kurumsalcılar tarafından mikrokredi programlarının başarısı için birinci öncelik olarak görülmüş, sürdürülebilir kurumsal kimliğin başarılmasında ise finansal yeterliliğin önemi birçok defa vurgulanmıştır.⁵²

1.2.2. Refahçı Yaklaşım

Öte yandan refahçı yaklaşımın taraftarları ise mikrokredi sisteminin temelinde kurumlardan ziyade toplumdaki en fakir kesime nasıl ulaşılacağı, onların kendi kendilerine yeterli bir hale nasıl getirilebileceği hususlarının bulunması gerektiğinden hareket etmekte ve kurumsalcıların mikrokredi sistemini ticari bir hale getirdiklerini savunmaktadırlar. Onlara göre, mikrokredi sisteminin temel amacı mümkün olduğunca daha fazla yoksul insana ulaşmak ve bu insanları ekonomiye kazandırılmaktır.

Refahçılar mikrokredi kurumlarının öncelikle karlılık noktasından hareket etmelerinin hem amaca hizmet etmeyeceğini hem de sistemin ruhuna aykırı olduğunu belirtmektedirler.⁵³ Refahçıların bir diğer eleştirileri finansal alanda kendi kendine yeterli mikrokredi organizasyonlarının uyguladıkları programlardan ziyade, kurumsal performanslarına öncelik verecekleri ve ticari bankalardan farklı bir görüntü

⁵¹ C. Gonzales , “From Policies to Tecnologoies, to Organizations: The Evolution of The Ohio State University Vision of Rural Financial Markets”, **Working Paper**, 1993, pp.23-24.

⁵² E. Edgcomb and J. Cawley, “The Process of Institutional Development: Assisting Small Enter Prise Institutions Become More Effective”, **The New World of Microenterprice Finance: Building Healty Institutions for the Poor**, Ed by M. Otero, E. Rhyne, West Hardford, Kumariyan Press, 1994, p.77.

⁵³ Thomas Dichter, “Questioning the Future of NGOs in Microfinance”, **Journal of International Development**, Vol.8, Issue 2, 1996, p.259.

sergileyemeyecekleridir. Bununla birlikte, finansal yeterliliğin sisteme gönüllü destek veren kişi ya da kuruluşların azalmasıyla sonuçlanacağını da vurgulamaktadırlar.⁵⁴

Görüldüğü üzere kalkınmanın sağlanması ve yoksullukla mücadelede makro düzeydeki programlara kimi zaman alternatif olarak düşünülen, kimi yerde ise onları tamamlayıcı şekilde hizmet edeceği varsayılan mikrokredi sisteminin kendi içerisinde de nihai hedefe nasıl ulaşılacağı konusunda fikir ayrılıklarının oluşturduğu birtakım kamplaşmalar bulunmaktadır. Ancak, her iki yaklaşımın birbirlerinden ayrıldıkları noktalar gözönüne alındığında, asıl amaçlar olan yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması hedeflerine ulaşmada birer engel teşkil etmedikleri görülecektir. Şöyle ki, bir mikrokredi kurumunun finansal olarak kendi kendine yeterli olmasıyla o kurumun toplumdaki en yoksul kesimlere kredi sağlayabilmesi amaçları birbiriyle kesinlikle çelişmemektedir. Nitekim Cristen ve diğerlerinin 1995 yılında yaptıkları bir ampirik çalışmanın bu sonucu doğruladığını görmekteyiz. Yine BancoSol, Grameen Bank vb. kuruluşların kurumsal yapılarına rağmen hatırı sayılır miktarda yoksul müşterilerine kredi sağlamaları da bu tezimizi güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, mikrokredi sisteminde hedefe giden yolda her ne kadar fikir ayrılıklarının bulunduğu bilinse de, başarılı uygulamaların varlığı sisteme olan inancı her geçen gün kuvvetlendirmektedir.

⁵⁴ Renee Chaobe Beroff, "Developing Financial Services in Disadvantaged Regions: Self-Managed Villages Savings and Loan Associations in the Dogon Region of Mali", **Microfinance for the Poor**, Ed.by H. Schneider, Paris, OECD, 1997,p.105. **DÜZELTME**

2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE FİNANSAL YAPI VE MİKROKREDİ

Mikrokredi kurumlarına olan ihtiyacın nedenleri aslında gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerdeki finansal yapıdan kaynaklanmaktadır. Öncelikle mevcut finansal yapı içerisinde hizmetlerini sunan bankalar ve mali kurumların hedef kitleleri içerisinde yoksul kesimin bulunmaması, kredi ürünlerinin bu kesimi de kapsayacak şekilde düşünülmemiş olması, yoksul halkı çeşitli kredi ihtiyaçlarının karşılanmasında tefecilerle karşı karşıya getirmektedir.

Bankaların kredi kullandırmada yoksul kesimi gözardı etmesinin bir sebebi, bu kesimin bankaların maddi teminat taleplerini karşılayamamaları olarak gösterilebilir. Yoksul kesimin maddi teminat olarak gösterebilecekleri menkul ya da gayrimenkullerinin olmayışı, şimdiye kadar bankalar ve diğer mali kuruluşların yoksul halkı- bu kesimin hiç krediye ihtiyacı yokmuş gibi- ihmal etmelerine yol açmıştır. Oysa Tayland'ın kırsal kesimlerinde 2880 yoksul hane halkı ile yapılan görüşmelere dayanan görece yeni bir çalışma; sözkonusu hane halkının üçte birinin mevcut geçinme biçimini değiştirmek istediği, birçoğunun kendi işine sahip olmayı arzuladığı, ancak yeterli fona ulaşamadıkları için bu amaçlarını gerçekleştiremediklerini ortaya koymuştur.⁵⁵ Yine aynı çalışmaya göre, kendi işlerine sahip olan hane halklarından %54'ü, yeterli kredi imkanlarına kavuştukları takdirde işlerini genişletmek suretiyle daha karlı hale gelebileceklerini belirtmişlerdir.

Birçok kırsal bölgede elde tutulan az miktarda toprağın maddi teminat olarak gösterilmesi ve herhangi bir anlaşmazlık halinde sözkonusu araziye banka tarafından el konulması durumunda, el konulan arazinin verimli bir biçimde değerlendirilmesine ilişkin bankaların belirli bir stratejilerinin bulunmayışı da, yoksul kesimin kredi sisteminden dışlanmasının diğer bir nedenidir. Bu durum, geniş arazi sahibi bir tefeci

⁵⁵ Anna Paulsen, Robert Townsend, "Entrepreneurship and Financial Constrains in Thailand", Working Paper, **University of Chicago Department of Economics**, 2001, (Çevrimiçi) www.cier.uchicago.edu/papers/paulson/paulsontownsend1.pdf , 10.04.2006.

karşısında bankaları dezavantajlı hale getirmektedir. Ayrıca bazı toplumlarda bankaların fakir ailelerin topraklarına el koyması, o toplum tarafından nefretle karşılandığından bu durum hem aynı pozisyonda bulunan aileleri bankalardan kredi kullanma hususunda soğutmakta hem de bankanın o bölgedeki faaliyetini etkileyebilmektedir. Bunun yanısıra böyle bir uygulamanın, yoksullukla mücadele ve bölgesel kalkınmanın sağlanması stratejilerinin özüyle de uyumsuzluk arz edeceği açıktır.

Küçük miktarlarda kullanılacak kredilerin, takiplerinin zor olması, risk analizleri v.b. operasyonel işlemleri arttırması, daha çok istihdam gerektirmesi kısaca genel maliyetlerde bir yükselişe sebebiyet vermesi bankaların yoksul kesime verilebilecek bu tür kredileri tercih etmemelerinin başka bir nedenidir.

Öte yandan ticari bankaların buldukları yoksul bölgede hizmet sunmaya çalıştıkları halktan kopuk, kurumsal kimliklerini ön planda tutarak çalışmalarını başlangıçta yoksul kesimin bankalar yerine tefecileri tercih etmelerine yol açabilmektedir. Diğer bir deyişle, tefecilerin devamlı ulaşılabilir olmaları, sorun yaratacak formelitelere uzak durmaları, müşterilerinin faizi ödemeleri halinde anaparayı ödemeleri hususunda baskı yapmamaları ve en önemlisi o toplumun içinden gelen bir kişi olmaları nedeniyle, herkes tarafından tanınmaları, bankalara oranla daha fazla tercih edilmelerine yol açmaktadır.⁵⁶ Tüm bu ve benzeri nedenler, sözkonusu bölgelere formel mali sistemin hizmet ulaştırmasını zorlaştırırken, piyasa oranının çok üzerinde faiz talep eden tefecilerin müşteri kitlesini ister istemez arttırmaktadır. Ancak, mikrokredi gibi alternatif çözümler sunulmadıkça yoksul halkın pek bir seçeneği de yok gibi gözükmektedir.

Yapılan birçok çalışmalar göstermektedir ki, yerel araçların sundukları krediler birçok gelişmekte olan ülkede piyasa oranlarından epeyce saptmaktadır.

⁵⁶ Jonathan Conning, Christopher Udry, "Rural Financial Markets in Developing Countries", Discussion Paper, **Yale University Economic Growth Center**, June 2005, p.10 (Çevrimiçi) www.econ.yale.edu/egcenter/research.htm , 28.04.2006.

Şöyle ki; Tayland'da para simsarlarının uyguladıkları faiz oranları %60 ile %120 arasında değişirken, bir mikrokredi kuruluşu olan BAAC'nin faiz oranları yıllık %12 ile %14 arasındadır.⁵⁷

Sonuç olarak, formel bankacılık ve finans piyasaları tarafından uzun süreler dışlanan ve bu nedenle doğum, ölüm, evlilik, hastalık, doğal afetler gibi durumlarda ve kendilerine ekonomik anlamda getirisi olan bir iş kurma fırsatı elde ettiklerinde ihtiyaç duydukları krediye para simsarları ve tefeciler aracılığıyla ulaşabilen dar gelirli kesimin kredi ihtiyaçlarının karşılanmasında mikrokredi kuruluşlarına ve bu alana yönelmiş profesyonel kuruluşlara ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir.

3. MİKROKREDİ ORGANİZASYONLARININ ÖNCELİKLİ MÜŞTERİLERİ : KADINLAR

Günümüzde birçok mikrokredi kuruluşunun hizmetlerini özellikle kadınlar üzerinde yoğunlaştırdıkları görülmektedir. Nitekim, en büyük 32 mikrokredi kuruluşunu değerlendiren nispeten yeni bir araştırma, sözkonusu kuruluşların %80'inin müşterilerinin kadınlardan oluştuğunu ortaya koymuştur.⁵⁸ Bu tabloyu değerlendirirken duruma iki farklı açıdan bakılmasında yarar görülmektedir. Yani kadınların neden mikrokredi kuruluşlarının birincil müşterileri olduğu konusunun hem ilgili kuruluşlar hem de ulaşılacak istenen amaçlar bakımından değerlendirilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

3.1. Ulaşılacak İstenen Amaçlar Açısından

Duruma ulaşılacak istenen amaçlar açısından yaklaşıldığında ilk önce dünyadaki çalışan nüfusun yaklaşık %50'sini oluşturan kadınların ödenen ücretlerin

⁵⁷ A.Siamwalla, P.Chirmsak, P.Nipon, S.Ploenpit, N.Prayon, M.Wanrak, T.Yuavares, "The Thai Rural Credit System and Elements of a Theory: Public Subsidies, Private Information and Segmented Markets.", **World Bank Economic Review**, Vol.4, Issue3, 1990, pp.271-296.

⁵⁸ Priti, Mody, "Gender Empowerment and Microfinance", Working Paper, **Evans School**, 2000.

%10'una sahip oldukları ve sadece toplam servetin %1'ini ellerinde bulundurdukları gerçeği ile karşılaşmaktadır.⁵⁹ Bu bize dışarıda aynı tip işi yapan ev içerisinde ise neredeyse bütün işi yüklenen kadının yaptığı işin karşılığını hakkı ile alamadığını, birçok durumda ise yaptığı işin ekonomik olarak kendisine hiçbir getiri sağlamadığını göstermektedir. Bu durumdan kadınların toplum içerisinde erkeklere oranla daha az gelire sahip oldukları, kadın emeğinin ekonomik açıdan yeterince değerlendirilemediği, kadın ile erkek arasında aynı işe ödenen ücret açısından farklılıklar olduğu, bulunduğu toplum ve hatta yaşadığı aile içerisinde dahi daha fazla baskıya maruz kaldığı vb. birçok farklı sonuçlar çıkartılabilir. Bu perspektiften bakıldığında mikrokredi kuruluşlarınca öncelikli müşterilerin kadınlar arasından seçilmesi, hem toplumdaki en fakir kesime ulaşılması amacına daha iyi hizmet etmekte hem de emeği ekonomik açıdan değerlendirilmeyen kadınların ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkıda bulunmaları sağlanmaktadır.

Buna ilave olarak, kadınların kazandıkları gelirleri buldukları ailenin ihtiyaçlarına harcamaları olasılıklarının erkeklere oranla çok daha fazla olduğu birçok çalışma tarafından kanıtlanmıştır.⁶⁰ Çeşitli ülkelerde uygulanan yoksulların ücretsiz olarak temel gıdalara ulaşmaları için tertip edilen aylık pul/sertifika dağıtımı vb. programlarda, erkeklerin sözkonusu kuponları satarak elde edilen parayı gereksiz yerlere harcayabildikleri, kadınlarda ise bu olasılığın çok daha düşük olduğu vurgulanmaktadır. Yine yapılan çalışmalarda kadınların erkeklere nazaran aile içindeki çocukların eğitimleri ve sağlık durumları hususlarında daha hassas davrandıkları belirtilmektedir.

S. Khandker'in 2003 yılında yaptığı bir çalışma, mikrokredi kurumlarının hizmetlerini erkeklerden ziyade kadınlara öncelikli olarak sunmalarının hem ekonomik hem de sosyal açılardan daha büyük ve olumlu etkilere sahip olduğu sonucunun altı çizilmektedir. Nitekim aynı çalışmada, ailede kadına verilen kredi

⁵⁹ Jude L. Fernando, **Microfinance Perils and Prospects**, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2006, p.23.

⁶⁰ S. Cheston, L. Khun, "Empowering Women through Microfinance", **Pathways out of Poverty**, Ed. by S. Daley Harris, 2002, p.172.

oranının %100 arttırılması durumunda hane halkının gıda dışındaki harcamalarının %5 arttığı, aynı durumda erkeğe verilen kredinin ise aynı harcamayı %2 arttırdığı vurgulanmaktadır. Bu sonuç bize, kadınlara sağlanan kredinin hane halkının gelişmesi üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğunu göstermektedir.⁶¹

Bunun dışında çeşitli ülkelerde yapılan ampirik çalışmalar göstermiştir ki, kredilerin genelde düşük gelirli, ev içerisinde daha fazla iş yükü ile karşılaşan ve bu nedenle kendini sosyal bakımdan geliştirme yönünde zayıf kalan kadınlar üzerinde yoğunlaştırılması; hanehalklarının sadece gelirlerini arttırmakla kalmamakta aynı zamanda toplumdaki bazı pozitif sosyal gelişmelerin (okuma yazma oranındaki artış, doğum oranlarındaki gerilemeler) daha hızlı yaşanmalarına da sebep olmaktadır. Örneğin gerek Bolivya ve gerekse Bangladeş'te yapılan çalışmalar göstermiştir ki, her iki ülkedeki kadın başına doğurganlık oranı mikrokredi uygulamalarından sonra hissedilir derecede gerilemiştir. Şöyle ki; 1970 yılında Bangladeş'te bir kadın ortalama 7 çocuğa sahipken, kadınların mikrokredi sayesinde iş olanaklarına kavuşup gelirlerini arttırmaları sonucunda 2000'li yıllara gelindiğinde bu rakam ortalama 3 çocuğa kadar düşmüştür. Yine aynı yıllarda Bangladeş'te kadınlar arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranı %88 iken, bu oran mikrokredi programları ile birlikte sunulan eğitimler sayesinde %70'lere kadar gerilemiştir.⁶² Nepal, Filipinler ve Ruanda'da yapılan çalışmalarda ise kadınların mikrokredi programlarına katılmalarından sonra hem kendi evleri içerisindeki hem de toplum içerisindeki karar mekanizması sürecinde daha aktif rol aldıkları belirtilmektedir.⁶³

⁶¹ Shahidur Khandker, "Microfinance and Poverty: Evidence Using Panel Data from Bangladesh", **World Bank Policy Research**, Working Paper 2945, 2003.

⁶² World Bank, **World Indicators**, 2002.

⁶³ Cheston, **op.cit.** s.182.

3.2. Mikrokredi Organizasyonları Açısından

Öte yandan mikrokredi kuruluşlarının neden kadınları öncelikli olarak müşteri kitlelerine dahil ettikleri hususunu ilgili organizasyonlar açısından değerlendirdiğimizde karşımıza çıkan ilk neden, kadınların erkeklere oranla aldıkları kredilerin geri ödemeleri hususunda daha güvenilir oldukları gerçeğidir.⁶⁴ Nitekim yapılan bir çalışma erkek borçluların %15,3'ünün kredilerin geri ödemelerinde zorluk çektiklerini gösterirken bu oran kadınlarda yalnızca %1,3'te kalmaktadır.⁶⁵ Kadınların erkeklere nazaran doğal olarak daha yumuşak huylu, sosyal yaptırımlara karşı daha duyarlı olmaları ve buldukları yere daha fazla bağlı hareket etmeleri, krediyi veren kuruluşun geri ödemeleri açısından daha az risk taşımalarını sağlamaktadır.⁶⁶ Ayrıca tüm bu özellikler kadınların kredi kullanımında çok daha ihtiyatlı davranmalarına yol açarken, genelde evlerine yakın alanda çalışmayı seçmeleri mikrokredi organizasyonlarının daha az maliyetle kredilerin takibini izlemelerini kolaylaştırmaktadır.

Sonuç olarak, kadınların bazı mikrokredi kuruluşlarınca ana müşteri kitlesi olarak seçilmesi fırsat eşitliği vb. etik değerler gözardı edilip ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirildiğinde daha olumlu sonuçlar ortaya çıkarmaktadır diyebiliriz.

4. SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN MİKROKREDİ SİSTEMİNDEKİ ROLLERİ

Dernek, vakıf, kooperatif, çeşitli esnaf odaları vb. sivil toplum örgütlerinin (STÖ), mikrokredi uygulamasının hemen hemen her aşamasında aktif rol aldıkları

⁶⁴ M. Hassan, L. Renteria-Guerrero, "The experience of the Grameen Bank of Bangladesh in Community Development", *International Journal of Social Economics*, Vol.24. Issue.12, 1997, p.1510.

⁶⁵ Shahidur R. Khandker, B. Khalily, Z. Khan, "Grameen Bank: Performance and Sustainability." *World Bank Discussion Paper* No.136. Washington, DC, World Bank, 1995.

⁶⁶ A. Simanowitz, Ensuring Impact, *Pathways out of Poverty*, Ed. by S. Daley Harris, 2002, p.26.

farklı ülke uygulamalarından gözlemlenmektedir. Bu tür kuruluşlarının yoksul kesime kredi sağlanması aşamasındaki samimi tavırları, faaliyet alanı içerisindeki toplumla kimi zaman birebir ilişkiler kurmalarından kaynaklanan o toplumun değer yargıları ve amaçlarıyla iç içe olmaları, yine toplumu yakından tanımının verdiği o toplumda yaşayanlar arasındaki gelir farklılıklarını daha iyi ayırt edebilme özellikleri ve bankalarla karşılaştırıldıklarında bürokratik işlemlerindeki kolaylıkları, sözkonusu kuruluşları mikrokredi uygulamalarında ön plana taşımaktadır.

Öncelikle STÖ'lerin o toplumdaki en yoksul kesime ulaşmada gerek bankalarla gerekse devlet destekli uygulamalarla karşılaştırıldıklarında bu tür organizasyonlara göre çok daha etkin oldukları söylenebilir. Şöyle ki, buldukları toplumu yakından tanımalarının ve daha küçük birimler olarak faaliyet göstermelerinin vermiş olduğu esnekliğin yanısıra; devlet destekli büyük mikrokredi projelerinde, yoksul kesim için amaçlanan programlara bir dizi prosedürden sonra ulaşılabilmenin getirdiği handikaplar toplumdaki en fakir kesime erişmede dernek, vakıf, kooperatif ya da esnaf odaları gibi bölgesel kuruluşların etkinliğini arttırmaktadır. Kimi zaman sözkonusu kuruluşların, toplumdaki en yoksul kesimin devlet aracılığı ile yürütülen geniş ölçekli mikrokredi programlarından yararlanabilmeleri için, bu programların gerekli tüm dokümantasyon işlemlerini ilgili krediye başvuran kişiler adına gerçekleştirdikleri de çeşitli uygulamalarda dikkat çekmektedir.⁶⁷

Bazı yazarların dernek ve vakıf gibi kuruluşların başlıca gelir kaynaklarının gönüllü bağışlara dayanmasını da sözkonusu STÖ'lerin toplumdaki en fakir kesime ya da mikrokredi faaliyetlerinden hiç yararlanamayan kesimlere ulaşılması hususlarında bir avantajları olarak gördükleri bilinmektedir. Bu yazarlarca bağışları yapanların bu meblağların en etkin şekilde kullanımları hususunda ilgili dernek ve/veya vakıf üzerinde bir baskı oluşturacakları, böylelikle dağıtılan kredilerin etkin bir biçimde toplumdaki en fakirlere ulaştırılabilmesinin sağlanabileceği

⁶⁷ Indira Misra, **Microcredit for Macro Impact on Poverty**, National Publishing House, New Delhi, 2004, p.95.

düşünülmektedir. Öte yandan kimi yazarlar ise, vakıf ve derneklerin temel mali kaynaklarının bağış ve yardımlara dayanmasını çok kırılgan bir yapı olarak görmekte ve bu sınırlı kaynakların uzun dönemde mikrokredi sisteminin gelişmesinin önünde bir engel oluşturacağını belirtmektedirler.⁶⁸

STÖ'lerin mikrokredi uygulamalarındaki başka bir işlevleri de, krediye başvuran kişiyi ya da grubu gelir getirici ekonomik bir faaliyete kavuşturacak hammaddenin veya makine ve teçhizatın temin edilmesine yardımcı olmalarıdır. Elbette ki bireysel olarak, gerekli bir hammaddenin ya da makine ve teçhizatın piyasadan teminine çalışılmasından ziyade, bu konuda tecrübeli bir esnaf odasının ilgili materyali o kişi için satın alması; hem çok daha ucuz olacak hem de bireyin kendi bütçesi dahilinde en iyi malzemenin bulunması hususunda harcayacağı para ve zamandan tasarruf etmesini sağlayacaktır.

Yine sözkonusu kuruluşların verdikleri eğitimler sayesinde bireysel davranışlar yerine grup olarak hareket etmenin sağlayacağı avantajlar öğretilmekte ve grup üyelerinin birbirlerine güveni sağlanmaktadır. Bu sayede kişilerin birbirlerine ve organizasyonlar tarafından koyulan kurallara saygı göstermeleri teşvik edilmektedir.⁶⁹ Genellikle dernek ve vakıflar tarafından sağlanan eğitimlerin birçoğu alınan kredilerin nasıl yönlendirileceği, harcama bütçelerinin nasıl oluşturulacağı ve gelir getirici temel ekonomik aktiviteler ile ilgili rehberlik hizmetlerini de kapsamaktadır.

Birçok sivil toplum örgütünün faaliyet alanı içerisindeki yerel halk ile o toplumdaki banka ve mali kurumlar arasında başarılı bir köprü rolü üstlendikleri de görülmektedir.⁷⁰ Bu durum genelde iki şekilde gerçekleşmektedir. Birinci durumda sivil toplum örgütleri krediyi kullanacak yoksul birey ya da grup adına bankaya karşı

⁶⁸ **Ibid.**, s.97.

⁶⁹ E.Ostrom, K.Ahn, "A Social Science Perspective on Social Capital: Social Capital and Collective Action", **A Report Prepared for The Bundastag- Enquete Commission**, 2001, pp.18-20.

⁷⁰ I. Khwaja, "Can Good Projects Succeed in Bad Communities: Collective Action in the Himalayas.", **World Bank**, 2000.

borç taksitlerinin geri ödenmesinde müteselsil sorumluluk üstlenmekte, böylelikle o kişinin ya da grubun bankanın maddi teminat talebi ile muhatap olmasının önüne geçilmektedir. İkincisinde ise, ilgili mali kuruluşun STÖ'nün önerisi doğrultusunda kişi ya da gruplara kredi vermesi sağlanmakta; ancak kredilerin takip edilmesi, denetim süreçleri ve tahsilatlarında sivil toplum kuruluşunun bankaya yardım etmesi talep edilmektedir.⁷¹

Sonuçta mikrokredi uygulamalarında STÖ'lerin bir çok alanda temel görevler üstlendikleri ve bu nedenle de bilhassa sistemi yeni uygulamaya başlayan ülkelerde mutlaka organizasyon içerisinde yer almalarının, sistemin başarısı açısından büyük önem arz ettiği söylenebilir.

5. MİKROKREDİ UYGULAMALARI

Özellikle son 25 yıl içerisinde çehresi iyice değişen ve gittikçe profesyonellenen mikrokredi uygulamaları, dar gelirlili bir çok bireyin hem kredi olanaklarından yararlanmasını sağlamakta, hem de yoksul kesime gittikçe farklı ürünler sunarak onların hayatlarını daha yaşanılır kılmaktadır. Günümüzde bir çok ticari bankanın da mikrokredi sektöründe yer almaya başlamasıyla birlikte bu alana yapılan büyük yatırımların, mevcut geniş şube ağlarının ve teknolojinin de kullanımıyla daha fazla ihtiyaç sahibine ulaşılması hususunda büyük adımlar atılmıştır.

Bu nedenle bu kısımda farklı ülkelerdeki başarılı mikrokredi uygulamaları ve günümüze kadar geçirmiş oldukları aşamalardan bahsedilecektir.

⁷¹ K.G. Karmakar, **Rural Credit and Self Help Groups: Microfinance Needs and Concepts in India**, Sage Publications, New Delhi, 1999, p.224.

5.1. Bangladeş -Grameen Bank Uygulaması

Mikrokredi denilince akla ilk gelen ülke olan Bangladeş, özellikle son 25 yıl içerisinde iktisadi açıdan stabil ve yıllık ortalama GDP büyümesi %4.2 olan bir ülkedir. Yine aynı yıllar içerisinde enflasyon ve genel faiz oranlarında da nispi bir düşüş söz konusudur. 1996'daki sayımda 120 milyon olan nüfusun yaklaşık 50 milyonu mutlak yoksulluk sınırının altında yaşayan ülkede 1970'li yıllardan itibaren devlet destekli fakirliği azaltma projeleri uygulanmakta ise de hiçbirinin Grameen Bankası'nın başarısını yakalayamadığını belirtebiliriz.⁷²

5.1.1. Tarihçesi ve Gelişimi

Grameen Bank'ın kuruluşu, bankanın kurucusu olan Dr. Muhammad Yunus'un Bangladeş'teki Chittagong Üniversitesinde profesör olarak görev yaptığı 1976 yılına kadar uzanmaktadır. Dr. Yunus, yoksul kesimin mali sistem içerisinde faaliyet gösteren bankalar vb. ticari kuruluşlardan kredi temin etmelerinin mümkün olmadığını ve bu kişilerin yerel para simsarlarının ellerine mahkum olduklarını gözlemledikten sonra bir proje başlatmaya karar verir.⁷³ Projede ihtiyaç sahibi yoksul bireylere maddi teminat talep etmeksizin beşer kişilik gruplar oluşturmaları halinde, onların işlerini geliştirmeleri için küçük miktarlarda krediler sağlanır.⁷⁴ Projede amaç, kırsal kesimde yaşayan yoksullara kredi dağıtımını yapabilecek bir bankacılık sisteminin oluşturulup oluşturulamayacağını araştırılmasıdır. Bu şekilde başlanan projede ana hedefler olarak şunlar belirtilmiştir:⁷⁵

⁷² Iftexhar Hossain, Javed Sakhawat, Ben Quinones and Stuart Rutherford, "Bangladesh: The Pioneering Country", **Microfinance and Poverty Alleviation Case Studies from Asia and the Pacific**, Ed.By. Joe Remeny and Benjamin Quinones, Jr, Pinter, London and New York, 2000, pp.65-66.

⁷³ D. Bornstein, **The Prize of a Dream: The Story of the Grameen Bank**, Chicago, University of Chicago Press, 1996, p. 15.

⁷⁴ Syed M. Hashemi, Lamiya Morshed, "Grameen Bank: A Case Study", **Who Needs Credit? Poverty and Finance in Bangladesh**, Ed.By. Geoffrey Wood& Iffath A Sharif, Zed Books New York&London, 1997, p.217.

⁷⁵ A Short History of Grameen Bank, (Çevrimiçi) <http://www.grameen-info.org/bank/hist.html>, 04/02/2006.

- Bankacılık faaliyetlerinin yoksul erkek ve kadınlar tarafından kullanılabilir şekilde genişletilmesi,
- Yoksul kesimin tefeciler ve para simsarları tarafından sömürülmesinin önüne geçilmesi,
- Özellikle yoksul kesim içerisinde dezavantajlı durumda bulunan kadınlara, onların kolayca anlayabilecekleri ve kendileri tarafından yönetilen bir organizasyon çatısı altında kredi imkanları sunulması,
- Düşük gelir→düşük tasarruf ve yatırım şeklinde devam eden kısır döngünün, düşük gelir→ kredinin sağlanması → yatırım → daha fazla gelir, → tasarruf, → yatırım ve →daha fazla gelir şeklinde hem bireylere hem de ülke ekonomisine katkı sağlayacak bir mekanizmaya çevrilmesi.

Bu amaçlarla yola çıkılan projeye yerel dilde “kırsal” ya da “köy” anlamına gelebilen “Grameen” adı verilmiş ve 1979 yılına kadar 500 kadar ihtiyaç sahibine ulaşacak belirli bir başarı seviyesine ulaşılabilmektedir. 1979’da ise projenin sınırları Bangladeş’teki bazı illeri de kapsayacak biçimde genişletilmiş ve Ekim 1983’te bir yasa ile bağımsız bir bankaya dönüştürülmüştür. Bankanın müşterileri günümüzde bankanın %94 hissesine sahip olup, diğer %6’sı ise devletin elinde bulunmaktadır.

Yunus bu proje ile kırsal alandaki yoksulluğun önlenmesine ve bu alanların bölgesel kalkınmalarına farklı bir açıdan yaklaşarak; yoksul kesime ücretli işler yaratılması yerine, onların kendi işlerine sahip olmalarının hem ekonomik hem de sosyal açıdan arzulan sonuçlara daha hızlı bir şekilde ulaşabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, yoksul kesimin kredi olanaklarından yoksun olmalarını onların temel insan ihtiyaçlarından mahrum oldukları anlamına geldiğini belirterek, toplumdaki en yoksul kesimin finansal kaynaklara rahatlıkla, hiçbir maddi teminata

gerek duyulmaksızın ulaşabilmelerinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Ona göre hiç kimse parayı fakirlerden daha iyi bir şekilde yönetemez.⁷⁶

Grameen yaklaşımı öncelikle kadınları hedef kitlesi olarak belirlemesi açısından, yoksulluğun önlenmesi stratejileri arasında farklılığını göstermektedir. Gerçekten de Bangladeş'te kadınlar üzerindeki alışlagelmiş kültürel ve dinsel baskılara rağmen kadınların kredilerden öncelikli olarak yararlandırılmaya çalışılmasının en büyük nedeni, özellikle topraksız köylü kadınların ülkedeki en fakir kesimi oluşturmalarından kaynaklanmaktaydı. Ayrıca projeye katılan kadınlardan elde edilen deneyimler göstermiştir ki; kadının aileye gelir getirmesi öncelikli olarak ailedeki çocukların yararlarına birtakım pozitif gelişmeler sağlamaktadır.⁷⁷

Dr. Muhammad Yunus kadınların hedef müşteri kitlesi olarak seçilmesinin önemini şöyle ifade etmektedir: Kadınların kredi sisteminden yararlanmaları, aileye büyük faydalar sağlamaktadır. Kadınlar ailenin uzun dönemde daha güvenli bir ortamda bulunmasına daha fazla önem vermektedirler.⁷⁸ Günümüzde Grameen Bankası'nın müşterilerinin %97'sini kadınların oluşturduğu düşünüldüğünde, Dr. Yunus'un kadınları bankanın kredi müşterisi haline getirmesinde izlediği yolun oldukça başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Yine, Eylül 2007 itibarıyla bankanın ülke genelinde 2.462 şube ile, 79.925 köyde faaliyet göstermesi ve sadece Bangladeş'te 7 milyon 310 bin kredi kullanıcısına hitap etmesi, mikrokredi kuruluşlarının en büyük amaçlarından biri olan daha fazla yoksula ulaşılması hedefine hizmet etmesi açısından takdire değer bir göstergedir.⁷⁹

⁷⁶ E. Rhyne, "A New View of Finance Program Evaluation", **The New World of Microenterprise Finance**, Ed. by M. Otero & E. Rhyne, West Hartford: Kumarian Press, 1994, pp. 105-115.

⁷⁷ Bornstein, **op.cit.**, p. 142.

⁷⁸ United Nations Development Project, "**The Grameen Bank: Replicating A Success Story**", New York, United Nations, December 1991, p.4.

⁷⁹ Grameenbank, (Çevrimiçi) <http://www.grameen-info.org/bank>, 05.10.2007.

5.1.2. Grameen Bank'ın Başarısının Nedenleri

Grameen Bankası'nın başarılı sonuçlar vermesinin ardında yatan temel faktörlerden en önemlisinin, kredilerin dağıtımında kullanılan grup oluşturma mekanizmasının olduğu söylenebilir. Genelde tercihen aynı meslek grubundan ya da aynı amaca sahip 5 kişiden oluşan gruplarda bir grup lideri mevcuttur. Her bir grup haftada bir biraraya gelmek zorundadır ve bu toplantılarda kredilerin geri ödemelerinin tespitinin yanı sıra, birçok farklı konuda karşılıklı görüşler ortaya atılmaktadır. Grubun en fakir iki üyesi grup oluşumundan üç ay sonra ilk kredilerini alırlar. Onların geri ödemelerde gösterecekleri bir aylık performansları dikkate alınarak kısa zaman içerisinde diğer iki üyeye ve son olarak da grup liderine kredileri sağlanır. Grup liderleri verilen kredilerin üyelere dağıtımı ve geri ödemelerin toplanmasına yardımcı olmaktadır. Kredilerin geri ödemeleri genellikle 50 haftalık taksitlere bağlanmaktadır.⁸⁰ Grupların üye sayılarının beş kişi ile sınırlandırılması, hem grup üyeleri arasındaki bilgi alışverişini hızlandırmakta hem de üyelerin kredileri verimli kullanıp kullanmadıklarının izlenmesini kolaylaştırmaktadır.

Kredilerin ihtiyaç sahibi bireylere grup mekanizması ile dağıtılması birçok açıdan avantajlara sahiptir. Herşeyden önce bu metod kredilerin dağıtımını ve geri ödemelerinin toplanmasını kolaylaştırmakta, banka tarafından görevlendirilen memurun bir yerine beş kişi ile görüşmesi zamandan ve idari giderlerden tasarruf sağlamaktadır. Ayrıca, grup üyelerine bazı idari sorumluluklar verilerek onların kendi işlerinde sorumluluk üstlenmelerine zemin hazırlanmaktadır. Grup üyelerinin birbirlerinin kullanacakları kredilere onay vermeleri ve birbirlerine garantörlük etmeleri gibi bazı sorumluluklar, üyeler arasındaki sosyal dayanışmayı da arttırmaktadır. Eğer herhangi bir üye kredi şartlarına ya da grup şartlarına adapte olmakta güçlük yaşarsa, diğer üyeler ona motivasyon amaçlı destek olmaktadır.

⁸⁰ Breaking the Vicious Cycle of Poverty Through Microcredit,(Çevrimiçi): <http://www.grameen-info.org/bank/bcycle.html>, 29.04.2006.

Ancak bir üyenin herhangi bir davranışı neticesinde bir zarar sözkonusu olursa, diğer üyeler bu zararı telafi etmekle sorumludurlar. Bu durumun yarattığı sosyal baskı kredi kullananların yatırımlarını verimli alanlara yönlendirmelerine ve geri ödemelerini zamanında yapmalarına etken olmaktadır. Bunun yanısıra, Dr. Muhammad Yunus küçük grupların özellikle kadınların kredilerden yararlanma oranlarını arttırdığını ileri sürmekte ve başlangıçta kredi sürecine katılmakta tereddüt eden kadınların, grup üyesi diğer arkadaşlarının destekleri ile katılımlarının kolaylaştığını belirtmektedir.⁸¹

Küçük grupların altısının biraraya gelmesi ile bir merkez grubu oluşturulur. Herbir merkez grubu kendi içerisinde bir merkez lideri ile yardımcısına sahiptir ve grup toplantılarına ilave olarak haftada bir düzenli bir şekilde merkez toplantıları yapılır. Bu toplantılara bankanın görevlendirdiği bir memur da iştirak eder ve kredilerin geri ödemeleri bu toplantılar sırasında yapılır. Merkezler kredi kullanıcılarının birbirlerinin ekonomik ve sosyal aktiviteleri hakkında bilgi aldıkları yerlerdir. Bu toplantılarda merkez üyelerine güven sağlanması ve grup bilincinin aşılması amaçları ile disiplin-birlik-cesaret ve çok çalışmak sözcüklerini içeren bir çeşit yemin töreni de düzenlenmektedir. Ayrıca, merkez toplantıları sayesinde bireylerin bankaya gitmeleri yerine, bankanın ihtiyaç sahiplerine ulaşması sağlanmaktadır.⁸²

Görülmektedir ki, ülkenin çeşitli yerlerindeki uzak, kırsal köşelerine dağılmış çok sayıdaki ihtiyaç sahibini etkin bir biçimde kontrol altında tutmak aslında hiç de kolay bir iş değildir. Bunu yapabilmek özel bir organizasyon yapısını gerektirmektedir ve bu nedenle Grameen Banka'sında üyeler, gruplar, merkezler, şubeler, alan ofisleri ve genel merkez şeklinde bir örgütlenmeye gidilmiştir. Bu şekildeki bir örgütlenme biçiminde her bir birime günlük işlemler içerisinde kendi

⁸¹ Muhammed Yunus, "The Grameen Bank: Rural Credit in Bangladesh", **Reasons for Hope: Instructive Experiences in Rural Development**, Ed. By. A. Krishna, N. Uphoff, M. Esman, West Hartford Humarian Press, 1997, pp.9-29.

⁸² Bornstein, **op.cit.** s.92

kararlarını kendilerinin verebilmeleri için özerklik tanınmıştır. Bu organizasyon yapısı özellikle kırsal alanlarda çalışan ve birlikte olduğu grubu iyi tanıyan memurların yaratıcı kararlar vermesine yardımcı olmakta ve onların bankanın en önemli varlığı sayılmalarını sağlamaktadır. Organizasyon yapısı da tıpkı müşterilerde olduğu gibi güven esasına dayanmakta ve en alt kademede çalışanların bile organizasyonun en üst düzeydeki yöneticileri ile irtibatı mümkün olabilmektedir. Bu sayede, farklı durumlarla ilgili yeni fikirlerle her an karşılaşılabilmekte, bunlar teşvik edilip geliştirilmelerine çalışılmaktadır.⁸³

Grameen Bankası'nın başarılı mikrokredi uygulamasının altında yatan başka bir neden olarak kredi başvurularında, dağıtımında ve geri ödemelerinde göstermiş olduğu farklı yaklaşımı sayabiliriz. Grameen'in kredi başvurularını çabuk yanıtlaması, dağıtımlarında da bir o kadar hızlı davranması, alanlarda çalışan memurların sorumlu oldukları bölgede yaşayanları düzenli olarak ziyaret etmeleri ve onları kredi konusunda bilgilendirmeleri krediye olan talebin artmasında önemli etkenleri oluşturmaktadır. Bu ziyaretlerde halkın krediler hakkındaki soruları yanıtlanmakta ve kredi verilenlerin yatırımları izlenerek onların banka şubelerine gelmelerinin onlar için yaratacağı zaman kaybından tasarruf etmeleri sağlanmaktadır.

Bunun dışında, bankanın krediler, tasarruflar, yatırımlar ve finansal hizmetler arasında bağlantılar kurmak için büyük çabalar harcadığı da dikkat çekmektedir. Bu sayede kredilerin yatırıma dönüşmesi ile birlikte elde edilen gelirin bir kısmının tasarrufu teşvik edilmektedir. Gruplar içerisinde oluşturulan olağan üstü fonlar bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu fonlar grup üyelerinin zorunlu olarak biriktirdikleri tasarruflardan oluşmakta ve beklenmedik bir durumla karşılaşıldığında grup üyelerinin onayı ile kullanılmaktadır. Örneğin 100 dolar kredi kullanan bir ihtiyaç sahibi haftalık 2 dolarlık kredi geri ödemesi ve 25 cent kredi faizinin yanında 10 cent de tasarruf yapmaya zorlanmaktadır. Böylece, grup içerisindeki en yoksul bireyler için adeta bir can simidi oluşturulmaktadır. Bu küçük

⁸³ **Ibid**, p.134.

tasarruflar zamanla mikrokredi kuruluşu için de önemli meblağlara dönüşebilmektedir. Ancak bu tasarruflar en çok başlangıçta alınan kredinin son taksitlerinin ödenmesi için kullanılmaktadır.⁸⁴

Öte yandan, Grameen uygulamasına baktığımızda sadece ortaya koyulan ekonomik performansın değil, bulunduğu toplumu iyi analiz eden bir sosyolog anlayışı ile ihtiyaç sahiplerine yaklaşımının getirdiği pozitif etkilerin de bu başarı da etkin bir rol aldığı belirtilebilir. Gerçekten de adeta Grameen Banka'sının anayasası gibi olan ve ilk 10'u 1982'de, sonraki 6'sı ise 1984'teki ulusal toplantılarında kararlaştırılan 16 kural incelendiğinde, o toplum için son derece önemli ekonomik ve sosyal amaçların iç içe belirlendiğini görmek mümkün olmaktadır. Kredi kullanıcılarının haftalık merkez toplantılarında tekrarladıkları sağlık ve beslenme koşullarını kendileri ve aileleri için geliştirecekleri, buldukları toplumda yaygın olan geleneksel başlık parası alma ve verme gibi alışkanlıkları terk edecekleri, kendilerini borcun içine sürükleyen büyük ve masraflı evlenme törenleri vb. geleneklerden uzak duracakları, aile planlamasını her zaman gözönünde bulunduracakları vs. içeren 16 karara dikkat edildiğinde; Grameen Banka'sının o bölge için kredi sağlayıcı fonksiyonundan öte, adeta bir sosyal reform planlayıcısı gibi çalıştığı gözlemlenmektedir. Grameen Bankası'nın 16 kararı aşağıdaki gibidir.⁸⁵

- Grameen Bank'ın, disiplin-birlik-cesaret ve çok çalışma şeklindeki 4 temel ilkesini hayatımızın her alanında uygulayacak ve onları takip edip ilerleyeceğiz.
- Ailelerimize refah getireceğiz.
- Bakımsız evlerde yaşamayacağız. Evlerimizi onarıp en kısa zamanda yeni evler inşa etmek üzere çalışacağız.

⁸⁴ Stuart Rutherford, "Why Do the Poor Need Saving Services?", **Savings Services for the Poor**, Edit by Madeline Hirschland, Kumarian Press, 2005, pp.22-23.

⁸⁵ Shahidur Khandker, **Fighting Poverty with Microcredit: Experience in Bangladesh**, Washington, Oxford University Press, 1998, pp.26-28.

- Yıl boyunca sebze yetiştireceğiz. Onlardan bolca yiyip kalanları satacağız.
- Ekin dönemlerinde mümkün olduğunca çok tohum ekeceğiz.
- Ailelerimizi küçük tutmak için plan yapacağız. Harcamalarımızı minimize edeceğiz, sağlımıza dikkat edeceğiz.
- Çocuklarımızı eğiteceğiz ve onların eğitimi için gerekli parayı kazanacağız.
- Çocuklarımızı ve çevremizi her zaman temiz tutacağız.
- Foseptik çukurları olan tuvaletler inşa edeceğiz ve kullanacağız.
- Kuyu suyu içeceğiz, eğer bulamazsak suyu kaynatacağız ya da şap kullanarak içilebilir hale getireceğiz.
- Çocuklarımızın evlilikleri için başlık parası alıp vermeyeceğiz. Küçük çocukları evlendirmeyeceğiz.
- Kimseye karşı adaletsiz davranmayacağız ve haksızlık yapanlara karşı çıkacağız.
- Daha fazla gelir elde edebilmek için ortaklaşa daha büyük yatırımlara gireceğiz.
- Her zaman birbirimize yardım etmeye hazır olacağız. Eğer içimizden birisi zor duruma düşerse hep birlikte ona yardım edeceğiz.
- Herhangi bir merkezde disiplinsizlik olduğundan haberdar olursak hep birlikte oraya gidip disiplinin yeniden inşası için yardımcı olacağız.
- Bütün merkezlerden beden eğitimi yaptıracağız. Tüm sosyal aktivitelerde beraberce yer alacağız.

Özetle, Grameen Bankası uygulamasında karlılık gibi, bir bankada bulunması gereken en temel öğeler korunurken, sosyal alanda toplum için gerekli adımların da atılmaya çalışıldığını; bir başka ifade ile Dr. Yunus'un deyimiyle “sosyal bilince sahip bir kapitalist kuruluş” meydana getirildiğini söyleyebiliriz.⁸⁶ Bu sayede yoksul

⁸⁶ Bornstein, **op.cit**, s.342.

kesimin kendi yeteneklerini kullanarak kendi içinde buldukları durumdan kurtulma çabalarına destek verilmektedir. Grameen Bankası'nın 1995 yılından itibaren sergilemiş olduğu başarı grafiği tablo 1'den de izlenebilmektedir. Tablo1 incelendiğinde, on yıllık bir sürede dağıtılan kredilerin neredeyse iki misli arttığı görölmektedir. Üyelerin neredeyse tamamının arazi sahibi olmayan kadın ve erkekler arasından seçilmesi de toplumdaki en yoksul kesime ulaşma çabasının bir işaretidir. Öte yandan, yine bu amaca hizmet ettiğini düşündüğümüz, inşa ettirilen konut sayısının da aynı zaman sürecinde iki katına çıkması sevindirici bir gelişmedir.

Tablo 1: Grameen Bank'ın Mikrokredi Performansı Milyon \$

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Dağıtılan Kredi Miktarı	333,17	285,8	371,22	408,63	320,37	268,44	287,5	272,46	365,96	430,36	608,79
Geri Ödeme Miktarı	328,43	277,47	327,7	372,67	346,34	279,53	276,68	267,2	303,41	359,09	479,71
Dağıtılan Konut Kredisi	17,39	4,06	15,69	20,81	4,54	1,41	1,01	2,09	3,05	4,74	2,95
Geri Ödenen Konut Kredisi	17,65	8,75	14,66	14,6	15,35	11,03	8,34	8,6	7,44	8,89	11,07
İnşa edilen Konut Sayısı	331201	329040	402747	506680	511583	533041	545121	558055	578532	607415	627058
Grup Sayısı	424993	433791	465384	486870	494044	503001	504651	513141	577886	685083	877142
Üye sayısı	2065661	2059510	2272503	2368347	2357083	2378356	2378601	2483006	3123802	4059632	5579399
Arazi Sahibi olmayanlar (Kadın)	1942364	1937348	2148844	2243726	2234181	2255699	2257012	2363812	2981357	3883383	5371156
Arazi Sahibi olmayanlar (Erkek)	123297	122162	123659	124621	122902	122657	121589	116194	142445	176249	208243
Kar/Zarar	0,37	0,46	0,33	0,22	1,57	0,21	1,05	1,03	6,15	7	15,88

Kaynak: Grameen Bank Historical Data Series, (Çevrimiçi): [www.grameen-info.org/bank/hist\\$.html](http://www.grameen-info.org/bank/hist$.html) , 01.06.2006

5.2. Hindistan Uygulaması

2000 yılı verilerine göre halkın % 26'sının yoksulluk sınırının altında yer aldığı Hindistan'da, krediye olan talebin hem çok yüksek hem de çok çeşitli olduğu bilinmektedir.⁸⁷ Gerçekten de sözkonusu talebin doyurulması için kırsal kesimin kalkındırılması ve bu kesimdeki fakir nüfusun azaltılması amaçlarıyla, özellikle 1978 den itibaren devlet destekli kırsal kalkınma programları başlatılmış ve bu programlar gerek ulaştıkları kişi sayısı, gerekse verilen krediler itibariyle dünyada şimdiye kadar bu amaçla başlatılan programların içerisinde başlıcalar arasında kabul görmüştür.

Kırsal kalkınma programları ana başlığı altında toplanan ve başlıca üç alt amaca hitap eden programların ana hedefleri:⁸⁸

- Kırsal kesimdeki gençlerin becerilerini geliştirmek amacıyla eğitilmeleri ve bu sayede onların istihdamlarının kolaylaştırılması,
- Kırsal kesimdeki kadın ve çocukların gelir getirici ekonomik faaliyetlere katılmalarını teşvik edici programların başlatılması, ve son olarak ta
- Devletin bu programlara destek olmak amacıyla ayırmış olduğu fonun %10'unu bu alandaki altyapı hizmetlerine harcaması ve kırsal kesimdeki yoksul bireylerin gelir sağlayıcı faaliyetlerde kullanacakları elektrik, su kuyuları, süt saklama depoları, ortak satış alanları v.b. genel ihtiyaçların karşılanması olarak belirlenmiştir.

⁸⁷ Hema Bansal, "SHG Bank Linkage Program in India", **Journal of Microcredit**, Volume5, Number1, Spring 2003, p.23.

⁸⁸ Sanjay Sinha, John Samuel and Ben Quinones, Microfinance in India: Adjusting to Economic Liberalization, **Microfinance and Poverty Alleviation Case Studies from Asia and the Pacific**, Ed.By. Joe Remeny and Benjamin Quinones, Jr, Pinter, London and New York, 2000, pp.86-87.

Ancak, 1980’li yılların sonlarına doğru programın arzulanan sonuçları ortaya koymadığı ve uygulamanın hitap ettiği kesimin sadece %28’inin yoksulluk sınırının üzerine çekilebildiği ifade edilmiştir. Asıl olarak hedeflenen kırsal kesimdeki fakir hanehalklarına yeterince erişilemeyişinin başlıca sebepleri arasında ise,⁸⁹

- Yoksul ile yoksul olmayanı ayırt edebilecek etkin bir yoksulluk tanımına sahip olunmayışı ve bu nedenle fakir olmayanların da programdan yararlanmak üzere başvurularının doğurduğu aşırı kalabalıklaşmanın getirdiği maliyetler,
- Planlanan alt hedeflerin birbirleriyle koordineli olarak yürütülememesinin bir sonucu olarak ulaşılmak istenen hedeflerin gerisinde kalınması,
- Programı devletin sübvanses etmesinin bir etkisi olarak program kapsamında verilen kredilerin geri ödemelerinin %35’ler seviyesinde kalması gösterilebilir.

1990 yılların başlarından itibaren IMF ile birlikte ekonominin liberalize edilme çabaları ve yukarıda belirtmiş olduğumuz nedenlerden dolayı kırsal kesimi kalkındırma programının başarısızlığı, sisteme yeni bir soluk getirilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu aşamada, o zamana kadar Bangladeş, Endonezya, Tayland, Sri Lanka gibi ülkelerde başarıyla uygulanan mikrokredi yaklaşımının kırsal kesimde yaşayan yoksul hanehalklarının finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında yeni bir yöntem olarak belirlenmesine sıcak bakılmasını sağlamıştır.

⁸⁹ Sinha, Samuel and Quinones, **loc.cit.**

5.2.1. Hindistan'daki Mikrokredi Kuruluşları

Hindistan'daki mikrokredi kuruluşlarını başlıca üç ana başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar : a) Dayanışma grupları b) Kredi kooperatifleri c) Her yönü ile Bangladeş'teki Grameen Bank uygulamasını kopyalayan kuruluşlar olarak sınıflandırılabilir.

5.2.1.1. Dayanışma Grupları

Dayanışma grupları aynı türden amaçları olan yoksul bireylerin gönüllü katılımları ile oluşturulan, grup üyelerinin küçük fakat düzenli tasarruflarının biriktirilip daha büyük fonlar oluşturulması suretiyle, sözkonusu fonlardan üyelerin makul faiz oranları karşılığında yararlandıkları bir yapılanma olarak tanımlanabilir.⁹⁰

Grup dayanışmasının yatırımlar hususunda bireysel çekinceleri bertaraf etmesi, aynı türden amaçlara sahip insanların birbirlerine danışmalarının sağladığı kolaylıklar, topluca tasarruf etme zorunluluğunun getirdiği tasarruf etme alışkanlığı vb. pozitif katkıların varlığı bu tür grupların oluşumlarını teşvik etmektedir.⁹¹ Ayrıca birçok dayanışma grubunun sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde olmaları, Hindistan'daki birçok uygulamada ise bu tür grupların bizzat STÖ'ler desteği ile başlatılmaları, bu gruplara kısmen de olsa bir kurum hüviyeti de kazandırmaktadır.

5.2.1.1.1. Grupların Oluşturulması

Bir sivil toplum örgütü herhangi bir köyde veya belirli bir yörede bir dayanışma grubu oluşturulmasına karar verdiğinde öncelikle orada başka bir sosyal

⁹⁰ Malcolm Harper, Self- Help Groups and Grameen Bank Groups: What are the differences?, **Beyond Micro- Credit Putting Development Back into Micro-Finance**, Ed. By. Thomas Fisher, M.S. Sriram, Vistaar Publications, New Delhi, 2002, pp.172-173.

⁹¹ K.G. Karmakar, **op.cit.**, s. 210.

gruplaşmanın oluşup oluşmadığını araştırmakta ve o bölgedeki halkla görüşerek yaşam biçimi, kastların yapısı, dinsel çeşitlilik, genel problemler vb. hakkında bilgi almaktadır. Genelde tarım, hayvancılık, sulama problemlerinin çözüme kavuşturulması, ormancılık vs. o yöreye uygun ortak ekonomik aktivitenin belirlenmesinden sonra grup üyelerinin seçilmesi çalışmalarına başlanmakta ve bu amaçla çeşitli toplantılar düzenlenmektedir.⁹² Birkaç toplantıdan sonra bazı bireyler grubun üyesi olmaya karar verirlerken, uyuşmazlık sergileyen bireyler gruba dahil edilmemektedir. Grup üyelerinin sayıları genellikle sınırlı tutulmakta (Hindistan'daki uygulamada ortalama grup üyesi sayısı 17 kişi olarak belirlenmektedir.)⁹³ böylelikle işlevsel bir grup boyutuna ulaşılmaktadır. Grup üyeleri kesin olarak belirlendikten sonra grubun ortak fonda ne kadar para biriktireceği, kimin grubun tasarrufunun idaresi ile görevlendirileceği, ne zaman bir banka hesabının açılacağı, grup toplantılarının ne kadar sıklıkla yapılacağı, toplantılar ile ilgili kayıt tutulup tutulmayacağı, ne zaman ve ne kadar grup dışı fona ihtiyaç duyulabileceği vb. konulara açıklık getirilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının düzenlenen toplantılar sırasında grup bilincinin oluşturulması için verdikleri eğitimlerin yanısıra, görece daha pasif olan üyelerin çeşitli sorumluluklar üstlenmelerini teşvik ettikleri görülmekte bu sayede gruptaki olası baskın üyelerin ön plana çıkarak liderleşmelerinin önüne geçilmektedir.⁹⁴

Grubun tasarruflarını aşabilecek boyutlarda bir yatırıma gerek duyulduğunda ilgili sivil toplum örgütü grup ile bir ticari banka arasında aracı rolü üstlenebilmekte, böylelikle elde edilen finansmanın geri ödemeleri hususunda bankaya karşı sorumluluğu STÖ yüklenmektedir. Bu sayede, bankaların gruptan maddi teminat talep etmeksizin kredi vermesi sağlanmaktadır. Bunun dışında kimi zaman grubun başlangıç fonunu sivil toplum örgütünün sağladığı da görülmektedir. Bazı uygulamalarda ise STÖ'nün önerileri doğrultusunda ilgili gruba bir ticari banka tarafından kredi kullandırılmaktadır.

⁹² Indira Misra, **op.cit.**, s.79.

⁹³ Malcolm Harper, **op.cit.**, s.175.

⁹⁴ K.G. Karmakar, **op.cit.**, s.212.

5.2.1.1.2. Hindistan’da Dayanışma Grubu Esasına Dayalı Mikro kredi Uygulamaları

Genelde resmi olmayan kredi sisteminin esnek ve ihtiyaçlara hemen cevap verebilen yapısı ile resmi finansal kuruluşların teknik/idari becerileri ve finans kaynakları arasında köprü görevi üstlenen dayanışma grupları esasına dayalı mikro kredi sisteminin, özellikle Hindistan’ın nüfus yoğunluğunun daha az olduğu bölgelerinde yaygın olarak geliştiği ve bu bölgelerdeki kırsal nüfus ile formel finansal kuruluşlar arasında karşılıklı güveni oluşturduğu için devlet tarafından da desteklendiği bilinmektedir. Bu ve benzeri nedenlerle desteklenen sistemin başarılı temsilcileri arasında MYRADA ve NABARD gösterilmektedir.

5.2.1.1.2.1. Mysore Yerleşim Yeri Geliştirme Acentası (MYRADA)

Hindistan’ın Karnataka, Andhra Pradesh ve Tamil Nadu eyaletlerinde yaklaşık 200 den fazla köyde aktif olan MYRADA (Mysore Resettlement Development Agency), ilk olarak 1968’de Tibet’ten göç eden mültecilerin Güney Hindistan’daki yerleşimlerini sağlamak amacıyla kurulmuş bir sivil toplum örgütü olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Kurulduğu günden bu yana amaçlarını genişleten kuruluşun, halihazırdaki ana projeleri arasında

- Ortak kaynak geliştirilmesi ve yönetilmesi
- Kırsal kredi sisteminin geliştirilmesi
- Kırsal bölgelerde uygun kuruluşların oluşturulması
- Faaliyet konusu bölgeye uyumlu eğitim yöntemlerinin geliştirilmesi
- Göç yoluyla gelen yeni iş gücünün ve topraksız ailelerin yerleşmelerinin ve adaptasyonlarının sağlanması, sayılabilir.⁹⁵

⁹⁵ Participatory Rural Appraisal and Participatory Learning Methods: Recent Experiences From Myrada and South India, **International Conference on Rapid Assessment Procedures Organized by the United Nations and International Development Research Center**, Washington, 12-15 November 1990, p.1.

Günümüzde bir milyondan fazla ihtiyaç sahibine ulaşmayı başarabilen kuruluş, potansiyel kredi kullanıcılarını belirledikten sonra onları gruplara ayırarak bankalar ve diğer resmi finans kuruluşlarına ulaşmalarını sağlamakta, gerektiğinde bankaların maddi teminat taleplerini de karşılayarak yoksul bireylerin kredi kullanmalarına aracılık etmektedir.⁹⁶

5.2.1.1.2.2. Ulusal Tarım ve Kırsal Alan Kalkınma Bankası (NABARD)

Ulusal Tarım ve Kırsal Alan Kalkınma Bankası NABARD (National Bank for Agriculture a Rural Development) tarafından dayanışma gruplarının kayıtlı finansal kuruluşlardan faydalanmalarının sağlanması amacıyla 1992 yılında bir proje başlatılmıştır. Bu proje kapsamında ticari bankalar dayanışma gruplarına kredi kullandırmakta, sözkonusu kredilerin faiz oranları NABARD tarafından sübvansede edilerek piyasa faiz oranlarının bir miktar altına çekilmektedir.⁹⁷ Bu proje ile dayanışma gruplarının başlangıç sermayesine ulaşmaları hem doğrudan hem de STÖ'ler aracılığıyla sağlanabilmektedir. Bu şekilde yürütülen dayanışma grupları ile bankacılık kesimi arasında bağlantılar kuran programın, mart 2001 yılında 263.825 adet dayanışma grubuna ulaşması, bunun yanı sıra ihtiyaç sahiplerine 102.34 milyon dolar kredi kullandırılması projenin misyonunu geliştirmiş ve daha büyük hedeflere doğru yelken açılmasını beraberinde getirmiştir. Bu yeni misyon doğrultusunda 2008 yılına kadar 1 milyon dayanışma grubuna ulaşılması ve dolayısıyla 100 milyon yoksul bireye erişilmesi planlanmaktadır.⁹⁸

⁹⁶ Sanjay Sinha, John Samuel and Ben Quinones, "Microfinance in India: Adjusting to Economic Liberalization", **Microfinance and Poverty Alleviation**, ed. by. Joe Remenyi and Benjamin Quinones, London, New York, Pinter 2000, P.94.

⁹⁷ NABARD (Çevrimiçi): <http://www.nabard.org>, , 5/6/2006.

⁹⁸ K.Wilson, "The New Microfinance: An Essay on the Self Help Group Movement in India", **Journal of Microfinance**, Vol4, Issue2, 2003, pp.217-245.

Tablo 2: Hindistan’da 2004 Mart’a kadar Mikrofinans- Performansı (Kümülatif)

	2000-01	2001-02	2002-03	2003-04
Banka kredisi sağlanan dayanışma grubu sayısı	263.825	461.478	717.360	1.79.091
Kadın Gruplarının Toplama Oranı	90	90	90	90
Katılımcı Bankaların Sayısı	314	444	504	560
Banka Kredisi (Milyar Rupees)	4.8	10.3	20.5	39.0
Faydalanan aile sayısı (Milyon)	4.5	7.85	11.6	16
Aile Başına Kullanılan Ortalama Kredi (Rupees)	1.072	1.316	1.766	2.440

Kaynak: Progress of SHG Bank linkage in India 2003-2004, NABARD;(Çevrimiçi): www.nabard.org, 06.06.2006

5.2.2. Kredi Kooperatifleri

Üyelik temeline dayalı diğer bir mikrokredi yöntemi ise daha çok şehirlerde görülen ve temelde belirli bir kurumda çalışanlar arasında oluşturulan kredi kooperatifleridir. Eyaletlerin ve federal devletin yasalarına uygun olarak kurulan kooperatiflerin başta ilgili yasaların çokluğu ve politik müdahaleler nedeniyle bir çok uygulamada performanslarının diğer mikrokredi yapılaşmalarına göre daha zayıf olduğu vurgulanmakta ise de SEWA ve WWF gibi başarılı uygulamaları da bulunmaktadır.

5.2.2.1. Kendi Hesabına Çalışan Kadınlar Kooperatifi (SEWA)

1972 yılında tekstil sektöründe kumaş taşıma işinde çalışan kadınların ücret eşitsizliği ve ekonomik sömürü nedeniyle kurdukları SEWA (Self-Employed Women's Association)⁹⁹ kooperatifi zamanla yoksul, çalışan kadınların kredi kullanabilecekleri kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur. On beş kişiden oluşan yönetim kurulundaki bireylerin 3'er yıllık dönemler itibariyle yıllık genel kurul toplantılarında seçildikleri ve kooperatifin kredi ile ilgilenen departmanının yönetim kurulu tarafından atanan profesyonel yöneticilerce idare edildiği bilinmektedir.

SEWA Bank müşterilerine maddi teminat gerektiren ve gerektirmeyen krediler adı altında iki genel kredi ürünü sunarken, konut inşasına yönelik krediler ayrı bir kategoride değerlendirilmektedir. Maddi teminat gerektiren kredilerde genelde mücevher gibi kıymetli eşya ya da bankada belirli bir miktarın nakit olarak tutulması şartları aranırken, genelde 20 aylık taksitlerle geri ödeme yapılmaktadır. Halihazırda kişi başına kullanılacak maksimum kredi miktarı 538 dolar olmasına rağmen bu meblağ kimi zaman özel koşullarda 860 dolara kadar çıkarılabilmektedir.

5.2.2.2.Çalışan Kadınlar Federasyonu (WWF)

1978 de kendi üyeleri ile ticari bankalar arasında aracılık yapmak suretiyle ihtiyaç sahibi üyelerin kredi kullanmalarını sağlayan WWW (Working Women's Federation) kuruluş, 1994 yılında yeniden yapılanarak kredileri kendisi dağıtmaya başlamış ve 2001 yılında 98.184 üyeye ulaşmıştır. Sunmuş olduğu kredilerin geri ödemelerini aylık esasa göre talep eden kuruluş, genelde gelir getirici faaliyetlere kredi vermekle birlikte sözkonusu geri ödemeleri 10 ile 36 ay arasında değişen

⁹⁹ SEWA Bank ile ilgili bilgiler <http://www.sewa.org> adresinden derlenmiştir. 6/6/2006.

zaman aralığında toplamaktadır. Başlangıçta %18 olan geri ödeme faizi, birkaç ödemeden sonra düşürülmektedir.¹⁰⁰

5.2.3. Grameen Bank Benzeri Kuruluşlar

Bu tip kuruluşlar gerek organizasyon ve gerekse kredi dağıtımını gibi hemen her konuda Grameen bankasının birer kopyası gibidirler.

i. Kırsal Yoksulların Eğitimle Bilinçlendirilmesi ve Yardım Edilmesi Derneği (SHARE)

1993 yılında NABARD'dan başlangıç fonunu alarak kredi hizmetlerini sunmaya başlayan SHARE (Society for Helping and Awakening of Rural poor through Education) kuruluşunun ana amacı yoksul kadınların finans olanaklarına kavuşup kendi kendilerine yeterli hale gelmelerine yardımcı olmak şeklinde belirlenmiştir. Mevcut durumda üretken faaliyetlere ve konut inşasına kredi veren kuruluş, bireysel tasarrufları da değerlendirilmek üzere kabul etmektedir. Haftalık esasına dayanan geri ödemeler konut için en fazla 200 hafta olarak belirlenirken, diğer gelir getirici faaliyetler için maksimum 50 haftadır. Her iki kredi ürünü için de düz oranlı %15 faiz talep edilmektedir.¹⁰¹ Halihazırda 94.374 üyesi olan kuruluş, 53 şube ile hizmet vermektedir.¹⁰²

¹⁰⁰ Remenyi and Quinones, **op.cit**, s.93

¹⁰¹ Piyush Tiwari, S.M Fahad, Microfinance Institution in India, (Çevrimiçi): <http://www.gdrc.org/icm/conceptpaper-india.htm>, 10/6/2006.

¹⁰² Anuradha Rajivan, Micro-Credit and Women's empowerment: A case Study of SHARE Micro Finance Limited, **Micro-Credit, Poverty and Empowerment Linking the Triad**, Ed. by Neera Burra, Joy Dehmukh-Ranadive, Ranjani K. Murthy, Sage Publications, New Delhi, 2005, p.122.

5.3. Endonezya Uygulaması ve Bank Rakyat

Kredi kaynaklarına erişimin kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun ortadan kaldırılması stratejilerinde kilit öneme sahip olduğunun 1970’li yıllarda keşfedildiği Endonezya’da bu tarihten itibaren gerek kamu bankaları yoluyla ihtiyaç sahiplerine piyasa faiz oranlarının altında kredi sunulmaya başlanmış ve gerekse yarı formel yöresel kredi kuruluşlarının ortaya çıkması teşvik edilmiştir.¹⁰³

Bu bağlamda Endonezya’nın en köklü bankası olan ve tamamı devlete ait bulunan Bank Rakyat’ın çiftçilerin özellikle pirinç üretiminde daha verimli olabilmeleri için kırsal kesime 3.600 uydu şube açması sağlanmış, bu sayede sözkonusu kesimin devlet teşvikli krediye erişimi kolaylaştırılmıştır.¹⁰⁴ Ancak, 1980’li yılların başlarından itibaren özellikle küçük çiftçilerin devlet teşvikli kredilerin geri ödemelerinde isteksiz davranmaları ve Bank Rakyat kredi personelinin bu konudaki ihtiyatsızlıkları, sözkonusu sistemin geri ödeme oranının %40-%50’lerde kalması ile sonuçlanmıştır. Bunun bir neticesi olarak, sistemin 1983 yılından itibaren bir dizi reforma tabi tutulması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁵ İlk olarak 1983 yılında devlet teşvikli mevcut 32 kredi programından sadece 9’u işler halde bırakılmış ve hali hazırdakilerde kredi faizinin kontrolü bankalara devredilmiştir. Yeni banka açmak kolaylaştırılmış ve 1990’lara gelindiğinde teşvikli programların sayısı 4’e kadar düşürülmüştür.¹⁰⁶

¹⁰³ Uben Parhusip and Hans Dieter Seibel, “Microfinance in Indonesia: Experiments in Linkages and Policy Reform”, **Microfinance and Poverty Alleviation Case Studies from Asia and the Pacific**, Ed.By. Joe Remy and Benjamin Quinones, Jr, Pinter, London and New York, 2000, p.153.

¹⁰⁴ M. Jarot Eko Winarno, “The Experience of Bank Rakyat Indonesia in Microfinance”, (Çevrimiçi): <http://www.alternative-finance.org.uk/cgi-bin/summary.pl?id=26&view=html&language=E&sourceLang=E> , 10/06/2006.

¹⁰⁵ Hans Dieter Seibel, “The Microbanking Division of Bank Rakyat Indonesia: A Flagship of Rural Microfinance in Asia”, **Small Customers, Big Market Commercial Banks in Microfinance**, Ed By. Malcolm Harper, Sukhwinder Arora, ITDG Publications Rugby, 2005,p.14.

¹⁰⁶ Detlev Holloh, “Financial Systems Development and Local Financial Institutions in Indonesia Introduction and Selected Bibliography”, **University of Cologne Development Research Center**, Working Paper No. 1996/1, p.2.

Aynı süreç içerisinde Bank Rakyat'ın Harvard Institute for International Development kuruluşundan teknik destek alınmak suretiyle yeniden yapılanmasına gidilmiş ve hem şube yapıları hem de bankacılık ürünleri farklılaştırılmıştır. Bu farklılaştırmada kırsal kesimdeki tasarrufları teşvik etmek amacıyla SIMPEDES, yine aynı kesime etkin bir biçimde kredi sağlanması amacıyla da KUPEDES isimli iki yeni bankacılık ürünü ihtiyaç sahipleri ile tanıştırmıştır. Özellikle kredi ürününün her amaca yönelik olması, basit bir prosedüre sahip olması, maddi teminat gereksiniminin kredinin büyüklüğüne göre esnek tutulması (küçük meblağlarda maddi teminat aranmamaktadır) ve piyasa faiz oranı dikkat alınarak geri ödeme taksitlerinin oluşturulması sağlanmıştır.¹⁰⁷ Ayrıca banka bünyesinde mikrokredi ile ilgilenen tamamıyla bağımsız bir departmanın kurulması sayesinde, bu konuda daha da uzmanlaşılmasına çalışılmıştır. Tüm bu gelişmeler bankanın mikrokredi hususunda başarılı bir uygulama gerçekleştirmesine yardımcı olmuştur.

Bank Rakyat'ın dışında devletin destek verdiği mikrokrediye yönelik başka bir önemli programda küçük çiftçileri kalkındırma programıdır. (Small Farmers Development Program- SFDP) bu program çiftçilik, balıkçılık vb. küçük işlerle uğraşan kesimin işlerini geliştirmeleri amacıyla Endonezya tarım bakanlığı FAO, uluslar arası fon ve tarımsal gelişim (International Fund for Agricultural Development) organizasyonu ve Bank Rakyat tarafından ortaklaşa desteklenmektedir.¹⁰⁸

Bu programda öncelikle yoksulluk sınırının altında kalan ve programa katılmaya istekli olan bireylerin belirlenmesi için bir alan araştırması yapılmaktadır. Bireyler belirlendikten sonra programın tanıtıldığı ilk toplantıda katılımcılardan en az 8 veya en çok 16 kişilik gruplar oluşturmaları talep edilmektedir. Grupların genelde aynı tipte bir iş ile uğraşmayı planlayan kişilerden teşekkül etmelerine dikkat

¹⁰⁷ Seibel, **op. cit.**, s.3.

¹⁰⁸ Rosintan D. M. Panjaitan- Drioadisuryo, Kathleen Cloud, "Gender, self-employment and Microcredit Programs An Indonesian Case Study", **The Quarterly Review of Economics and Finance**, Vol. 39, 1999, p.773.

edilirken, daha önce benzer bir iş kolunda tecrübesi olan bir katılımcıya mümkün olduğunca grup içerisinde yer vermeye çalışılmaktadır. Organizasyondaki görevlilerin yardımıyla gelir getirici bir ekonomik aktivite belirlendikten sonra kredinin geri ödeme planı yapılmakta sözkonusu ekonomik aktivite ve geri ödeme planı organizasyonun bu konuda uzmanlaşmış görevlileri tarafından incelenmektedir. Eğer projede değişiklik öngörülürse revizyon için grup üyelerine geri gönderilirken, onaylanması halinde grup, krediye başvurmaya hazır hale gelmektedir. Onaylanan proje sahibi grup Bank Rakyat'tan kredisini almakta, banka görevlileri zaman zaman grup üyelerini ziyaret etmektedir. yapılan iş sonucunda elde edilen gelir eşit olarak paylaşılmakta, kredinin geri ödemeleri ise grup içerisinde seçilen bir görevli tarafından toplanarak bankaya yatırılmaktadır. Geri ödeme oranının %97'ye vardığı bu proje sayesinde birçok yoksul ailenin kendi işlerini başlatmaları sağlanmıştır.¹⁰⁹

5.4. Geçiş Ekonomilerinde Mikrokredi Uygulaması: Rusya Örneği

Mayıs 2004'te Rusya devlet başkanı tarafından açıklanan öncelikli hedefler listesinde ilk dört sırayı GSMH'nin iki katına çıkarılması, yoksulluk sınırının altında yaşayanların azaltılması, hayat standartlarının genel olarak iyileştirilmesi ve silahlı kuvvetlerin modernizasyonu almakta idi. Gerçekten de 1998'deki ekonomik krizden günümüze kadar Rusya'da fakirliğin yarıya çekilmesi, işsizliğin azaltılması ve ücretlerde yapılan anlamlı artışlar ekonomideki iyileşmenin birer göstergesi olmuştur. Bunların yanısıra petrol fiyatlarındaki yükselmeler devletin çeşitli alanlardaki borçlarını kapatmasına yardımcı olduğu gibi, kamu kesiminde çalışmayı özendirici hale getirecek bir dizi ücret iyileştirme politikası izlenmesini de sağlamıştır.

Öte yandan ekonomik alandaki bu gelişmelere rağmen nüfusun 1/5'inin hala yoksulluk sınırının altında yaşadığı Rusya'da en büyük sorunlardan biri

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 774.

ekonomik çeşitliliğin oluşturulamamasıdır.¹¹⁰ Bu nedenle hükümet istihdamın %15'ini karşılayan KOBİ'lerin gelişmesine ve mikro kredi faaliyetlerine hem ekonomik çeşitliliğin artırılması hem de bölgesel kalkınma farklılıklarının ortadan kaldırılması bakımından destek vermektedir.

Rusya'daki mikro kredi uygulamasına baktığımızda 1990'lı yılların sonlarına doğru ortaya çıkan bu alandaki kuruluşların daha çok küçük işletmelerin desteklenmesi ve köy bankacılığı (village banking) sistemi üzerinde yoğunlaştıkları gözlemlenmektedir.

i. Köy Bankacılığı

İlk defa kırsal krediler üzerinde uzmanlaşmış bir sivil toplum örgütü olan FINCA (Foundation for International Community Assistance) tarafından geliştirilen köy bankacılığı sistemi, birçok kuruluş tarafından farklı ülkelerde uygulanmış ve özellikle kırsal alanlarda yaşayan yoksul bireylere ulaşmada etkili bir yöntem olduğu anlaşılmıştır.

Köy bankacılığı sisteminde başlangıç fonu genelde bir finans ya da bağışçı kuruluş tarafından sağlanmakta, zamanla banka müşterilerinin tasarrufları ve kullanılan fonların biriken faizleri sayesinde genelde üç yıllık bir periyot içerisinde sistemin kendi kendine yeterli hale gelmesine gayret edilmektedir. Burada amaç üç yıllık sürecin sonunda kendi kendine yönetilen ve finansal özerkliğe sahip bir işleyişe kavuşmaktır. Bireylerin tasarrufları köy bankacılığında kilit unsur teşkil ederken, üyelerin birikim yapmaları kredi kullanabilmeleri için zorunlu şartlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bir köy bankasının kurulmasında genelde şu aşamalar takip edilmektedir:¹¹¹

¹¹⁰World Bank, **Worldbank Development Report**, 2004,p8.

¹¹¹ The Russia Microfinance Project, A.U.S. Department of State/NISCUP Funded Partnership among the University of Public affairs, The Siberian Academy of Public Administration and The Irkutsk State University, Document No:53, w.date, pp. 9-10

Öncelikle bir sivil toplum örgütünden veya ilk kuruluş fonunu sağlayacak olan kurumdan görevliler, böyle bir oluşum potansiyeline sahip olan bölgeleri ziyaret ederek o bölgedeki önde gelen şahıslarla ve konu ile ilgilenebilecek halk ile gerekli görüşmeler yapmaktadır. Eğer bireyler ilgi gösterirlerse görevliler genelde sayıları 20 ile 50 arasında değişen grupları köy bankacılığı hususunda eğitmekte, içlerinden bir kısmını ise olağan eğitimin yanısıra ekstra eğitimlerden geçirerek bir organizasyon komitesi oluşturmaktadır.

Daha sonra ise genelde her birey için 50 doları aşmayacak şekilde hesaplanan başlangıç fonu ilgili kuruluştan talep edilerek ihtiyaç sahibi üyelere dağıtılmaktadır. Tüm banka üyelerinin müteselsilen sorumlu oldukları ana fonun geri ödenmesi sürecinde, herhangi bir üyenin başarısız olması durumunda diğerleri ilgili borcu kapatmak zorundadır.

Daha öncede değindiğimiz üzere, bankanın kendi kendine yeterli bir finansal yapıya ulaşabilmesi için dağıtılan fonların ivedilikle gelir getirici faaliyetlerde kullanılıp elde edilen karın bir kısmının üyeler tarafından bankada tasarruf olarak değerlendirilmesi gerekirken, öte yandan üyelere kullandırılan kredilerin geri ödemelerinde talep edilen faiz, banka için diğer bir gelir kaynağını teşkil etmektedir.

Sözkonusu sistemin Rusya'daki temsilcisi olan FINCA buradaki faaliyetlerine 1998 yılında başlamış ve halihazırda iki bölge ofisiyle hizmetlerini sürdürmektedir. Küçük işletme ve iş geliştirme adı altında iki tip kredi sunan kuruluşun kredi geri ödeme takvimi 18 aya kadar uzayabilmektedir. 2005 yılında Rusya'da toplam 4580 bireye hizmet veren kuruluşun üyelerinin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır.¹¹²

¹¹² Sylvie K. Bossoutrot, "Microfinance in Russia Broadening Acces to Finance for Micro and Small Entrepreneurs", **World Bank Working Paper** no.67, World Bank, Washington DC, 2005, p.43.

5.5.Gelişmiş Ülkelerde Mikrokredi : ABD Örneği

Amerika Birleşik Devletleri'nde mikrokredi alanındaki ilk uygulamaların 1980'lerin ortalarında başlatıldığı bilinmektedir. 1991 yılında mikrofinansla ilgili bir tasarının yasallaşması ile bu alanda çok büyük bir adım atılmış ve bu sayede günümüzde 200 den fazla mikrokredi ve mikrofinans kuruluşunun federal hükümet fonlarından yararlandırılması sağlanmıştır.

ABD'nin bir çok alanda olduğu gibi finansal alandaki mevcut üstünlüğüne rağmen yaklaşık 12 milyon vatandaşının temel finans hizmetlerinden yararlanamayı ve bu kişilerin bir çoğunun düşük gelir grubundaki azınlıklardan oluşması hem toplum içerisinde huzursuzlukların oluşmasına sebebiyet verirken hem de sözkonusu hanehalklarının yaşadığı yörelerin ekonomik açıdan geri kalmasına yani yöresel ekonomik dengesizliklere yol açmaktadır. Bu nedenlerdendir ki; bahis konusu problemlere potansiyel çözüm mekanizması olarak öngörülen mikrokredi sistemine gerek politik gerekse finansal destek her geçen gün artmaktadır.¹¹³

Ekonomik ve politik zemindeki farklılıklar nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde başarıyla uygulanan mikrokredi sistemi, ABD de bu farklılıkların dikkatle göz önüne alınarak uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Şöyle ki; ABD'nin, mikrokredi sisteminin başarıya ulaştığı ülkelerdeki kadar kayıt dışı ve informel bir ekonomiye sahip olmaması ve her türlü ekonomik aktivitenin bir kanun ve kurallar yumağı ile çevrili olması mikrokredi sisteminin ABD uygulamasında belirli sorunları da beraberinde getirmektedir. Sözelimi bir çok gelişmekte olan ülkede herhangi bir bireyin seyyar satıcılık vs. yapması serbest iken, aynı bireyin benzer işi ABD'de icra edebilmesi için gerekli lisansları edinmesi ve düzenli denetimlerden geçmesi gerekmektedir. Bu ve benzeri örneklerin çokluğu ABD'de mikrokredi sistemi

¹¹³ James H. Carr and Zhong Yi Tong, "Introduction: Replicating Microfinance in The United States-an Overview", **Replicating Microfinance in The United States**, Ed. By. James H. Carr and Zhong Yi Tong, Fannie Mae Foundation Book, Washington DC.,2002, pp.2-3.

vasıtası ile küçük bir iş başlatabilme sürecini zora sokmaktadır.¹¹⁴ Bunun yanısıra çok büyük ve akla gelebilecek her türlü malzemeyi bünyesinde bulunduran zincir mağazaların A.B.D.'de ülkenin her tarafına yayılmış olması, bu tür firmalara rağmen benzer ürünleri daha küçük çapta satarak kar elde etmeyi hemen hemen imkansız hale getirmektedir. Yine iş dünyasını çevreleyen kanun ve kuralların çokluğu ile karmaşıklığı bir iş başlatmayı düşünen bireyin ilgili kanun ve kurallar hakkında geniş ölçüde bilgi sahibi olmasını gerektirirken, mikrokredi kuruluşlarının bu amaca yönelik eğitim hizmeti yüklerini arttırmaktadır.¹¹⁵

ABD'de mikrokredi programı uygulamasındaki bir diğer güçlük ise kişi başına dağıtılan ortalama kredi miktarındaki farklılıktır. Halihazırda Grameen Bank'ın Bangladeş'te başlangıç için birey başına dağıttığı ortalama kredi miktarı yaklaşık 60 dolar civarlarında iken, bu rakam ACCION New York için 1.293 dolardır. Bu miktara rağmen birçok kullanıcı sözkonusu kredi miktarını yeterli bulmamaktadır.

ABD uygulamasında yaşanan bir diğer handikap ise kredi dağıtma sürecinde grup oluşturma sistemini benimsemiş kuruluşlarda yaşanmaktadır. ABD'de, gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi homojen gruplar oluşturulamaması grup stratejilerinden beklenen performansın alınmasını güçleştirmektedir.¹¹⁶

Tüm bu zorluklara rağmen Working Capital, Women's Initiative, ACCION USA ve FINCA gibi başarılı uygulamalar mevcuttur. Bu kuruluşlardan Women's Initiative sadece ekonomik özgürlüğe kavuşmak için yeni bir iş başlatmayı düşünen

¹¹⁴ Lisa J. Servon, "Fulfilling the Potential of the U.S. Microenterprise Strategy", **Replicating Microfinance in The United States**, Ed. By. James H. Carr and Zhong Yi Tong, Fannie Mae Foundation Book, Washington DC.,2002, p. 174.

¹¹⁵ **Ibid.** P.175.

¹¹⁶ Mark Schreiner and Jonathan Morduch, Opportunities and Challenges for Microfinance in the United States, **Replicating Microfinance in the United States**, Ed. By. James H. Carr and Zhong Yi Tong, Fannie Mae Foundation Book, Washington DC.,2002, p. 26.

ya da mevcut işlerini geliştirmeyi planlayan kadınlara hizmet ederken, ACCION New York şubesi en az bir yıldır kendi işine sahip azınlıklara kredi sunmaktadır.

BÖLÜM III

MİKROKREDİ SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

VE

SİSTEMDEKİ YENİ EĞİLİMLER

1. MİKROKREDİ SİSTEMİNİN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Başlıca amacı yoksul kesime sağlanan küçük krediler sayesinde onların ekonomik anlamda kendi kendilerine yeterli duruma gelmelerine yardımcı olmak şeklinde açıklanabilen mikrokredi sisteminin etkileri incelendiğinde, aslında bu kredilerin uygulandıkları yöreler için sadece yoksullara iş imkanı tanıyan ekonomik içerikli meblağlar olmaktan çok daha öteye geçtikleri görülmektedir. Yoksul kesim için finansal hizmetlere ulaşmak kendilerine yetebilecek bir iş edinebilmelerinin ötesinde, fakir hanehalklarının daha eğitilmiş, daha sağlıklı ve daha az kırılgan olmalarına yardımcı olmaktadır. Mikrokredi uygulamalarına ilişkin dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleştirilen bir çok çalışma göstermiştir ki; mikrokredi yoksul hanehalklarının gelirlerine ciddi katkılarda bulunmakta, değerli menkul ve gayrimenkuller edinmelerine yardımcı olmakta ve zaman zaman meydana gelen olağanüstü negatif gelişmelerden (doğal afetler, iktisadi krizler v.s.) daha az etkilenmelerine sebep olmaktadır.

Bunun yanı sıra, zamanla gelişen mikro finans ve mikrokredi kuruluşları kuruldukları bölgelerin yerel kalkınmalarının sağlanmasına önemli yapı taşları olarak hizmet etmektedirler. Şöyle ki; bir yörede kurulan mikrokredi kuruluşu hem çalışanlarının o bölge içerisinde yaptıkları harcamalar, hem de kredi kullanıcılarının kurdukları işlerin yöreye kattıkları ekonomik canlılık sayesinde o bölgede adeta bir gelir ve harcama çarpanı etkisi yaratmaktadır. Nitekim mikrokredi kuruluşlarında

Çalışanların aldıkları maaş ve ücretlerden yapacakları harcamalar o yörede talebin artışı hususunda etkili olacak, bu talep artışı başkaları için gelir kaynağı olarak kullanılacak ve mikrokredi sayesinde yeni kurulan işler ise o yörede hem harcamaların hem de gelirlerin artışını tetikleyecektir. Bu arada tasarruf için ayrılan meblağların dışında kalan her türlü gelir, lokal ekonominin daha hızlı büyümesine katkıda bulunacaktır.¹¹⁷

Mikrokredi sisteminin yukarıda belirtilen pek çok faydası çeşitli uygulamalardan elde edilen bulgularla gerçekleştirilen ampirik araştırmalarla da somut bir biçimde ortaya konulmuştur. Bu çalışmalardan bir kısmı, kullanılan metodoloji ve ulaşılan sonuçlarla birlikte tablo 3'te verilmiştir.

¹¹⁷ Garry Woller and Robert Parsons, "Assesing Community Impact of Microfinance Institutions", **Journal of Developmental Entrepreneurship**, vol.7, no. 2, August 2002, p. 134.

Tablo 3: Mikrokredinin Etkilerini Değerlendiren Ampirik Çalışmalar: Asya ve Güney Amerika

Çalışmayı Gerçekleştiren	Uygulandığı Yer ve Kuruluş	Uygulanan Yöntem Metodoloji	Ulaşılan Bulgular
Hulme ve Mosley (1996)	Endonezya (BKK, KURK, BRI), Hindistan (Bölgesel Köy Bankası), Bangladeş (Grameen, BRAC, TRDEP), Sri Lanka (PTCCS)	Mikrokrediden yararlananlar ve benzer sosyo-ekonomik durumda olup sistemden yararlanmayanlar arasında yapılan anketten ulaşılan bulgular. Mikrokredi sistemi öncesi ve sonrası .	Araştırma sonuçlarına göre mikrokredi kullanan bireylerin gelirlerindeki artış, kontrol grubu olarak kullanılan benzer sosyo-ekonomik durumdaki bireylerin gelirlerinde meydana gelen artışların her zaman üzerinde gerçekleşmiştir.
MkNelly v.d. (1996)	Tayland (köy bankaları- Eğitimle Kredi)	Program dahilinde olmayan köylerdeki bireyler ile sistemden yararlanan ve aynı yörede yaşayan kişiler arasında karşılaştırma yapılmıştır.	Kredi alanların olumlu yönde yararlandığı gözlemlenmiş, ancak istatistiki testler ile farklılıklar rapor edilmemiştir.
Khandker (1998)	Bangladeş (Grameen, BRAC)	Program dahilinde ve program dahilinde olmayan köylerde yaşayan bireyler arasında zamanla gelişen farklılıklar karşılaştırılmıştır.	Kredi kullanan hanhalklarının her yıl %5'inin yoksulluktan uzaklaştığı tespit edilmiştir. Kredi olarak kullanılan her 100 taka, kadınların 18 takalık ilave tüketim yapmalarını sağlamıştır.
Pitt ve Khandker (1998)	Bangladeş (BRAC, BRDB, Grameen Bank)	Bu çalışmada hem aynı yörede yaşayan programdan yararlanan ve yararlanmayan bireyler arasında gelişen farklılıklar hemde programın uygulandığı köyler ile uygulanmadığı köylerde yaşayanların hayat standartlarındaki değişimler dikkate alınarak ikili bir karşılaştırma yapılmıştır.	Programa katılanların haftalık toplam harcama miktarlarında, kadınların işgücüne katılımlarında ve kadınların arazi dışı mal edinimlerinde artışlar rapor edilmiştir. Grameen Bank'ın katılımcılarında kız çocuklarını okula gönderme yönünde çok güçlü bir eğilim tespit edilmiştir.

Chen ve Snodgrass (2001)	Hindistan (SEWA Bank)	Mikrokredi sisteminden yararlananlarla, aynı coğrafi bölgedeki kontrol gruplarının karşılaştırılması.	Kredi kullanıcılarının ortalama gelirlerinde kontrol grubundakilere göre artış olmuştur.
Park ve Ren (2001)	Çin (Sivil Toplum Örgütleri, Devlet Programları, Karma programlar)	Mikrokredi sisteminin hanehalkı geliri üzerindeki etkilerinin ölçülebilmesi için sıradan en küçük kareler ve iki aşamalı en küçük kareler yöntemleri kullanılmıştır.	Sivil toplum örgütleri tarafından yürütülen programlarda ve karma programlarda en fakir kesimlere ulaşabilmek için, gelir düzeyi belirli bir seviyenin üzerindeki bireylerin programlardan dışlandığı rapor edilmiştir. Bunun yanı sıra, mikrokredinin hanehalkı geliri üzerinde doğrudan ve pozitif etkisi kanıtlanmıştır.
Duong ve Izumida (2002)	Vietnam (VBP, PCFs, ticari bankalar , kamu fonları)	Kırsal kredi piyasasında kredi arzını gerçekleştirenlerin, kredi talep eden hanehalkına olan davranışları Tobit yöntemi ile analiz edilirken, verilen kredi miktarı ile ulaşılan sonuçlar arasındaki ilişkilerin tahli için ağırlıklı en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır.	Yoksul kesimin kredi imkanlarına erişebilme koşullarında zorluklar belirlenmiş, ayrıca alınan kredi ve erişilen sonuçlar arasında pozitif korelasyon ilişkisinin olduğu belirtilmiştir.
Kaboski ve Townsend (2002)	Tayland (Kredi grupları, Bankalar, Kadın grupları)	Mikrokredinin varlık edinimine yardımcı olup olmadığı, bazı yıllarda tüketimde meydana gelebilecek azalışları engelleyip engellemediği konusunda iki aşamalı en küçük kareler ve en yüksek olasılık yöntemleriyle analizler yapılmıştır.	Araştırmada mikrokredinin varlık edinme ve tasarruflarda artış sağladığı, buna mukabil tüketimde yaşanan kayıpları da azalttığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Amin v.d. (2003)	Bangladeş (Grameen Bank, BRAC, ASA)	En yüksek olasılık yöntemi kullanılarak mikrokredi sistemine dahil olmanın kırılabilirlik, tüketim ve hanehalkı karakteristiği üzerindeki etkileri ölçülmeye çalışılmıştır.	Uygulanan programların gerçekten fakirlere ulaşma konusunda başarılı olmalarına karşın, kırılabilir nitelikte olan fakirlere ulaşmada daha az başarılı oldukları neticesine varılmıştır.
Gertler v.d. (2003)	Endonezya (Bank Rakyat, Bank Kredit ve Diğer Ticari Bankalar)	Mikrokredinin hanehalklarının günlük faaliyetlerini sürdürebilecekleri gelir, tüketim ve sağlık düzeyi üzerindeki etkilerinin araştırılması için çeşitli testler.	Hanehalklarındaki tüketim artışı ile sağlık durumları arasında pozitif korelasyon olduğu saptanmıştır. Kredi alınabilecek finansal kuruluşların buldukları bölgelerden uzak yörelerde yaşayan bireylerin tüketimlerinde daha fazla anlık düşme görülmektedir.
Khandker (2003)	Bangladeş (Grameen Bank, BRAC, BRDB)	Mikrokredi programına katılımı etkileyen faktörlerin tespiti ile ilgili sabit etkili tobit analizi yapılmış, mikrokredi programlarının katılımcı bireyler üzerindeki uzun dönemli etkilerinin ölçülmesi için ise iki aşamalı en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır.	Tarım arazilerini işlemek için kira karşılığı ellerinde bulunduranlarla, eğitim düzeyi ortalamasının altında olan yoksulların mikrokredi programlarına katılmaya daha fazla eğilimli oldukları sonucuna varılmıştır. Bunun dışında, mikrokredi programlarının en yoksul bireylere ulaşmada daha başarılı olduğu ve katılımcıların refah düzeylerini arttırdığı belirtilmiştir.

Pitt v.d. (2003)	Bangladeş (Grameen Bank, BRAC, BRDB)	Mikrokredi programına katılan hanehalklarındaki kız ve erkek çocukların sağlıkları üzerindeki etkiler en yüksek olasılık yöntemi yardımıyla tahlil edilmiş. Çocukların sağlıklarıyla ilgili parametreler olarak, vücut kitle endeksleri, yaşa göre boy ve ağırlıkları ile kol çevresi kalınlıkları dikkate alınmıştır.	Kadınlarn kredi kullanımları ile o kadınlara ait kız ve erkek çocukların sağlık göstergeleri arasında yüksek seviyede pozitif korelasyon bulunmuştur.
Banegas v.d. (2002)	Ekvator (Bank Solidario), Ekvator (Caja de Los Angeles)	Mikrokredi alan bireylerle kredi almayan fakat aynı iş kolunda çalışan bireyler arasında logit modeli ile bir analiz yapılmıştır.	Mikrokredi programına katılan bireylerin gelirlerinde meydana gelen artışın kontrol grubundakilere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Dunn ve Arbuckle (2001a, 2001b)	Peru (Mibanco)	Mikrokrediden yararlananlar ve benzer sosyo-ekonomik durumda olup sistemden yararlanmayanlar arasında yapılan anketten ulaşılan bulgular kovaryans metodolojisi ile incelenmiştir.	Mikrokredi programına dahil olan bireylerin net gelirlerinde, varlık edinmelerinde ve gelir getirici bir iktisadi faaliyet ile uğraşma olasılıklarında anlamlı derecede artışlar olduğu rapor edilmiştir.

Kaynak: H. Montgomery and J. Weiss; "Great Expectations: Microfinance and Poverty Reduction in Asia and Latin America", ADB Institute Research Paper, No. 63, February 2005, p.10-15.

1.1. Yoksulluğun Azaltılması Üzerindeki Etkileri

Yoksul hanehalklarının mikrokrediye ulaşmaları onlar için fakirlik çemberinin kırılmasında kullanılan ilk etkili araçtır. Daimi anlamda gelir getirici bir ekonomik aktiviteye sahip olunması ve ardından tasarruf v.b. amaçlı temel bankacılık faaliyetlerinden yararlanılması, zaman içerisinde nakit birikimine katkıda bulunmakta ve ailelerin daha fazla çocuğa eğitim sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Kalitatif ve kantitatif yöntemlerle hazırlanan bir çok güvenilir çalışmada, mikrokredinin yoksulluğu azaltıcı yöndeki etkisi vurgulanmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarının bulguları şu şekildedir:¹¹⁸

- Barbara McNelly ve Chris Dunford'un 1999 yılında Bolivya'da faaliyet gösteren CRECER mikrokredi kuruluşunun aktiviteleri üzerine yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre, ihtiyaç sahiplerinin gelirlerinin mikrokrediden yararlandıktan sonra anlamlı bir biçimde artış gösterdiği kaydedilmiştir. Yine aynı çalışmada kredi kullanıcılarının %86'sının tasarruflarında da artışlar elde edilirken, bu kişilerden %78'inin programa başlamadan önce hiçbir tasarruflarının olmadığı belirtilmektedir.
- Hindistan'da SHARE (Society for Helping and Awakening of Rural poor through Education) mikrokredi kuruluşunun kredi kullanıcıları üzerindeki etkilerini ele alan bir diğer çalışmada, sözkonusu katılımcıların 3/2'sinin refahlarında artış tespit edilmiş, bu kişilerin gelirlerinde meydana gelen artışlar sayesinde elde ettikleri karların bir bölümüyle günlük ihtiyaçlarını karşılar hale geldikleri vurgulanmıştır.

¹¹⁸ Elizabeth Littlefield, Jonathan Morduch and Syed Hashemi, "Is Microfinance Effective Strategy to Reach The Millenium Development Goals", January 2003, pp.2-3., (Çevrimiçi): <http://www.idlo.int/yexts/IDLO/mis7533.pdf> , 13/05/2005.

İbid, Garry Woller and Robert Parsons, p. 136.

- Bangladeş'te BRAC kuruluşunun kredi kullanıcıları arasında yapılan diğer bir çalışmada ise, 4 yıldan daha fazla bir süre programa devam eden bireylerin hanehalkı harcamalarının %28 düzeyinde arttığı ve bu bireylerin doğal afet dönemlerinde dahi düzenli gelir elde etmeye devam ettikleri bildirilmiştir.
- Yine 1996 yılında Sebstad ve Chen tarafından kaleme alınan ve 32 farklı çalışmanın bulgularının özetlendiği makalede, sözkonusu çalışmaların 18'inin mikrokredinin hanehalklarının gelirlerine yaptığı etkiyi test ettiği ve bunlardan 6 tanesinin gelirlerde pozitif etkiye rastlandığını rapor ettiklerini, geri kalanların ise hem gelirlerde hem de hanehalkı harcamalarında yükselmeler yaşandığı hususunda kantitatif bulgulara ulaşıldığını belirtmektedir.
- Bazı çalışmalarda mikrokredi sisteminin yoksulluğun azaltılmasındaki etkinliğinin özellikle az gelişmiş ülkeler için daha yüksek olduğundan bahsedilmektedir. Şöyle ki; gelişmekte olan ülkelerde gelir getirici ekonomik faaliyetlere başlangıç yapabilmek gelişmiş ülkelere nazaran çok daha kolay olduğundan, mikrokredi projelerinden arzu edilen verimin istenilen seviyede ve daha hızlı bir biçimde alınması sözkonusudur.

Bu şekilde özetlenebilen bulgulardan da çıkarılabileceği gibi, mikrokredi ve mikrofinans uygulamalarının yoksul hanehalklarının gelirlerinin artışları üzerinde pozitif yönde etkileri olduğu hususunda ilgili literatürde bir fikir birliğinin olduğu söylenebilir.

1.2. Çocukların Eğitimleri Üzerindeki Etkileri

Mikrokredi sisteminin fakir ailelerin çocuklarının eğitimleri üzerinde pozitif etkilerinin olduğu, ilgili literatürde bazı araştırmalarca vurgulanmaktadır. Helen Todds'un 1996 yılında Grameen Bank'ın etkili olduğu bazı köylerde yaptığı

araştırmada, sözkonusu köylerde ikamet eden ve kredilerden yararlanan ailelerin kız çocuklarının hemen hepsinin okula gittikleri bildirilirken; programa iştirak etmeyen ailelerin kız çocuklarının yalnızca %60'ının okul eğitimi gördüğü, bu oranın erkek çocuklar için ise %81'e %54 olduğu aktarılmaktadır.

Yine Uganda'daki mikrokredi uygulamalarının bu yöndeki etkilerini ele alan bir çalışmada da, mikrokredi programından yararlanan ailelerin programa dahil olmayanlara göre çocuklarının eğitimlerine daha fazla yatırım yaptıkları belirtilmektedir. Endonezya'da 1999 yılında yapılan diğer bir araştırmada da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Bu çalışmada mikrokredi programı ile birlikte hanehalkı gelirlerinde hem artış hem de çeşitlilik gözlenen ailelerin çocukları için üniversite eğitimini diğer ailelere göre daha fazla arzu ettikleri vurgulanmaktadır.¹¹⁹

Tüm bu çalışmalar bize mikrokredi uygulamalarının yoksul ailelerin çocuklarının eğitimleri hususunda da etkili olduğunu kanıtlamaktadır.

1.3. Sağlık Koşulları Üzerindeki Etkileri

Dünyanın farklı bölgelerinde yapılan birçok mikrokredi uygulaması, mikrokredi geri ödemelerinin aksamasındaki birincil nedenin kredilerden yararlanan yoksul hanehalklarının hastalanmaları olduğuna işaret etmektedir. Finansal hizmetlerinin yanı sıra bazı mikrokredi kuruluşlarının sağlıkla ilgili daha çok koruyucu nitelikli eğitici bilgiler vermeleri, bir kısmının ise sağlık koşullarında bir iyileştirme sağlanması için bireylere krediler sunmaları, kuruluşların bu konuya da duyarlı yaklaştıklarının bir göstergesidir.

Bunun dışında bazı çalışmalar göstermektedir ki, mikrokrediye katılım yoksul ailelerin tükettikleri besinlerin kalitesini ve çeşitliliğini arttırarak onların

¹¹⁹ **İbid**, Rosintan D. M. Panjaitan- Drioadisuryo, Kathleen Cloud, p. 777.

sağlık problemleriyle daha az karşılaşmalarına yardımcı olmaktadır.¹²⁰ Bir takım çalışmalarda ise, mikrokredi ile doğurganlık arasında ilişki kurulmuş ve mikrokrediden yararlanan kadınların aile gelirine katkıda bulunmalarıyla birlikte, doğum kontrolü konusunda daha duyarlı davrandıklarının altı çizilmiştir.¹²¹

1.4. Kadınlar Üzerindeki Etkileri

Bilindiği üzere genelde yoksul kadınları hedef kitlesi olarak belirleyen mikrokredi programlarının, bu kesim üzerindeki en belirleyici etkileri kadınların kendilerine daha güvenli, aile içi karar verme sürecinde daha aktif olmalarını sağlamak ve onların gelir getirici ekonomik faaliyetlere katılımları ile aile refahına katkıda bulunmalarına yardımcı olmak şeklinde sayılabilir. Bu alana yönelik olarak yapılan çeşitli çalışmalar da sözkonusu katkıların varlığına işaret etmektedir. Örneğin Nepal’deki mikrokredi uygulamalarına dayanılarak yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre, krediden yararlanan fakir kadınların %68’i hanehalkı içerisinde alım-satım, kız çocuklarının okula gönderilmesi, gençlerin evlenmeleri sırasında yapılan aileler arası görüşmeler ve aile planlaması gibi genelde o toplumda erkeklerin verdikleri kararlarda söz sahibi olabilmektedirler.¹²²

Yine örnekleme 1300 kişi olan Bangladeş’te yapılan başka bir çalışmada ise, kredi kullanıcısı kadınların diğerlerine göre aile içi karar verme sürecinde çok daha etkili oldukları rapor edilmiştir.

¹²⁰Mark M. Pitt, Shahidur R. Khandker, Jennifer Cartwright, **World Bank Policy Research**, Working Paper 2998, March 2003, p.12.

¹²¹Fiona Steele, Sajeda Amin, Ruchira T. Naved, The Impact of an Integrated Micro Credit Program on Women’s Empowerment and Fertility Behaviour in Rural Bangladesh, 1998, no.115, (Çevrimiçi): <http://www.popcouncil.org/pdfs/wp/115.pdf> , 11.04.2006.

¹²² **Ibid**, Elizabeth Littlefield, Jonathan Morduch and Syed Hashemi, p.5.

Bu ve benzeri çalışmalar mikrokredi uygulamalarının asıl hedef olan kadınlar arasındaki yoksulluğun giderilmesi ve bu grubun sosyal açıdan daha aktif olması hedeflerinin başarılmasında etkili olduğunu göstermektedir.

1.5. Aşırı Yoksullara Erişimin Sağlanması

Mikrokredinin bir diğer öncelikli amacı da dünyada mutlak yoksulluk seviyesinin altında yaşayan birey sayısının anlamlı düzeylerde geriye çekilmesidir. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda, bireylerin girişimcilik kabiliyetleri ile onların yoksulluk seviyelerinin arasında zıt yönlü herhangi bir ilişkiye rastlanmadığından¹²³ ve tasarruf eğiliminin farklı yoksulluk derecesine sahip bireyler için fazla değişiklik arz etmemesinden ötürü¹²⁴, mikrokredi çeşitli yoksulluk seviyesindeki bireyler için etkin bir sistem olarak kullanılabilir.

Nitekim bir çok mikrokredi kuruluşu her geçen gün - Dünya Bankası'nın yoksulluk tanımı olan günde bir doların altında gelire yaşamak durumunda kalan-kredi kullanıcısı sayısını arttırmaktadır. Şöyle ki; Bangladeş'te BRAC mikrokredi kuruluşunun müşterilerinin %65'ini günde bir doların altında gelir elde eden ve hiç tarım arazisi olmayan bireyler oluştururken, Hindistan'daki SHARE mikrokredi kuruluşunda bu oran %70'lere ulaşmaktadır.

Tüm bunlar göstermektedir ki, mikrokredi programları en yoksul kesime ulaşma konusunda da belirli bir mesafe kaydetmiş ve bu hususta çaba göstermeye devam etmektedir.

¹²³ Hassan Zaman, "Assessing the Poverty and Vulnerability Impact of Micro-Credit in Bangladesh: a Case Study of BRAC", World Bank, (Çevrimiçi):<http://www.worldbank.org/dec/Publications/workpapers/wps2000series/wps2145/wps2145.pdf>, 03.02.2006.

¹²⁴ Jose Garson, Microfinance and Anti-Poverty Strategies. A Donor Perspective, UNCDF, (Çevrimiçi): <http://www.undp.org/uncdf/pubs/mf/mf-chap1.htm>, 01.02.2006.

2. MİKRO KREDİ SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIĞI GÜÇLÜKLER

Yoksulluk sınırının altında yaşayan hanehalklarının sayılarının azaltılması, yeni iş alanlarının yaratılması, bölgesel kalkınmaya olan pozitif katkıları v.b. bir çok ekonomik ve sosyal faydalarının bulunması; mikrokredi sisteminin ülkelerin bir bütün olarak kalkınma çabalarında da global perspektifli kalkınma stratejilerinin yanı sıra kullanılmasının gerekliliğini kaçınılmaz kılmış ve bu konuda uluslar arası bir konsensusun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Tüm bu olumlu etkilerine rağmen halihazırdaki uygulamalardan edinilen tecrübeler göstermiştir ki; mikrokredi sistemi ve ilgili kuruluşları bir takım zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklar şu şekilde özetlenebilir.

2.1. Finansal Yetersizlik

Konu ile ilgili bir çok çalışmada bahis konusu edildiği üzere sistemin en büyük zayıf yönü hala bir çok ülke uygulamalarından da izlendiği gibi finansal anlamda kendi kendine yeterliliğin sağlanamamasıdır.¹²⁵ Bir çok mikrokredi kuruluşu tarafından %99'lara varan yüksek geri ödeme oranlarından bahsedilse dahi, bu oranlar şimdilik sunulan hizmetlerin bir bölümünün maliyetlerini karşılayabilmektedir.¹²⁶ Bu nedenle mevcut uygulamaların bir çoğunda gönüllü bağışlardan, çeşitli devlet desteklerinden ve hayır kuruluşlarınca yapılan yardımlardan epeyce yararlanılmaktadır.¹²⁷

Nitekim bu alana yönelik olarak 1994 yılında Christen, Rhyne ve Vogel tarafından yapılan bir çalışmada mikrokredi kuruluşlarının erişebildikleri finansal yeterlilik üç düzeyde kategorize edilmiş ve bu sınıflandırmaya göre başarılı olarak kabul edilen 11 mevcut mikrokredi kuruluşu incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre incelenen mikrokredi kuruluşlarından 10 tanesinin operasyonel maliyetlerini (Maaş ödemeleri ve idari giderlerini) program gelirlerinden (kredi faizleri ve çeşitli

¹²⁵ Alfonso Castillo, "Alternative Microfinance Institutions and Vulnerability", **Development in Practice**, Volume 9, Number 5, November 1999, p. 606.

¹²⁶ Susan Johnson and Ben Rogaly, "**Microfinance and Poverty Reduction**", Oxfam, 1997, p.60.

¹²⁷ The Microbanking Bulletin 2003, pp.61-76.,(Çevrimiçi): <http://www.mixmbb.org>, 11/05/2005.

ücretler) karşılayabildikleri fakat sadece üç tanesinin finansal anlamda tamamıyla bağımsız olduğu vurgulanmıştır. Finansal anlamda tam bağımsızlık ise, operasyonel maliyetlerin yanı sıra, verilen kredilerin tamamıyla program gelirlerinden finanse edilmesi ve gerekli enflasyon uyarlamaları yapıldıktan sonra kar elde edilmesi temeline dayandırılmıştır.¹²⁸ Kendi kendine yeterlilik sorununun uzantıları olan maliyetlerin ayarlanması ve karlılık ile ilgili problemlerden burada ayrıca bahsedilmeyecektir.

2.2. İdari Zayıflık

Mikrokredi sisteminin yüz yüze olduğu bir başka genel problem ise özellikle küçük mikrokredi organizasyonları için geçerli olan zayıf idari yapıdır. Bazı çalışmalarda bir takım uygulamaların başarısızlıkla sonuçlanması, tümüyle zayıf idari yapıya ve işten anlayan teknik personelin kuruluş bünyesinde barındırılmamasına bağlanırken, bu tür organizasyonların yoksullukla savaşmak bir yana aksine, kıt kaynakları bilinçsizce tükettikleri ve fakir insanların beklentileri ile oynadıkları için adeta yoksulluk ürettikleri belirtilmektedir. Bunun bir sonucu olarak böylesi idareye sahip kuruluşların bugünden daha ötesini görebilecek vizyona sahip olamadıkları ve belirledikleri hareket planları ile ilgili riskleri iyi değerlendiremedikleri, böylece dışsal faktörler karşısında çok daha kırılgan oldukları vurgulanmaktadır.

2.3. Diğer Güçlükler

Yukarıda bahsedilen bu geleneksel sorunların yanı sıra zamanla globalleşmenin de etkisiyle tesiri daha fazla hissedilmeye başlanan genel anlamda finansal sistemlerdeki kırılganlıklar, elbette ki yoksul kesimi kredi imkanları ile tanıştırmaya çalışan mikrokredi kuruluşlarını da sarsmaktadır. Nitekim günümüzde dünyanın herhangi bir bölgesinde cereyan eden negatif ya da pozitif nitelikteki

¹²⁸ Robert Peck Christen, Elisabeth Rhyne, Robert C. Vogel, **Maximizing the Outreach of Microenterprise Finance: An analysis of Successful Microfinance Programs**, Arlington, VA: USAID, 1995, pp.5-21.

iktisadi bir olayın etkisinin, başka bir bölgede de hissedilmesi bu gelişmelerin bir sonucudur. 1990'lı yılların sonlarına doğru yaşanan Asya ve Rusya krizlerinin birçok mikrokredi kuruluşunu derinden etkilediği yadsınamaz bir gerçektir.

Mikrokredi sistemi açısından yeni sayılabilecek bir diğer risk faktörü ise faaliyet gösteren kuruluşların belirli bölgelerde toplanmaları ile birlikte ortaya çıkan rekabet ortamı ve sözkonusu bölgelerde ilgili piyasanın talep açısından doyma noktasına ulaşmasıdır.¹²⁹ Gerçekten de dünyanın çeşitli bölgelerinde mikrokrediye olan talep her geçen gün artış gösterirken, mikrokredi kuruluşlarının belirli bölgeleri kuruluş yeri olarak belirlemeleri bu bölgelerde hem rekabeti arttırmakta hem de arz talep dengesini bozmaktadır.

Yine, gereksiz devlet müdahaleleri ve kimi yerlerde piyasanın ihtiyacı göz önüne alınmaksızın mikrokredi faaliyetinin sınırlarının devlet organları tarafından belirlenmesi bir diğer handikap olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konuyla ilgili literatürde yer alan bu ve benzeri sorunların varlığı, bize mikrokredi sisteminde hala başarılması gereken unsurlar olduğunu altını çizmektedir.

¹²⁹ Claudio Gonzalez-Vega , “Microfinance: Broader Achievements and New Challenges”, **Economics and Sociology Occasional Paper**, No: 2518, Rural Finance Program, w.place, Ohio State University, 1998, p.9.

3. TİCARİ BANKALARIN MİKROKREDİ UYGULAMALARINA OLAN YENİ YAKLAŞIMLARI

Bir çok defa belirttiğimiz üzere, özellikle son yıllara kadar ticari bankaların gerek dar gelirli kesimin alınan kredilerin geri ödemelerinde başarısızlığa uğrayacakları yönündeki inanışları, gerekse küçük kredilerin işlem maliyetlerinin yüksekliğiyle yoksul kesimin kredi talep ederken maddi teminat gösterememeleri ve kimi bölgelerdeki sosyo-ekonomik ve kültürel bariyerlerin olması gibi çeşitli nedenlerle mikrokredi sistemine uzak durdukları bilinmektedir.

Ancak son yıllarda bazı mikrokredi kuruluşlarının bankalaşması ya da bazı bankaların kendi bünyelerinde mikrokredi departmanları kurmaları veyahut ta bir takım bankaların mevcut mikrokredi kuruluşlarına yatırım yapmalarıyla aralarında Citibank, ABN AMRO, HSBC gibi bankaların da bulunduğu yaklaşık 225 bankanın mikrokredi sektöründe faaliyet gösterdiği belirlenmiştir.¹³⁰

Elbette ki, başarılı mikrokredi uygulamalarından çıkarılan derslerle önyargıların yıkılması, organizasyon yapılarının sektöre göre düzenlenmesi ve ilgili insan kaynaklarının oluşturulmasıyla sektöre giren bankalar sayesinde, daha fazla ihtiyaç sahibine ulaşma imkanı artmış ve kredinin yanında daha farklı ürünler de sunulmaya başlanmıştır. Böylelikle bankalar hem çok önemli bir sosyal sorumluluk olan, yoksulluğun azaltılması amacına doğrudan hizmet eder hale gelmişler hem de içinde buldukları sektöre ayrı bir canlılık kazandırmışlardır. Nitekim, ticari bankaların da sektöre girmeye başlamalarıyla bir yandan sektörde geçerli faiz oranlarının rekabet nedeniyle düşmesiyle ihtiyaç sahipleri daha uygun koşullarla krediye ulaşırlarken diğer taraftan sözkonusu bankaların karlılıkları da artmıştır.¹³¹

¹³⁰ The Consultative Group to Assist the Poor (CGAP), **Review of Commercial Bank and Other Formal Financial Institution Participation in Microfinance**, Washington D.C. , 2004, pp.1-30.

¹³¹ B. Helms, **Access for All: Building Inclusive Financial System**, The World Bank, Washington D.C., 2006, p. 53.

Özel bankaların yanı sıra devlet bankalarının da rağbet gösterdiği sektöre doğrudan girmeyi tercih eden bankalar, kendi bünyelerinde fakat yönetiminden çalışanlarına, farklı organizasyon yapısından hedefe yönelik ürünlerine kadar bağımsız bir mikrokredi birimi kurmaktadır. Bu birim tarafından elde edilen gelir sadece ilgili birimin geliştirilmesine harcanabilirken, buradan bağlı olunan bankaya herhangi bir gelir aktarımı genellikle yapılmamaktadır. Bu tür bağımsız bir birim kurulmaksızın yapılan uygulamalarda, olağan bankacılık faaliyetlerini gerçekleştiren banka çalışanlarının bu işlemlerden farklı olan mikrokrediye has durumları kavrayabilmeleri, bunlara uyum sağlayabilmeleri ve gerekli özeni gösterebilmeleri oldukça zorlaşmaktadır. Hatta bazı yönetici pozisyonundaki bireylerin mikrokredi işlemlerini ikinci sınıf işler olarak görmeleri, bu bankaların sektördeki başarılarını derinden etkilemektedir. Buna güzel bir örnek olarak, Ekvator'da 23 yıldan beri mikrokredi alanında faaliyette bulunmasına rağmen aktif üye sayısı hala 4000'lerde olan Banco del Pacifico verilebilir.¹³²

Öte yandan, sektörde yer alan tecrübeli bir sivil toplum örgütü ya da mikrokredi kurumu ile işbirliği içerisinde olan ticari bankalar organizasyonel yapılarında bir değişikliğe gitmeksizin ve çalışanlarının iş yüklerini arttırmaksızın bu yeni alana girebilmektedirler.¹³³ Hatta bu yeni sektör için çalışanlarına eğitim vermek durumunda bile kalmamaktadırlar. İlgili STÖ veya mikrokredi kuruluşu da bankanın desteğiyle yeterince fona ulaşmakta ve daha fazla ihtiyaç sahibine erişirken, finansal sürdürülebilirlik şansını arttırmaktadır. Ancak, mikrokredi işlemlerinin bizzat banka tarafından izlenmiyor olması, uygulamalarda herhangi bir sorun yaşanması durumunda sözkonusu bankanın adının kamuoyunda pek de iyi anılmaması ile neticelenebilmektedir.

¹³² M. M. Baydas, D. H. Graham, L. Valenzuela; "Commercial Banks in Microfinance: New Actors in the Microfinance World", **Ohio State University Department of Agricultural Economics**, Occasional Paper No: 2372, 1997, pp.12-13.

¹³³ J. Isern; "Commercial Banks and Microfinance: Evolving Models of Success", **Microfinance Matters**, United Nations Capital Development Fund, Issue 17, October 2005, pp.29-32.

Sonuç olarak, mikrofinans kuruluşları ve STÖ'lere göre daha sektörde çok yeni olmalarına rağmen kurumsallaşmış geniş şube ağları ile ihtiyaç sahibi dar gelirli kesime hizmet veren ticari bankalar, hem sistemin finansal açıdan kendi kendine yeterliliğinin artırılması hem de ürün profiline çeşitlenmesi ve daha çok bireye ulaşımın sağlanması gibi katkıları nedeniyle, sektörde çok önemli bir role sahiptirler.

4. MİKROKREDİ DE YENİ OLUŞUMLAR: MİKRO SİGORTACILIK

Günümüzde dünya genelinde ortaya çıkan yeni anlayış çerçevesinde, sosyal güvenlik kavramı daha geniş bir perspektiften değerlendirilmekte ve söz konusu kavram yalnızca emeklilik, eğitim ve sağlık hizmetlerini ve çeşitli risklere karşı korunmayı değil, fakat aynı zamanda kredi imkanlarına erişebilir olmayı da içermektedir. Dolayısıyla modern anlamda bir sosyal güvenlik mekanizmasında varılması gereken unsurlardan biri de çok küçük miktarlarda bile olsa, bireylere ihtiyaç duydukları anda kredi imkanı sağlama yeteneğinin sistemde yer almasıdır.

Mikrokredi uygulamaları ile yoksulluk sınırının altında yaşayan hanhalklarının kendi kendilerine yeterli bir gelir seviyesine daimi olarak ulaşmalarına yardımcı olunurken, başarılı uygulamalarda dahi sözkonusu sürekliliği engelleyebilecek risk faktörlerinin varlığına dikkat çekilmektedir.¹³⁴ Krediden yararlanan bireyin çeşitli sağlık nedenleri ile bir müddet işinden uzak kalması ya da vefat gibi nedenlerle kalıcı olarak işine devam edememesi, uygulamalar sırasında en fazla karşılaşılan risk faktörlerindedir. Bunun yanı sıra, çeşitli doğal afetler nedeniyle veya kredi kullanıcısının herhangi bir kusuru olmaksızın ortaya çıkan dışsal faktörler sebebiyle daha çok tarımsal alanda görülen, ürünün bir kısmının ya da tamamının zarar görmesi halleri de önemli riskler arasındadır. Bunun gibi, gelişmekte olan ülkelerde daha fazla gözlenen erkek

¹³⁴ Jonathan Morduch, “**Micro-insurance: The Next Revolution**”, New York University, (Çevrimiçi): <http://www.nyu.edu/fas/institute/dri/DRIWP/DRIWP12.pdf> , 12.11.2005.

egemenliğinin bir sonucu olarak aile içinde edinilen değerli mal varlığının erkeğin üzerinde olması ve boşanmalarda kadınların birden bire sözkonusu taşınır ve taşınmaz mallardan mahrum kalmasının meydana getirdiği önemli mahsurlar da mevcuttur. Yine, kredilerin geri ödeme süreçlerinde bir çok uygulamada üstün başarılar elde edilse de bu sürece yönelik olarak beliren mevcut bir takım risklerin de bertaraf edilmesi gerekliliği hissedilmektedir. Özellikle belirttiğimiz nedenlerin kredi kullanıcısı yoksul bireylerin negatif finansal sorumluluklarla karşılaşmalarına yol açmaması için bazı mikrokredi kuruluşlarının (SEWA, BRAC, FINCA, v.b.) belirtilen riskleri telafi etmeye yönelik, düşük maliyetli, gönüllü katılıma dayalı sigortacılık ürünlerini geliştirdikleri ve müşterilerine teklif etmeye başladıkları bilinmektedir.¹³⁵

Yapılan bazı çalışmalar dünyanın en fakir ülkelerindeki mikrokredi uygulamalarında dahi, kredi kullanıcısı bireylerin aylık gelirlerinin %5'ini mikro sigorta ürünlerine tahsis etmeye istekli olduklarını vurgulamaktadır.¹³⁶

Sözkonusu ürünlere olan talep beklenilenin çok üzerinde gerçekleştiğinden birçok yoksul bireyin bu tür yeniliklerle buluşması için çalışmalara devam edilmektedir.

¹³⁵ M. McCord, "Healthcare Microinsurance-Case Studies from Uganda, Tanzania, India and Cambodia", **Small Enterprise Development**, vol.12, issue1, pp.25-38.

¹³⁶ Rajeev Ahuja, Johannes Jütting, "Are the Poor too Poor to Demand Health Insurance?", **Journal of Microfinance**, Vol.6, No.1, 2004, p.5.

BÖLÜM IV

TÜRKİYE’DE FİNANSAL YAPI

VE

MİKROKREDİ UYGULAMALARI

Merkezi planlarla ekonomiye yön verilmeye çalışılan Türkiye’de, çeşitli nedenlerden dolayı planlarda yer alan hedeflerle plan dönemi sonunda elde edilen sonuçların ekseriyetle örtüşmekten çok uzak olduğu bilinen bir gerçektir. Belirli periyotlar dahilinde oluşan iktisadi krizlerin ve yıllarca içinde sürüklenen enflasyonist ortamın da etkisiyle her türlü makro ekonomik hedefin saptığı, büyüme oranlarının zig zaglı bir seyir izlediği ülkemizde, tüm bunların bir neticesi olarak gelir dağılımı, sağlık, sosyal güvenlik, eğitim v.b. alanlardaki sosyal göstergelerin de istenileni işaret etmediği açıktır.

Özelikle 2001 yılında yaşanan son ekonomik krizden günümüze kadar geçen zaman içerisinde büyüme ve enflasyon gibi ekonomik göstergelerde her ne kadar belirli bir istikrar yakalanmış olsa da, sözkonusu gelişmelerin mevcut durumda istihdam, bölüşüm ve diğer temel ekonomik ve sosyal sorunların çözümlerine herhangi bir katkısı olamamıştır. Nitekim 9. kalkınma planında mevcut fiziki ve sosyal altyapı ile istihdam olanaklarının, yoğun göç hareketlerinin yarattığı nüfus baskısını karşılamakta yetersiz olduğu, bu nedenle de bölgelerin sorunlarına ve potansiyellerine göre farklılaştırılmış tedbirleri içeren bölgesel gelişme politikalarının gerekliliği vurgulanmaktadır.

İlgili istatistikler de incelendiğinde, bahsedilen sorunların uzun yıllardan bu yana artık kronikleştiği ve makro planlarda bu sorunların çözümlerine ilişkin olarak üretilen politikaların, arzulanan etkileri yaratmadığı gözlenmektedir.

Tablo 4: DİE Gelir Dağılımı Araştırmaları

	1987	1994	2002	2003	2004	2005
En Yoksul %20	5,2	4,9	5,3	6,0	6,0	6,1
İkinci %20	9,6	8,6	9,8	10,3	10,7	11,1
Üçüncü %20	14,1	12,6	14,0	14,5	15,2	15,8
Dördüncü %20	21,2	19,0	20,8	20,9	21,9	22,6
En zengin %20	49,9	54,9	50,1	48,3	46,2	44,4

Kaynak:Türkiye İstatistik Kurumu (Çevrimiçi):

www.tuik.gov.tr. (06.05.2005)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1987’den 2005 yılına kadar nüfusun gelir bakımından farklı %20’lik dilimlerinin, yaratılan gelirden almış oldukları payların önemli bir değişiklik göstermediği söylenebilir. Ancak gelir bakımından son iki %20’lik dilimde bir artışın olduğundan bahsedilebilir. Yine, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2005 yılında yapılan bir araştırmaya göre 14.681.000 bireyin yoksulluk sınırının altında bir hayat sürüyor olduğunun belirtilmesi, ülkemizde yoksullukla mücadele alanında geliştirilen stratejilerin karnesini ortaya koymaktadır.¹³⁷

İstihdam alanında da durumun pek parlak olmaması, Türkiye’yi kalkınmayı doğrudan destekleyen, dar gelirli kesime istihdam olanağı yaratacak ve ekonomide finans gibi bazı sektörleri canlandırırken yeni bir takım oluşumlara da zemin hazırlayacak, mikrokredi benzeri hedefe yönelik alternatif politika arayışlarına teşvik etmelidir. Bu nedenle finansal sektörün de bu amaca hizmet edecek unsurları barındıran özellikler taşıması gerekmektedir. Bu sebeplerden ötürü devam eden kısımdan mevcut durumda Türkiye’deki finansal sektörün koşullarından bahsedilecektir.

¹³⁷ TÜİK, 2005 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları, Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı 208, Aralık 2006.

1. TÜRKİYE’DE FİNANSAL SEKTÖR

Türkiye’de finansal sektör¹³⁸ henüz büyüme aşamasındadır. Gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında finansal sektör küçük ve sığ olmakla birlikte gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye’de finansal sektör ortalamanın üzerinde bir büyüklüğe sahiptir.

Finansal sektörün büyümesini sınırlandıran başlıca nedenler arasında; düşük gelire bağlı olarak düşük tasarruf düzeyi, enflasyonun uzun yıllar yüksek bir düzeyde seyretmesi, finansal araçların ve hizmetlerin yüksek oranda vergilendirilmesi nedeniyle finansal aktiflere olan talebin düşük düzeyde kalması sayılabilir.

Geleneksel olarak bankacılık sistemi finansal sektörde ağırlıklı bir paya sahiptir. Bankacılık sistemi toplam aktiflerinin finansal sistemdeki kurumların toplam aktifleri içindeki payı yüzde 90 civarındadır. Finans sistemini ağırlıklı olarak bankacılık sistemi oluşturmakla birlikte son yıllarda banka dışı finansal kurumların sayısında ve büyüklüğünde artış vardır. Banka dışı finansal kurumların büyümesi ve güçlenmesi finansal sistemin büyümesi ve derinleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Finansal sistemde faaliyet gösteren başlıca banka dışı kurumlar şöyledir; özel finans kurumları, sigorta şirketleri, leasing şirketleri, faktoring şirketleri, tüketici finansman şirketleri, sermaye piyasasında işlem yapan aracı kurumlar, gayrimenkul yatırım fonları ve özel emeklilik fonlarıdır.

Finansal sistemde gözetim ve denetimden sorumlu tek bir otorite bulunmamaktadır. Finansal sistemde yer alan kuruluşların denetiminden sorumlu

¹³⁸ Bu kısım genel olarak Türkiye Bankalar Birliği’nin çeşitli yıllardaki “Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık” raporlarından derlenerek hazırlanmıştır. Farklı kaynaklardan alınan bilgiler için ayrıca dipnotlar verilmiştir.

olan üç kurum; Sermaye Piyasası Kurumu, TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'dur. Finansal sistem içerisinde en büyük paya sahip olması dolayısıyla burada sadece bankacılık sektöründen bahsedilmesi tarafımızdan uygun görülmüştür.

1.1.Bankacılık

Finansal sistemin en önemli unsurunu bankalar oluşturmaktadır. Bankalar mevduat toplama izni olan (ticaret bankaları) ve mevduat kabul etmeyen bankalar olmak üzere 2 ana gruba ayrılabilir. Ayrıca, her bir grup sermaye kaynağına göre özel, kamu ve yabancı olmak üzere üç alt gruba ayrılmaktadır.

1.1.1.Ticari Bankalar (Mevduat kabul eden bankalar)

Ticaret bankaları mevduat toplama lisansına sahiptir. Bu bankalar sermaye piyasası işlemleri yanı sıra yatırım bankacılığı alanında da faaliyet göstermektedir. Günümüzde hızla gelişen teknolojinin de yardımıyla geniş bir ürün ve hizmet yelpazesine sahiptirler. Ticaret bankalarının sayısı 35' dir. Bunlardan 3 tanesi kamusal sermayeli, 18'i özel sermayeli, 13'ü ise yabancı sermayeli bankalardır.

Tablo 5: Türkiye'deki Banka ve Şube Sayıları

	2004		2005	
	Bankalar	Şubeler	Bankalar	Şubeler
Ticaret bankaları	35	6.088	34	6.145
Kamu bankaları	3	2.149	3	2.040
Özel bankalar	18	3.729	17	3.721
Fon bankaları	1	1	1	1
Yabancı bankalar	13	209	13	383
Mevduat kabul etmeyen bankalar	13	18	13	19
Toplam	48	6.106	47	6.164

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği <http://www.tbb.org.tr/net/donemsel/Cevrimiçi>: (10.02.2005)

Yurt genelinde yaygın şube ağına sahip olan kamusal sermayeli ticaret bankaları, ticari bankacılık işlemlerinin yanı sıra, tarım sektörü ile küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmanında da ihtisas sahibidirler.

Özel sermayeli ticaret bankaları arasında da, yurt genelinde yaygın şube ağına sahip olan ve her türlü bankacılık hizmetini sunan büyük ölçekli ticaret bankaları bulunmakla birlikte, faaliyetlerini çoğunlukla büyük şehirlerde yoğunlaştırmış küçük ve orta ölçekli ticaret bankaları çoğunluktadır.

Diğer ticaret bankaları ile aynı düzenlemelere tabi olan yabancı bankalar, Türkiye’de şube açmış ve kurulmuş bankalar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bunların dışında halihazırda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesinde, alacakların tahsili amacıyla 1 banka faaliyette bulunmaktadır.

Bankacılık sisteminde yeniden yapılanmanın yaşandığı 1999-2003 döneminde 20 tane banka mali durumunun zayıflaması nedeniyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilirken, bu bankaların tüm yükümlülükleri Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından üstlenilmiştir. Aynı dönemde 8 bankanın faaliyetine son verilirken, fondaki bankalardan bazılarının satın alınması da dahil olmak üzere bankacılık sektöründe 11 tane banka birleşmesi gerçekleşmiştir.¹³⁹

1.1.2.Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar

Tasarruf sahibine dönük bireysel hizmetlerden ziyade, daha çok sermaye piyasası işlemleri, portföy yönetimi ve danışmanlık hizmetleri gibi alanlarda faaliyet gösteren bankalar, mevduat kabul etmeyen bankalar olarak nitelendirilmektedir. 2004 yılı itibariyle sayıları 13 olan bu bankalar ayrıca, kaynak olarak kullanabildikleri bazı özel fonlardan kredi de verebilmektedirler.

¹³⁹ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılanma Programı, **Gelişme Raporu**, Ekim 2003, s.25.

Bunların 3 tanesi kamusal sermayeli, 8 tanesi özel sermayeli, 2 tanesi yabancı sermayelidir.

1.2. Nüfusa Göre Banka, Şube, Personel Sayısı Ve Aktif Büyüklükleri

Türkiye’de bankacılık sisteminin coğrafi dağılımı, ülkemizin farklı gelişmişlik düzeyine sahip bölgelerinin de etkisiyle o paralelde bir seyir izleyerek gelişmiştir. Bunun bir sonucu olarak, bankaların finansal hizmetleri daha çok gelir düzeyi yüksek illerde yoğunlaşmakta, bu da ülke genelinde halkın bir kısmının bankacılık hizmetlerinden yeterince faydalanamaması sonucunu doğurmaktadır.

Bankacılık faaliyetinin yaygınlığını ve yoğunluğunu en iyi gösterecek olan ölçülerden biri, hiç şüphesiz şube sayısıdır. Bu nedenle, şube sayılarının illere ve bölgelere göre dağılımının incelenmesi, bankacılık faaliyeti için de fikir verici olacaktır. 1998-2004 döneminde bankacılık sisteminde toplam şube sayısı yüzde 17 oranında azalmakla birlikte bu dönemde meydana gelen şube kayıplarının tamamına yakını, 2001 ekonomik krizi ile beraber önce Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilen, daha sonra kapatılan bankalarla, kamu bankalarından kaynaklanmaktadır.¹⁴⁰

2004 sonunda Türkiye’de banka başına düşen ortalama kişi sayısı 1.500.000, şube başına düşen ortalama kişi sayısı 11.800, banka çalışanı başına düşen kişi sayısı ise 570 civarında iken, kişi başına düşen ortalama aktif miktarı 3.200 ABD doları düzeyinde seyretmiştir. Duruma iller bazında bakacak olursak, bir şubenin hizmet verdiği nüfus rakamı incelendiğinde, şube başına en düşük nüfus 5.949 kişi ile İstanbul’da gerçekleşirken, şube başına düşen nüfusun en yüksek olduğu ilimiz 53.005 kişi ile Muş’tur.

Bankacılık sektöründe, 2004 yıl sonunda 127.163 olan çalışan sayısı

¹⁴⁰E. A. İnan, “Türk Bankacılık Sisteminde Şube, Kredi ve Mevduatın Coğrafi Dağılımı”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 54, 2005, s.23.

3.849 kişi artarak, eylül 2005 itibariyle 131.012'ye yükselmiştir. Çalışan sayısı özel bankalar ve yabancı bankalarda artarken, kamu bankaları ve fon bankalarında azalmıştır. Eylül 2005 itibariyle yurt dışında 47 bankanın faaliyet gösterdiği ülkemizde toplam şube sayısı ise 6.164'e ulaşmıştır.

Mevduatın dağılımı açısından Türkiye'deki 1998-2004 dönemi finansal durum incelendiğinde ise en yüksek paya sahip olan beş ilin, toplam mevduatın yüzde 72'sini meydana getirdiğini, geriye kalan yüzde 28'in ise 76 il arasında bölüşülmüş olduğunu görmekteyiz.

Verilen krediler açısından sektöre baktığımızda devletin elinde bulunan Halk ve Ziraat bankalarının bu alanda önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Ticaret ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki işletmelere hazine tarafından desteklenen sübvansiyon edilmiş bir kredi programı sunan Halk Bankasının kredi portföyünün yaklaşık %65,4'ünü bu tip işletmelere verilen krediler oluşturmaktadır.¹⁴¹ Öte yandan, tarımsal girdilerin doğru zamanda ve doğru teknolojiler ile kullanılabilmesi, bitkisel ve hayvansal üretimde maliyetlerin düşürülebilmesi, kaliteli ve yüksek verimle üretim yapılabilmesi, yetiştirilen ürünlerin işlenebilmesi, depolanabilmesi ve kolaylıkla pazarlanabilmesi, üretimde ileri teknolojilerin kullanılabilmesi ve tarımsal gelir ve refah düzeyinin artırılabilmesi gibi amaçlarla Ziraat Bankası tarafından tarım kesimine uygun koşullarda krediler sunulmaktadır.¹⁴² Bu açıdan değerlendirildiğinde her iki bankanın da küçük bir yeniden yapılandırma ile mikrokredi işlemleri için uygun bir potansiyele sahip olacağı söylenebilir. Ancak, mevcut halleriyle Türkiye'deki kamu bankaları aracılığıyla kredi dağıtım faaliyetlerinin "sübvansiyon" kimliğini muhafaza ettiği, düşük gelirli kişilere sürekli gelir elde edebilecekleri bir istihdam alanı sağlamaktan çok mevcut durumdaki finansman ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik kamu politikasının bir parçası olma niteliğinin ağır bastığı gözlenmektedir.

¹⁴¹ Halkbank (Çevrimiçi): www.halkbank.com.tr, 11.03.2007. DÜZELTME.

¹⁴² Ziraat Bankası (Çevrimiçi): www.ziraat.com.tr, 07.03.2007. DÜZELTME.

2. TÜRKİYE’DE MİKROKREDİ TALEBİ

Bir ülkede mikrokredi sistemine olan talebin ölçülmesinde, o ülkede gelir dağılımının en alt %20’lik diliminde bulunan kesimin esas alındığı bilinmektedir.¹⁴³ Ancak uygulamalarda görülen başka bir eğilim ise, bir ülkede yoksulluk sınırının altında kalan kesimin kendi içerisinde de yoksul ve aşırı yoksul olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulduğu ve aşırı yoksul gruba dahil olan bireylerin mikrokredi sisteminin potansiyel müşterileri arasında değerlendirilmelerinin güç olduğu şeklindedir.¹⁴⁴ Bunu bir örnekle açıklayacak olursak; diyelim ki bir ülkede yoksulluk sınırının rakamsal ifadesi ayda 400 dolarlık bir kazanca tekabül etsin ve bu sınırın altında kalan toplam nüfus on milyon olsun. Buradan o ülkedeki mikrokrediye ihtiyaç duyabilecek potansiyel bireyleri tahmin edebilmek için yoksulluk sınırının altında kalan bireyler arasında yukarıdan aşağıya doğru bir sıralama yapılması gerekmektedir. Bu şekilde yapılacak bir gelir sıralaması neticesinde, gelirleri yoksulluk sınırının yarısının da altında kalan bireyler mikrokredi müşterisi olarak değerlendirilmezlerken, bu %50’lik oranının üzerinde kalan 5 milyonluk nüfus potansiyel mikrokredi kullanıcıları olarak düşünülmektedir. Bu tahmin yönteminin ardında: nasıl ki, bir ülkede mevcut işsizlerin sayısını hesap ederken, hali hazırda işsiz oldukları halde iş bulma ümidini yitirdikleri için iş aramayanlar işsiz olarak nitelendirilmemekte ve sadece aktif olarak iş arayanlar bu hesaba dahil edilmekte ise, aşırı yoksulların önemli bir bölümünün çok farklı nedenlerle yoksulluktan kurtulmak için ümit taşıyamadıkları bundan dolayı da yoksulluğu geride bırakacak bir ekonomik aktiviteye rağbet göstermeyebilecekleri şeklinde bir mantığın olabileceği kanısını taşımaktayız.

¹⁴³ M. S. Robinson; **The Microfinance Revolution: Sustainable Finance for the Poor**, The World Bank, Washington D.C., 2001, pp.10-11.

¹⁴⁴ H. Montgomery and J. Weiss; “**Great Expectations: Microfinance and Poverty Reduction in Asia and Latin America**”, ADB Institute Research Paper, No. 63, February 2005, p.5.

Bu hesaplama yöntemlerine göre yapılacak tahminler dikkate alındığında TUIK tarafından 2005 yılında yapılan gelir dağılımı rakamlarını kullanarak denilebilir ki, gelir dağılımının en alt %20'lik diliminde bulunan 14.681.000 birey, veya ikinci yaklaşımla 7.340.500 kişi Türkiye'deki mikrokredi uygulamaları için potansiyel müşteri portföyünü oluşturmaktadır.

Son yıllarda Türkiye'deki mikrokredinin muhtemel talep yapısının belirlenmesine yönelik iki çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan birinde hayat standardı esaslı ve özel sektör yaklaşımı olmak üzere iki farklı yöntem uygulanmak suretiyle potansiyel talep tahmin edilmeye çalışılmıştır. Hayat standardı esasında yoksul hanehalkları arasından gelirleri, alınacak kredinin geri ödemelerini yapmaya yeterli olabilecek potansiyeli taşıyanların, %20 ile %30'unun muhtemel bir mikrokredi uygulamasını talep edebileceği varsayımından hareket edilmiştir. Özel sektör yaklaşımında ise, informel ve formel sektörde faaliyet gösteren mikro ölçekli işletmelerle, tarım kesiminde aynı şartlarda işlerini sürdüren küçük işletme sayıları dikkate alınmak suretiyle muhtemel talep hesaplanmaya çalışılmıştır. Bu hususlar dikkate alınarak yapılan tahminlere göre, hayat standardı esaslı temel alındığında potansiyel mikrokredi kullanıcısı hanehalkı sayısı 1.627.200 ile 1.084.800 arasında değişirken; özel sektör yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda olası talebin 1.275.000 ile 1.912.500 arasında olacağı öngörüsü yapılmaktadır.¹⁴⁵

¹⁴⁵ K. Burritt, **Microfinance in Turkey: A Sector Assessment Report**, United Nations Development Program Publication, Turkey, 2003, p. 25.

Tablo 6: Hayat Standardı Esasına Göre Türkiye’de Potansiyel Mikrokredi Talebi

Toplan Nüfus	Yoksul ve Korunmasız Nüfus	Yoksul Hanehalkı	Potansiyel Mikrokredi Talebi (%30)	Potansiyel Mikrokredi Talebi (%20)
67.800.000	24.408.000	5.424.000	1.627.200	1.084.800

Özel Sektör Yaklaşımına Göre Türkiye’de Potansiyel Mikrokredi Talebi			
	İşletme Sayısı	%20 Talep	%30 Talep
Formel Alanlarda Faaliyet Gösteren Küçük İşletmeler	3.000.000	600.000	900.000
Formel Alanlar Dışında Faaliyet Gösteren Küçük İşletmeler	2.250.000	450.000	675.000
Küçük Tarım İşletmeleri	1.125.000	225.000	337.500
Toplam	6.375.000	1.275.000	1.912.500

Kaynak: Kiendel Burritt, p.25.

Türkiye’de muhtemel mikrokredi talebine yönelik ikinci bir araştırma ise 2006 yılında 4 farklı ilçede (Ankara -Mamak, Erzurum-Uzundere, İzmir-Şerefihisar, Gaziantep- Şahinbey) yapılan saha çalışmalarına dayanmaktadır. Söz konusu ilçelerde yapılan ve örnekleme 384 denek olan araştırmaya göre Türkiye’de potansiyel mikrokredi kullanıcısı 2,57 milyon hanehalkıdır.¹⁴⁶ Her iki çalışmada da ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,5 kişi olarak belirlenmiş olup, Türkiye’de yaklaşık 2 milyon hanehalkını muhtemel bir mikrokredi sisteminin kullanıcısı olabileceğini belirtmektedir.

¹⁴⁶ H. Grossmann, **Demand Study for Microfinance in Turkey: Results from a Field Survey**, Bankakademie International, 2006, p.28.

3. TÜRKİYE' DE MİKROKREDİ İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEME GİRİŞİMLERİ

Türkiye'de henüz mikrokredi alanında mevcut uygulamaları düzenleyen ya da yeni mikrokredi kuruluşlarının ortaya çıkmalarını teşvik eden herhangi bir yasal ortam bulunmamaktadır. Halihazırdaki uygulamalardan biri (MAYA) vakfa bağlı iktisadi işletme olarak teşekkül etmiş, diğeri ise yap-işlet-devret modeliyle kurulmuş ve Türkiye İsrافی Önleme Vakfı 'nın öncülüğünde Grameen Bank ve Diyarbakır Valiliği'nin işbirliği ile yürütülmekte olan bir proje statüsündedir. Mevcut durumda mikrokredi kuruluşlarının ülkenin finansal ortamında faaliyet göstermelerini düzenleyen ayrıntılı bir yasanın olmayışı Türkiye'de bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlar arasında özellikle maliyetler açısından bir takım farklılıklar oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Mevcut durumda Valilikler, İl Özel İdareleri aracılığıyla İl Özel İdareleri Kanununun 6. maddesinin a bendine dayanarak mikrokredi hususunda çeşitli organizasyonlar düzenleyebilmektedirler. 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanununun ilgili faaliyetlere izin veren 6. maddesi aşağıdaki gibidir:

İl Özel İdareleri mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla;

a) Sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikrokredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde, yapmakla görevli ve yetkilidir.

Diyarbakır'da uygulanan, Diyarbakır Valiliği Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi, yukarıdaki kanuna dayanılmak suretiyle Valilikçe desteklenen bir projedir. Öte yandan Maya iktisadi İşletmesi tarafından

yürütülen uygulama böyle bir statüye sahip olmadığından farklı vergisel yükümlülüklerle karşılaşmakta ve bu durum operasyonel maliyetleri etkilemektedir.

Mikrokredi sektöründe, finansal kuruluşların yanında mikrokredi alanında faaliyet göstermek isteyen sivil toplum kuruluşlarının, meslek örgütlerinin v.s. dışlanmamaları ve farklı yasal düzenlemelerle karşılaşmamaları amacıyla derhal bir yasal çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır. Her ne kadar gerek Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Üst Kurulu (BDDK)¹⁴⁷ ve gerekse Türkiye İsrافی Önleme Vakfı mütevelli heyeti başkanı¹⁴⁸ tarafından konuya ilişkin olarak hazırlanan iki ayrı taslak kanun metni bulunsa da bunlar henüz kabul edilmemiştir.

Bu alanda yapılan çalışmalarda sistem çok geniş bir perspektiften değerlendirilerek, mikrokredi sektörünün gelişimini teşvik edebilecek her türlü düzenlemenin düşünülmesi gerekmektedir.

4. TÜRKİYE'DE MİKRO KREDİ UYGULAMALARI

Dünyada mikrofinans konusunda özellikle son yıllarda meydana gelen hızlı gelişmelerin de etkisiyle Türkiye'de de 2000'li yıllardan itibaren bu hususta çok profesyonel olarak değerlendirilemeyecek bazı ilerlemeler kaydedilmeye başlanmıştır. Gerek kredi talep edenlere sunulan hizmetlerin çeşitliliği ve finansal anlamda kendi kendine yeterli olabilme potansiyeli, gerekse toplum içerisindeki en yoksul kesime ulaşma hususunda duyulan hassasiyet ve hukuksal altyapı eksikliğinden doğan sorunları nedeniyle henüz dünyadaki başarılı uygulamalarla karşılaştırılmayacak kadar cılız olsa da, Türkiye'de günümüze kadar bu alanda atılmış olan iki ciddi adımdan bahsedilebilir. Bu nedenle bu kısımda mikrofinans alanında 2002 yılında faaliyet göstermeye başlamış olan Kadın Emegini

¹⁴⁷BDDK (Çevrimiçi):

<http://www.bddk.org.tr/english/legislation/DraftActMicroFinancingInstitutions.doc>, 01.03.2007

¹⁴⁸TİSVA (Çevrimiçi): <http://www.israf.org/pdf/kanunteklifi01.pdf>, 01.01.2007.

Değerlendirme Derneği'nin Maya iktisadi işletmesi ve Grameen Bankası'nın gerçekleştirdiği modeli benimseyen Türkiye İsrافی Önlleme Vakfı'nın mikrofinans ile ilgili uygulamalarından bahsedilecektir.

4.1. Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi

Türkiye'de mikrokredi alanındaki ilk uygulamanın, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı bünyesinde kurulan Maya¹⁴⁹ ekonomik destek işletmesi tarafından 1999'da yaşanan deprem felaketinin de etkisiyle 2002 yılında Kocaeli ilinde başlatılmıştır. Aslında bu başlangıcın daha öncesinde sınırlı sayıdaki pilot bölgelerde 91 kadına mikrokredinin dağıtılması suretiyle 1995 ile 1997 seneleri arasında sistemin Türkiye'de nasıl karşılanacağına yönelik küçük uygulamalar yapılmış ve bu uygulamalarda %98'lere yaklaşan oranda verilen kredilerin geri dönüşümünün sağlandığı test edilerek asıl projeye geçebilmek için bir nevi piyasa araştırması yapılmıştır. Gerçekleştirilecek projede, kadınların emeklerinin dışarıdan enjekte edilecek küçük kredilerle adeta mayalanıp ekonomik anlamda gelir getirici üretim faaliyetlerine dönüştürmelerinin sağlanması amaçlandığından, projeye maya adının verilmesi uygun görülmüştür.

Kurulan sistemden biraz bahsedecek olursak, öncelikle MAYA'nın mikrokredi uygulamasında da tıpkı diğer bir çok dünya uygulamasında olduğu gibi üyelere herhangi bir maddi teminat talep edilmediği ve uygulamanın çoğunluğunun gurup sistemine dayandığı gözlemlenmektedir. Maya'nın kredi başvuruları, değerlendirmesi, onayı ve takibi kısacası kredinin mevcut tüm süreçlerinde kredi talep eden her kadın ile ayrı ayrı ilgilenmeyi bir ilke olarak benimsediği ve böylelikle kurulan sıcak ilişkinin de yardımıyla kredi geri ödemelerinin zamanında yapılmasını amaçladığı çalışma stilinden anlaşılmaktadır.

¹⁴⁹ Bu kısım çoğunlukla 06/03/2006 tarihinde , Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi Direktörü ile yapılan görüşmede edinilen bilgilerin aktarılmasıyla oluşturulmuştur. Konuyla ilgili farklı kaynaklar ayrıca dipnot olarak belirtilmiştir.

MAYA'nın müşteri profilini ise, küçük ölçekli bir iş yapan ya da bu tür bir iş başlatmak isteyen kadınlar oluştururlarken; kadın girişimcilerin önemli bir kısmı işlerini evlerinden yürütmekte, başvuranların bazıları arasında ise evlerde penye, tezgahta takı satan, pazarcılık/bohçacılık yapan, terzi dükkanı, piko atölyesi olan kadınlar da yer almaktadır. Genellikle dar gelirli olarak nitelendirilebilecek gelir grubu içerisinde yer alan bu kadınlar; iş alanlarını geliştirmek, sabit varlıklar satın almak ya da işletmelerinin çeşitli maliyet unsurlarının karşılanması amaçlarıyla mikrokrediye başvurumaktadırlar. Söz konusu kredi kullanıcıları, bankaların maddi teminat koşullarını yerine getiremedikleri, formel bankacılık sistemi tarafından sunulan kredi miktarlarının altındaki meblağlara ihtiyaç duydukları ve işçi, memur gibi kayıtlı bir işyerinde çalışmadıkları gibi nedenlerden ötürü bankalardan kredi kullanamamaktadırlar.

4.1.1. Kredilerin Verilme Süreçleri

Öncelikle hedeflenen bölgelerde Maya saha sorumluları tarafından krediye ihtiyaç duyan adaylar belirlenmekte, bununla birlikte daha önceden kredi kullanmış bireylerin yapmış olduğu olumlu tanıtımlar sayesinde de ihtiyaç sahibi bazı kadınlar kredi için başvurabilmektedir. Kredi kullanmaya karar verenler ile saha sorumluları kredi alma ve kullanma koşulları hakkında bilgilendirici ortak bir toplantı yaptıktan sonra, ayrıca her bir üyeye birebir görüşülerek başvuru formunu doldurması ve kadının işi için ne kadar krediye ihtiyaç duyduğu konularında rehberlik hizmeti verilmektedir. Borç başvuru formlarında, üyeye ait kişisel ve ailevi bilgiler, aylık gelir ve gider bilgileri, varsa sürdürdüğü iktisadi faaliyet ile ilgili bilgiler ve son olarak da talep edilen krediye ilişkin bilgiler (talep edilen kredi tutarı, aylık taksitler, vade adedi, talep edilen kredi türü, kredi almadaki amacı, varsa daha önce aldığı krediler) yer almaktadır. Böylelikle bu birebir görüşmeler esnasında, ihtiyaç sahibinin aylık yapabileceği geri ödeme miktarı ve en fazla ne kadar kredi alabileceği hususları da karara bağlanmış olmaktadır.

Kredi başvuruları ilgili şubenin direktörüne (şube müdürü) yapılmakta, direktör ve saha sorumlusunun krediyi talep eden kişiye yaptıkları ziyaret sonrasında kredinin kabulü veya reddi konusu açıklık kazanmaktadır. Kredinin kabul edilmesi durumunda kredi banka havalesi aracılığıyla ilgili kişiye ulaştırılmaktadır. Kişinin krediye başvurmasından onaylanmasına kadar geçen süreç 4 ile 7 gün arasında değişmekte ve kredinin onaylanmasından sonra 3 hafta içerisinde saha sorumluları krediyi alanları bir kez daha yerlerinde ziyaret ederek, kredinin alınan amaca uygun bir biçimde kullanılıp kullanılmadığını kontrol etmektedir.

Kredilerin geri ödemeleri ise Maya ofislerinde nakit işlemleri yapılmadığı için bankalar aracılığıyla gerçekleştirilmekte, böylelikle önemli bir kısmının bankalar gibi formel kredi merkezleri ile hiç tanışıklığının olmadığı kredi müşterilerinin bu sistem ile de yaklaşması sağlanmaktadır. Kredi müşterilerinin kredilerin geri ödemelerinde banka şubelerini kullanmaları dolayısıyla kendilerine ek bir külfet getirilmemektedir. Geri ödemeler hususunda hassas davranan kişilerin kredilerden tekrar yararlanmak istemeleri halinde ve ihtiyaç doğrultusunda, kullanabilecekleri maksimum kredi miktarları ilk kullandıkları kredinin %25'i tutarında arttırılmaktadır. Maya tarafından kredilerin geri ödemeleri için talep edilen faiz oranları bankaların bireysel kredi ya da ihtiyaç kredisi oranlarının her ne kadar bir miktar üzerinde seyretse de, bu faiz oranları Maya işletmesinin finansal anlamda kendi kendine yeterli bir seviyeye ulaşabilmesi için minimum seviyelerde hesaplanmaktadır. Ayrıca, bankalardaki bireysel ihtiyaç kredilerinde her ne kadar faiz oranları bir miktar düşük görünse de, kredinin onaylanmasından sonra talep edilen işlem ve dosya masrafı adı altındaki azımsanmayacak meblağlar da faiz oranlarına dağıtıldığında, aslında neredeyse başabaş bir seviyenin gözlemlendiği ortaya çıkmaktadır. Bu hususta tüm bunlara ilave olarak, dünyadaki mikrofinans uygulamalarında da kredi geri ödemelerinde talep edilen faiz oranlarının bankacılık kesiminde bireysel ihtiyaçlar için verilen kredilerin geri ödemelerinde istenen faiz oranlarından daha yüksek olduğunu belirtmekte yarar görmekteyiz.

4.1.2.Sunulan Kredi Tipleri

Dayanışma grubu kredisi, bireysel kredi ve ihtiyaç kredileri olmak üzere üç tip kredi ihtiyaç sahiplerinin kullanımına sunulmaktadır.

4.1.2.1. Dayanışma Grubu Kredileri

Sistemde %90'lara varan yoğunlukta en yaygın olarak kullanılmakta olan kredi tipi dayanışma grubu kredileridir. Söz konusu krediden yararlanabilmek isteyen bireylerin 3-10 kadından oluşan ve birbirlerini tanıyan bir grup oluşturmaları durumunda başvuruları dikkate alınmaktadır. Programa ilk başlanıldığı dönemlerde 50 YTL ile 500 YTL arasında değişen miktarlarda verilen bu kredi tutarı zaman içerisinde iki kez revize edilmek suretiyle, alt sınır 100 YTL'ye üst sınır ise 750YTL'ye daha sonra ise alt sınır aynı kalmak kaydıyla üst sınır 900 YTL'ye çıkarılmıştır. İkinci defa ve sonraki seferlerde kredi talep edildiğinde, verilen kredi miktarı talebe ve ihtiyaca göre bir önceki miktarın %25'i kadar artabilmektedir. Grup kredilerinin 3 ile 12 ay arasında değişen vadelerde geri ödemeleri yapılmakta ve sözkonusu ödemeler aylık olarak gerçekleştirilmektedir.

Benzer sosyo-ekonomik yapıda olan bireylerin tanıdıkları ve güvendikleri kişilerle biraraya gelerek oluşturdukları gruplar, grubu oluşturan bireyler arasında iktisadi ve sosyal açıdan önemli bir dayanışma vesilesi olmaktadır. Grup üyelerinin borçların geri ödenmesinde müteselsil sorumlulukları nedeniyle sistem kendi içsel kontrolünü kendisi yaptığından, kağıda ve belgelere dayalı hukuki ya da maddi teminata gerek kalmamaktadır. Ayrıca grubun her bir üyesinin talep ettiği kredinin %10'unu kredinin geri ödemelerinin tamamlanması aşamasında geri almak üzere grubun ortak hesabına yatırması neticesinde grup için bir zorunlu tasarruf hesabı oluşturulmaktadır.

4.1.2.2. Bireysel Krediler

Grup içerisinde yer alırken daha iyi iş fırsatlarını değerlendirmek için grup kredilerinin öngördüğünden daha yüksek meblağlarda ek krediye ihtiyaç duyan bireylerin sözkonusu ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla 100 ile 2000 YTL arasında değişen meblağlarda bireysel kredilerden yararlandırılmaktadır. Kredilerin geri ödemeleri hususunda temkinli davranan ve ödemeleri aksatmayan mevcut grup üyeleri için bireysel kredilerin üst sınırı 2.500 YTL'ye kadar çıkarılmaktadır. Bu kredilerde birey, diğer grup üyelerini teminat gösterebileceği gibi, grup oluşturamayan ihtiyaç sahibi kadınlardan bordrolu kefil, altın, döviz ya da bazı durumlarda makine- araç rehni de teminat olarak kabul edilmektedir. Geri ödemeler yine aylık olarak yapılırken vadeler 3 ile 12 ay arasında değişmektedir.

4.1.2.3. İhtiyaç Kredileri

Grup kredileri olarak kredi geri ödemelerini düzenli olarak gerçekleştiren, ancak iş, gıda, sağlık, çocuk eğitimi, faturaların ödenmesi gibi acil giderlerinin desteklenmesi için ek krediye ihtiyaç duyan bireylere en az 100 YTL en fazla 500 YTL olarak belirlenen meblağlarda krediler verilmektedir. Geri ödemeler yine aylık olarak yapılırken vadeler 2 ile 6 ay arasında değişmektedir.

4.1.3. Proje Performansı

İlk defa haziran 2002'de başlatılan Maya Mikro kredi organizasyonu kapsamında günümüze kadar yaklaşık 4956 defa kredi dağıtılmıştır. Aktif üye sayısı kümülatif 4457 olarak hesaplandığına göre, her bir üyenin ortalama 1,11 kez kredi kullandığını söyleyebiliriz.

Tablo 7: MAYA Mikrokredi İşletmesi Kredi Performansı

	2002	2003	2004	2005	2006
Aktif Üye Adedi	37	372	1058	1301	1689
Grup Adedi	7	102	263	340	464
Kredi Bakiyesi	13.176,51 YTL	193.117,71 YTL	563.223,52 YTL	590.019,75 YTL	748.973,94 YTL
Verilen Kredi Adedi	46	699	1398	1315	1498
Verilen Kredi Meblağı	18.075,00YTL	387.975,00YTL	1.181.009,00YTL	1.172.475,00YTL	4.077,816 YTL
Ortalama Kredi Meblağı	392,93YTL	555,04YTL	844,78YTL	891,62YTL	823YTL
Gecikme Oranı	%0	%0	%1,51	%5,2	%6,6
Ayrılan Üye Adedi	0	51	210	473	158

Kaynak: Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı Maya Mikrokredi Destek İşletmesi 2005 Faaliyet Raporu. 2006 verileri ilgili kuruluş tarafından e-mail yoluyla elde edilmiştir. (25.04.2006)

Proje performansı hususunda gösterge niteliği taşıyabilecek önemli bir kriter, kredilerin geri dönüş oranıdır. Bu kriter açısından Maya'nın mikrokredi uygulaması değerlendirildiğinde yüksek bir geri dönüş performansının sergilendiği anlaşılmaktadır. Ancak, ilk iki yıl kredi geri ödemelerinde hiç fire yaşanmazken, kullanıcı sayısı arttıkça bu oranın %95'ler seviyesine gerilediği görülmektedir.

Kredi kullanıcılarının sektörel dağılımını incelediğimizde %66'sının ticaret, %26,3'ünün üretim, %7,1'inin hizmet, %0,4'ünün ihtiyaç ve %0,2'sinin hayvancılık kesiminde yer aldığı görülmektedir.

Kredilerin işyeri dağılımlarına baktığımızda %73,9'unun evlerinden, %17,2'sinin dükkandan, %4,3'ünün tezgahtan, %4,2'sinin pazardan ve %0,4'ünün atölyeden iş yaptıkları gözlemlenmiştir.

Kredi kullanıcılarının eğitim durumlarının dağılımlarına baktığımızda ise %42,8 ile ilkokul mezunları ilk sırayı alırken %28,0'ini lise, %11,4'ünü ortaokul, %10,1'ini okuryazar olmayanlar oluşturmaktadır.

4.2. Diyarbakır Mikrokredi Uygulaması

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı bünyesinde oluşturulan “Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi”nce Marmara bölgesinde sürdürülen mikrofinans uygulamasının yanı sıra, bir diğer uygulama da Diyarbakır bölgesinde yürütülmektedir. Söz konusu proje “Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi” * adı altında 11 Haziran 2003 tarihinde uygulamaya konmuştur. Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, Diyarbakır Valiliği ve Grameen Trust'ın işbirliğiyle yürütülen proje çeşitli kişi ve kurumlardan aldığı yardım ve bağışlarla faaliyetlerine başlamıştır.

Diyarbakır mikrofinans uygulamasında hedef kitle, Marmara bölgesi uygulamasında olduğu gibi, geleneksel bankacılık sistemi dışında kalan yoksul kesimdir. Bu da Marmara bölgesindeki uygulamada olduğu gibi grup esasına dayalıdır.

* Bu kısma ait bilgilerin tedarikinde göstermiş oldukları büyük incelik nedeniyle Grameen Bank Diyarbakır Proje Genel Müdürü Sayın Shamsul Alam Khan Chowdury ve Diyarbakır Sur şube Müdürü Sayın Esat Akgül'e şükranlarımı sunarım.

Projede yoksulluğun yoğun olarak görüldüğü kent merkezleri ve kırsal bölgelerde yaşayan dar gelirli ve ekilebilir bir tarım arazisi bulunmayan kadınlara kredi imkanları sağlanmaktadır. Böylelikle bir yandan kadın girişimciliğine destek olunurken, diğer yandan kadının hem aile hem de bulunduğu toplum içerisindeki sosyal statüsünün gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bölgedeki mikrokredi kullanıcılarıyla yapılan görüşmelere dayanarak söylenebilir ki; özellikle kredilerin geri ödemeleri için yapılan haftalık toplantılar kredi kullanıcılarının bir araya gelmeleri için bir vesile oluşturmakta ve daha önce sosyal bir olay için bir araya gelmemiş gruplara bu kültür kazandırılmaktadır. Ayrıca kredi alabilecek konumdaki kadınlara verilen bir haftalık eğitim sayesinde, okuma-yazma bilmeyen bireylere kendi isimlerini yazabilmeleri öğretilmekte ve onlara başarıya ulaşmanın yollarıyla, birlik, cesaret, çok çalışma ve disiplin gibi konularda seminerler verilmektedir. Böylece, haftada bir yapılan bu toplantılar sadece kredi geri ödemelerinin alındığı mekanlar olmanın çok daha ötesinde, sosyal alanlar olarak hizmet vermektedir.

Geri ödemelerin 46 haftada tamamlandığı sistemin haftalık esasa göre programlanmış olması, başarısındaki en temel öğelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Çünkü daha önce hiç düzenli gelire sahip olmayan dar gelirli kesimin marjinal tüketim eğilimi çok yüksek olduğundan, eline geçen meblağları harcama temayülü normal gelirli bireylere göre daha fazla olacaktır. Nitekim Bangladeş'te faaliyet gösteren Grameen Bank'ın kuruluş aşamalarında operasyonel maliyetleri düşüreceği göz önüne alınarak 15 günlük ve bir aylık geri ödeme periyotları denenmiş fakat başarılı olunamamıştır.

Bu şekilde kısaca değindiğimiz Diyarbakır mikrofinans uygulamasında, bireylere “temel kredi”, “girişimci kredisi” ve “mücadeleci birey kredisi” olmak üzere üç farklı türde kredi ürünü sunulmaktadır.¹⁵⁰

¹⁵⁰ N. Oktayer ve M. Çak, “**Sosyal Güvenlik Perspektifinde Mikrofinans Sisteminin Değerlendirilmesi**”, 22. Türkiye Maliye Sempozyumunda Sunulan Tebliğ, 9-13 Mayıs 2007, Belek-Antalya.

Temel kredi: Kredi uygulamasından yararlanmak isteyen dar gelirli bireylere, gelir getirecek herhangi bir ekonomik faaliyette bulunmaları için verilen ve grup esasına dayanan en yaygın kredi türüdür. Söz konusu kredi 100 ile 700 YTL arasında değişen tutarlarda verilmekte olup, sistemin özünü teşkil etmektedir.

Girişimci kredisi: Temel krediyi alanlar arasından, ticari potansiyel gösteren, başarılı olma yolunda önemli adımlar atmış ve bunu kanıtlamış kredi kullanıcılarına, birinci yıldan sonra, her yıl tutarı en fazla 1000 YTL arttırılarak verilen kredi türüdür.

Mücadeleci birey kredisi: Cadde ve sokaklarda diğer insanlardan para talep ederek geçimini sürdüren ve aşırı derecede yoksul olduğu tespit edilen bireylere verilen kredi türüdür. Kadın ve erkek ayırımı yapılmaksızın verilen bu kredi türünde geri ödeme yapılması, geri ödemenin zamanı ve miktarı krediyi alan mücadeleci bireyler tarafından belirlenir. 50 ile 100 YTL arasında verilen bu krediler, geri ödemenin başarıyla tamamlanması durumunda % 100 oranında arttırılmak suretiyle yenilenir.

i. Proje Performansı

Diyarbakır mikrofinans projesinde, uygulamanın başladığı 2003 yılından günümüze kadar geçen süreçte, alınan kredilerin kullanım alanları ortalama 7 sektör etrafında yoğunlaşmıştır. Söz konusu dağılıma baktığımızda, dağıtılan kredilerin dörtte birinden fazlasının dükkanda yürütülen faaliyetler çerçevesinde kullanıldığı görülmektedir. Yine kredilerin kullanımını bakımından işleme ve üretim faaliyetleri, iş ve ticaret ağırlıklı faaliyetler, evcil hayvan yetiştirilmesi önemli bir paya sahiptir. Hizmetler sektöründe gerçekleştirilen faaliyetlerle seyyar satıcılığın toplam içindeki nispi önemi giderek azalırken, zirai faaliyetler kredi alanların en az yöneldikleri sektör türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 8: Diyarbakır Mikrofinans Projesinde Üye ve Kredi Tutarlarına İlişkin Veriler (Mart 2007)

Şubesi Adı	Merkez Sayısı	Grup Sayısı	Üye Sayısı	Dağıtılan Toplam Para (YTL)	Geri Alınan Kredi (YTL)	Geri Alınan Kredinin Oranı	Toplam Tasarruf Tutarı (YTL)
Sur Diyarbakır (Çınar)	61	286	1288	2.240.377,00	1.762.993,50	100 %	65.988,50
Bismil	64	217	960	1.327.536,50	1.000.258,00	99 %	52.837,00
Bağlar Diyarbakır	68	321	1572	1.664.398,00	1.054.600,50	100 %	74.657,00
Ergani (Çermik)	35	107	483	313.171,50	116.656,00	100 %	20.185,50
Mamak Ankara	10	14	70	31.800,00	4.041,50	100 %	867,00
Kozluk Batman	5	7	35	12.700,00	1.153,00	100 %	390,00
Toplam	243	952	4408	5.589.983,00	3.939.702,50	100 %	214.925,00

Kaynak: Türkiye Grameen Bank mikrokredi merkezinden alınmıştır.
(12.03.2006)

2003 yılından günümüze kadar yaklaşık 4500 bireyin yararlandığı sistemde, Tablodan da izlenebildiği üzere şimdiye kadar 5.589.983 YTL tutarında kredi dağıtılmış ve kredilerin geri ödemelerinde %100 başarı sağlanmıştır.

Bangladeş'teki Grameen Bank uygulamasındaki neredeyse tüm ayrıntıların kopya edildiği Diyarbakır'daki uygulama tüm bu benzerliklerin yanında, küçük bir takım farklılıklar da içermektedir. Grameen Bank Bangladeş'in Genel Müdür Yardımcılığını da yapmış ve Türkiye Grameen Bank Diyarbakır Proje Genel Müdürü Shamsul Alam Khan Chowdury'nin belirttiğine göre bunlardan en önemlileri, krediye kabul edilebilme ön koşulları ile ilgili farklılıklardır. Örneğin

Bangladeş'te yarım hektardan daha az tarım arazisi olanlar topraksız kişiler olarak kabul edilip kendilerine grup kurma olanağı sağlanırken, Diyarbakır'daki uygulamada bu sınır 10 dönüm tarım arazisi şeklinde uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra, Bangladeş'te kiracı konumunda neredeyse kimse olmadığı için krediler genelde ev sahiplerine verilirken, Türkiye'de kiracılığın yaygın olmasından ötürü, kiracılar da hizmetten yararlandırılmaktadır.

Uygulamadaki bir diğer farklılık ise kredilerin özellikleriyle ilgilidir. Bangladeş'teki sistemde verilen kredinin %5'i sistem içerisinde zorunlu ve özel tasarruf olarak tutulmakta iken, Diyarbakır'daki sistemde bu şekilde bir uygulama sözkonusu olmamaktadır. Sözelimi, onaylanan kredi miktarı 1000 YTL ise, bu meblağın 25 YTL'si zorunlu ve 25 YTL'si özel tasarruf olarak sistem içerisinde tutulmaktadır.

Uygulamadaki diğer bir farklılık ise ülke koşullarındaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, "Bangladeş'te hava yumuşak. Yılın çoğu zamanı yağmur yağıyor. Bu yağmur ziraat için çok önemli. Yoksul insanlar yılın her zamanı çalışabilir; bunların çalışması için hava durumu önemli değil. Türkiye'de bir işçi çoğu zaman karın altında kalıyor ve o zamanlarda genelde iş olmuyor. Mikrofinansı devam ettirmek için yılın her zamanı çalışmak önemli, çünkü paranın geri ödenmesi gerekli. Mikrofinans bu yoksulların üzerine yük olabilir."¹⁵¹

¹⁵¹ Noor İslam; "Mikrofinans Uygulamalarında Bangladeş Örneği ve Türkiye'de Başarı Koşulları", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s.171. **DÜZELTME.**

5.TÜRKİYE’DE UYGULANAN MİKROKREDİ SİSTEMLERİNİN ETKİNLİKLERİNİN YOKSULLUĞUN HAFİFLETİLMESİ VE KALKINMANIN FİNANSMANININ SAĞLANMASI PERSPEKTİFLERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR SAHA ARAŞTIRMASI

Bu araştırmanın temel amacı,Türkiye’de farklı illerde iki ayrı Sivil Toplum Kuruluşu önderliğinde gerçekleştirilen mikrokredi uygulamalarının etkinliklerinin değerlendirilmesi ve kredi kullanıcılarının gözüyle sistemin görülebilmesidir. Bu amaca bağlı olarak araştırmanın kapsamını, mikrokredinin uygulama alanları olan Diyarbakır, Kocaeli ve Sakarya illerindeki mikrokredi kullanıcıları oluşturmaktadır. Bu kapsamda her üç ilde toplam 750 mikrokredi kullanıcısı bayan ile görüşülmüştür.

Sözkonusu soru formunda yeralan soruların birçoğu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının çeşitli ülkelerde uyguladığı mikrokredi programlarının etkinliklerinin değerlendirilmesinde “UNDP Microcredit Impact Assessment” kullanılan sorulardan derlenmiştir.

Tespit edilen 750 denekle; sistemin yoksullukla mücadele etmedeki başarısı, birey ve aile gelirlerinde meydana gelen değişmeler, kadının statüsündeki olası farklılaşmalar ve tüm bunların bir kombinasyonu olarak Türkiye’de mikrokredi sistemi uygulamalarının yaygınlaştırılmasının kalkınma amacına yönelik kullanılıp kullanılmayacağı unsurları, sosyal ve ekonomik değişkenlerin kullanıldığı bir soru formuyla değerlendirilmiştir.

Deneklere uygulanan ankette yer alan sorularla aşağıdaki iki hipotezin test edilmesi hedeflenmiştir:

- “Mikrokredi sisteminden faydalanan bireylerin krediyi almadan önceki durumlarına göre ekonomik düzeylerinde bir iyileşme söz konusudur”.

Bu hipotezin test edilmesine ilişkin parametreler ise; gelir düzeyi, alınan kredinin miktarına göre refah seviyesindeki olası gelişme, satın alma gücünde meydana gelen artış ve harcama çeşitliliğindeki değişimden oluşmaktadır.

İkinci olarak, kadının statüsü ve dolayısıyla ailenin sosyo-ekonomik durumunda herhangi bir yükselme olup olmadığının belirlenmesine yönelik:

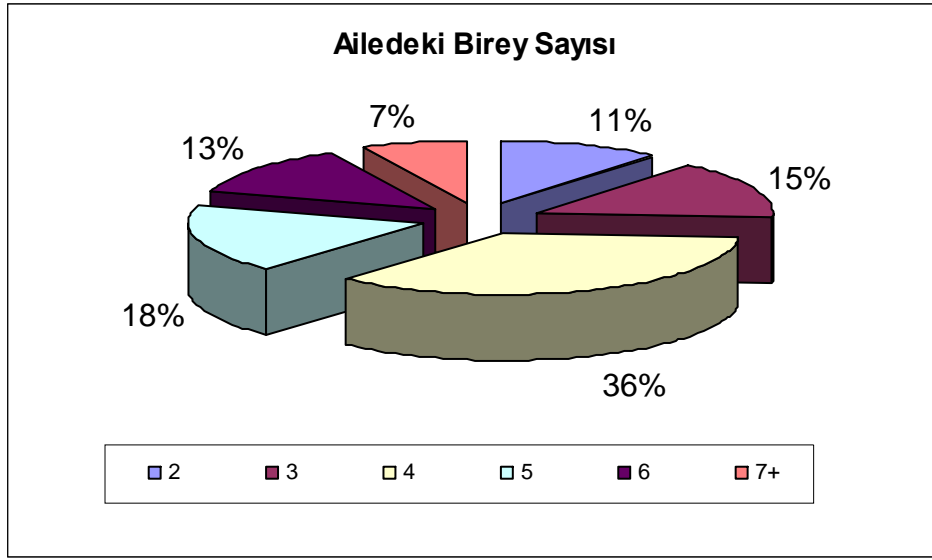
- “Mikrokredi alan kadınların krediyi almadan önceki toplumsal konumlarına göre, statülerinde ve ailenin sosyal göstergelerinde pozitif yönde bir iyileşme söz konusudur” hipotezi test edilmiştir.

Burada kullanılan parametreler ise; kadının elde ettiği gelirin harcanmasına kimin karar verdiği, kadının ev içindeki kararlara katılımı, kadının sosyal hayata katılımı ve kadının yaptığı işe ilişkin kararlarındaki özgürlüğüdür.

Bu hipotezlere ilave olarak, mikrokredi kullanıcılarının sistemin ticari bankalarla yaygınlaştırılmasına karşı göstereceği tutum ve mikro sigortacılık gibi dünya uygulamalarında yer alan, ancak Türkiye’de henüz faaliyete geçirilmeyen yeni ürünlere olan tavırları gözlemlenmeye çalışılmıştır.

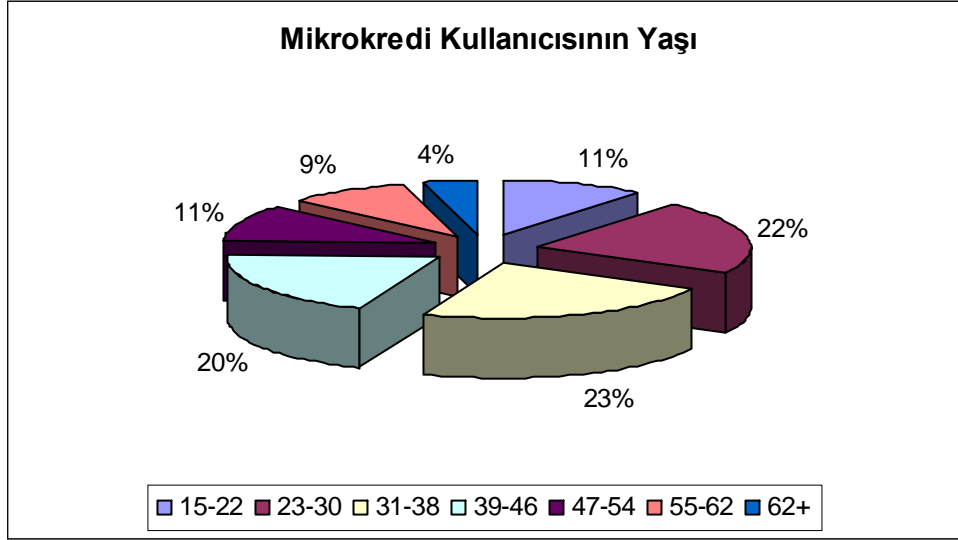
i. Araştırma Bulguları

Çalışmada öncelikle deneklere ait demografik veriler sunulacak, daha sonra araştırma bulgularının ayrıntılı yorumuna geçilecektir.

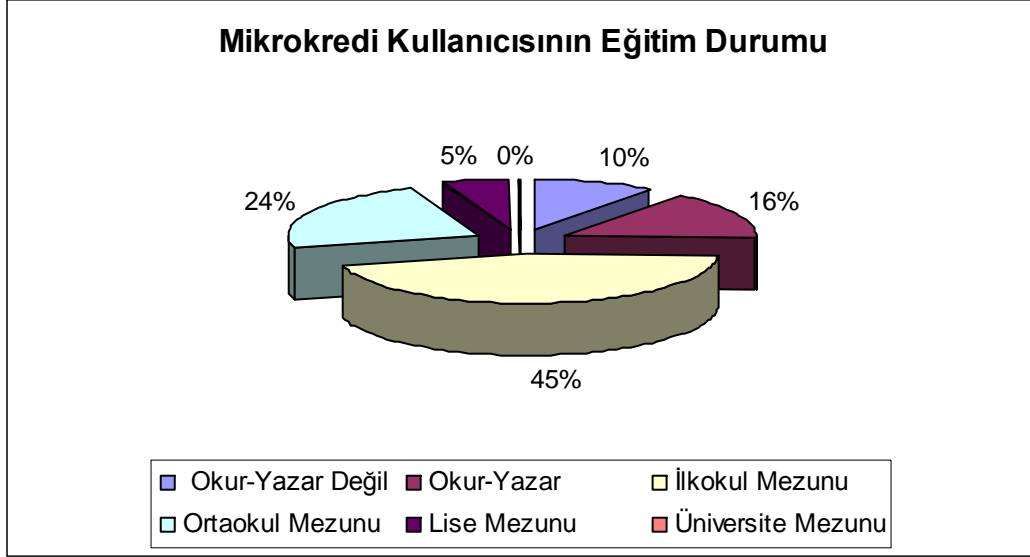
Grafik 1: Ailedeki Birey Sayısı

Örnekleme oluşturan 750 bireyin sahip oldukları aile büyüklüğünü belirlemek amacıyla yöneltilen soruya verilen cevaplar incelendiğinde, çekirdek aile diyebileceğimiz 4 kişiden oluşan aile yapısının %35,4'lük bir çoğunlukla ilk sırada olduğunu görmekteyiz. Bu sonucun oluşmasında, Marmara Bölgesi'nde yer alan anketin kapsamı dahilindeki 2 ilin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

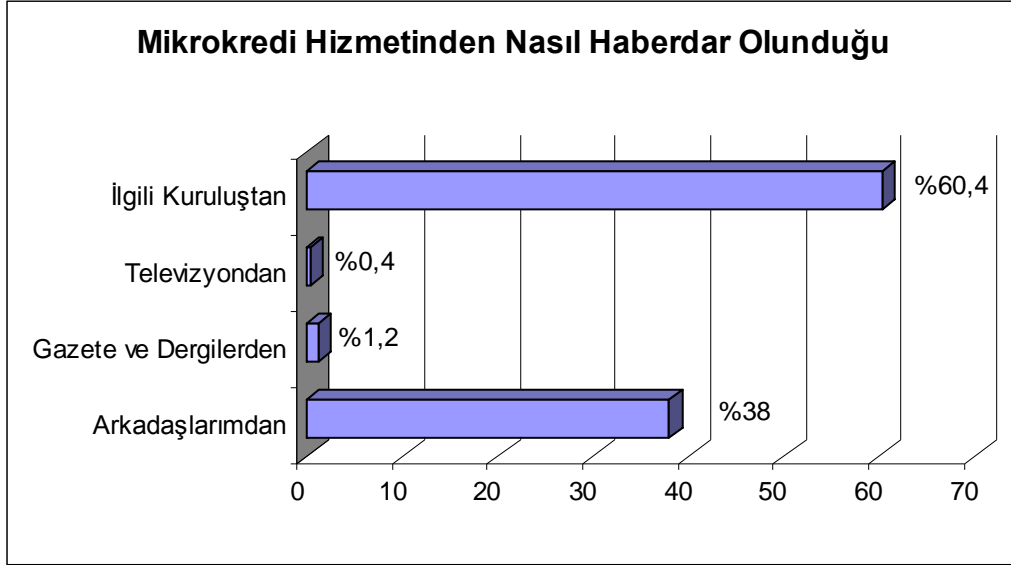
Grafik 2: Mikrokredi Kullanıcısının Yaşı

Mikrokredi kullanıcılarının ait oldukları yaş aralığını incelediğimizde, %23,3 ile en çok 31-38 yaş grubundaki bireylerin mikrokredi talep ettikleri, bunu sırasıyla 23-30 ve 39-46 yaş grubundaki bireylerin izledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buradan, genç sayılabilecek bir aralıktaki aktif nüfusun mikrokredi talebinde bulunduğu çıkarımına ulaşılabilir. Bu sonuç iyimser bir bakış açısıyla genç nüfusun girişimci bir ruha sahip olduğu ve verilecek küçük meblağlı kredilerle dahi bu ruhun harekete geçirilebildiği şeklinde değerlendirilebilirken, öte yandan Türkiye'nin geniş genç nüfus potansiyelinin mevcut istihdam koşullarında çalışma hayatına dahil edilememiş olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Aslında yakın bir zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Başkanının da belirttiği gibi sadece genç nüfusa odaklanmış özel bir mikrokredi programının ne kadar isabetli bir uygulama olacağı yukarıdaki tablodan da görülmektedir.

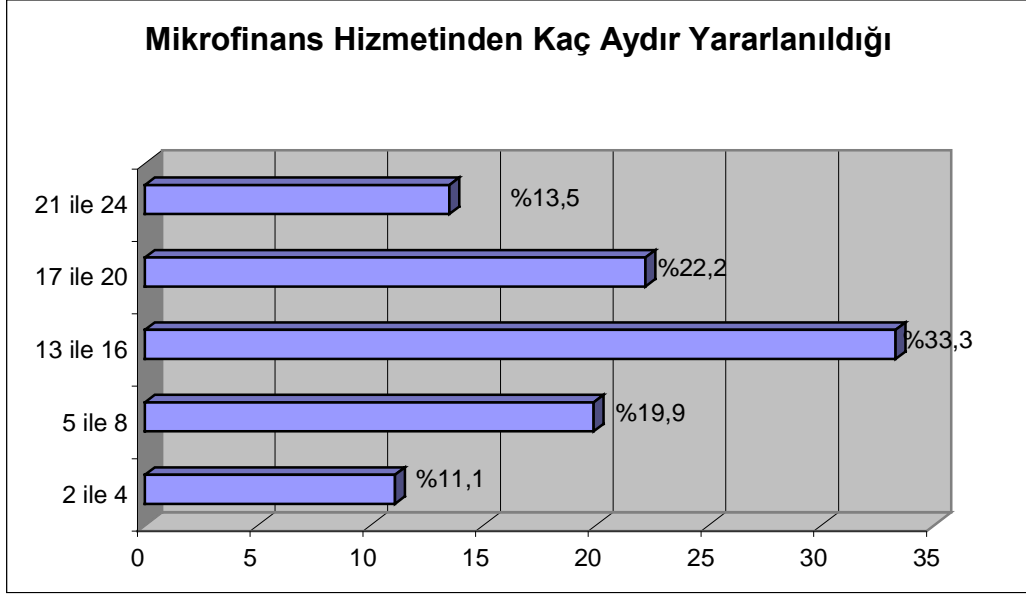
Grafik 3: Mikrokredi Kullanıcısının Eğitim Durumu

Mikrokredi kullanıcılarının eğitim durumlarına bakıldığında, %44,7 ile yarısına yakınının ilkokul mezunlarından oluşturduğu gözlemlenmektedir. Burada dikkat çeken husus, okur-yazar olmayan kesimin de önemli ölçüde mikrokredi kullanımını talep edebilmesidir. Hepimizin bildiği üzere, birçok kredi başvurusu çok karmaşık formaliteleri de beraberinde getirmekte, farklı sayıdaki küçük yazılı ve ortalama bir insanın anlamakta zorlanabileceği ifadelerin de yer aldığı sözleşmelerin imzalanmasını gerektirmektedir. Ancak, mikrokredi sistemi bu tür formalitelerden arındırıldığından eğitim seviyesi hangi düzeyde olursa olsun, ihtiyaç sahipleri daha büyük bir güvenle ilgili kredilere talepte bulunabilmektedirler. Kaldı ki Diyarbakır'daki uygulamada krediden yararlanmak isteyen bireylere kendi isim ve soyadlarını yazmalarının ve imza atmalarının öğretilmesi, bunun yanı sıra, kredi başvurularına ilişkin formalitelerin sadece bu tür işlemlerle sınırlı tutulması okuma-yazma bilmeyen ihtiyaç sahiplerinin dahi gönül rahatlığıyla kredilerden yararlanabilmelerini mümkün kılmaktadır.

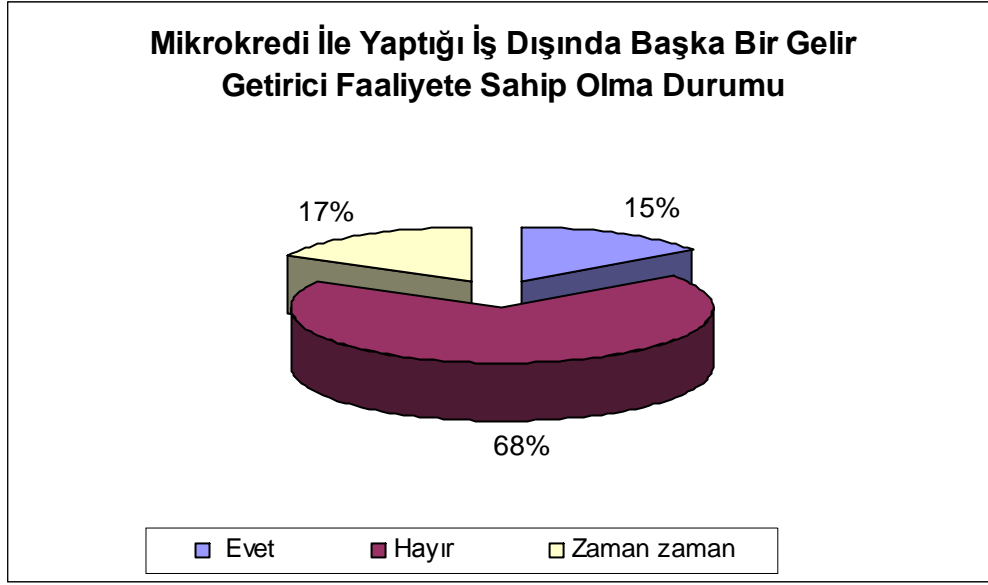
Grafik 4: Mikrokredi Hizmetinden Nasıl Haberdar Olunduğu

Mikrokredi hizmetlerinden nasıl haberdar olduğu ile ilgili sorulara verilen yanıtlar incelendiğinde, %60,4 ile ilgili kuruluşun ve %38 ile arkadaş ortamının önemli ölçüde etkin olduğu görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında ilgili kuruluşların bu hususta izledikleri stratejilerin etkili olduğunu söyleyebiliriz. İlgili kuruluşların saptadıkları bölgelerde evlere ya da aynı sosyo-ekonomik yapıya sahip bireylerin bir arada buldukları mekanlara yapmış oldukları ziyaretler, sunulan hizmetin geniş kitlelere yayılmasında etkin bir araç olarak uygulanmaktadır. Öte yandan, belirli bir süre sonra kredilerden yararlanan kişilerin arkadaş çevresinde bulunan ihtiyaç sahiplerinin talepleri de, sistemin yayılma alanını genişletmektedir.

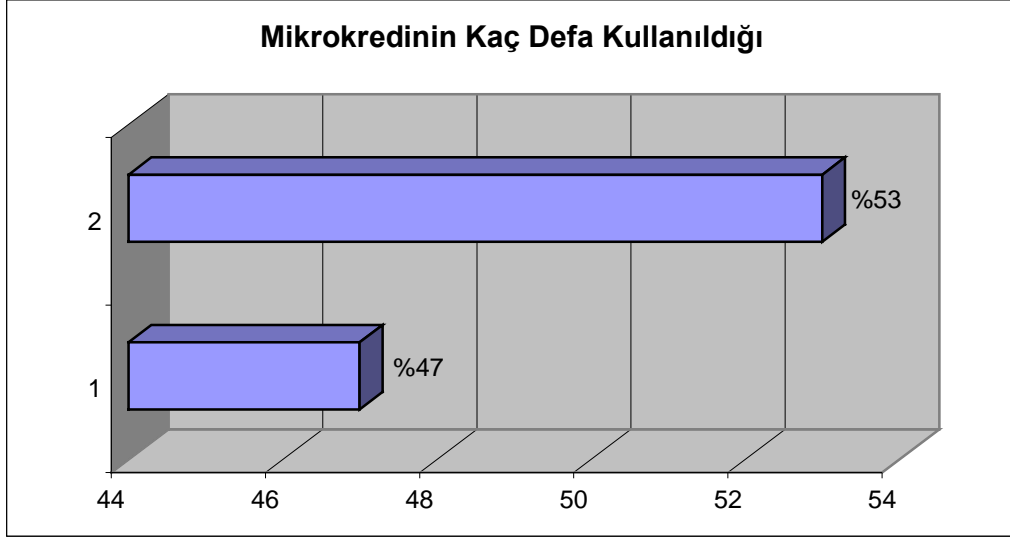
Grafik 5: Mikrokredi Hizmetinden Kaç Aydır Yararlanıldığı

Örnekleme oluşturan deneklerin mikrokredi sisteminden kaç aydır yararlandıkları sorusuna verilen cevaplardan da anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan deneklerin büyük bir çoğunluğu (%55,5), 13 ile 20 aylık bir süreyi kapsayacak biçimde mikrokredi sisteminden faydalanmaktadırlar. Araştırmanın, oldukça yeni olan bu sistemden görece uzun sayılabilecek bir süre yararlanan deneklerle yürütülmüş olması, çalışmada elde edilen sonuçlara ait bulguların güvenilirliğini arttırmaktadır.

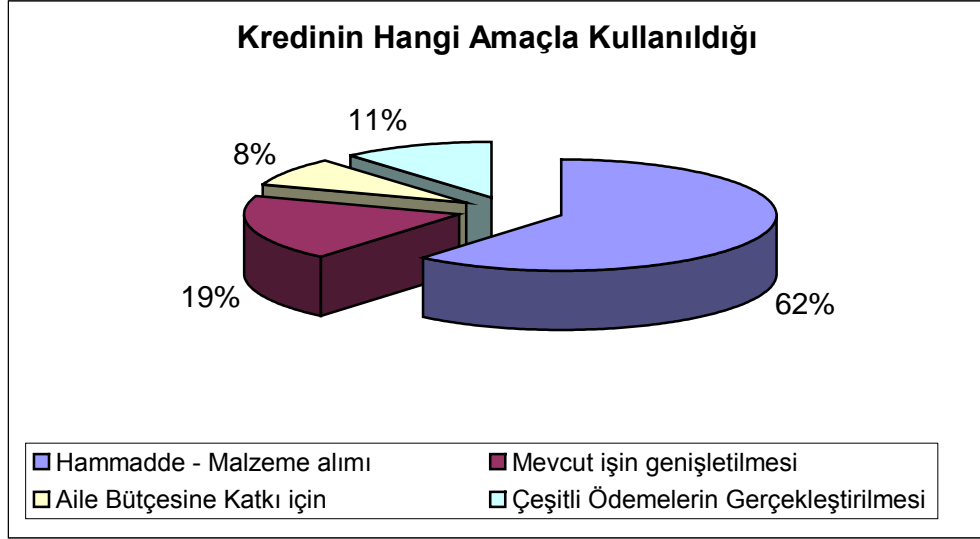
Grafik 6: Mikrokredi ile Yaptığı İş Dışında Başka Bir Gelir Getirici Faaliyete Sahip Olma Durumu

Mikrokredi kullanıcılarının %68'inin kredinin yönlendirildiği iktisadi faaliyet dışında gelir getirici başka bir işi bulunmazken, %17'si arazi olarak farklı işlerde de çalışmaktadır. Deneklerin sadece %15'inin düzenli bir işi bulunmakla birlikte, bu bireylerin neredeyse tamamına yakını Marmara Bölgesi'ndeki mikrokredi kullanıcılarından oluşmaktadır. Bu sonuçlar bize özellikle Diyarbakır'daki ihtiyaç sahipleri için mikrokredi sisteminin önemini ortaya koyarken, benzer sosyo-ekonomik duruma sahip illerde sistemin yaygınlaştırılması durumunda, bireylerin gelir getirici bir iktisadi faaliyete sahip olmaları ihtimalini kuvvetlendirdiğini de göstermektedir.

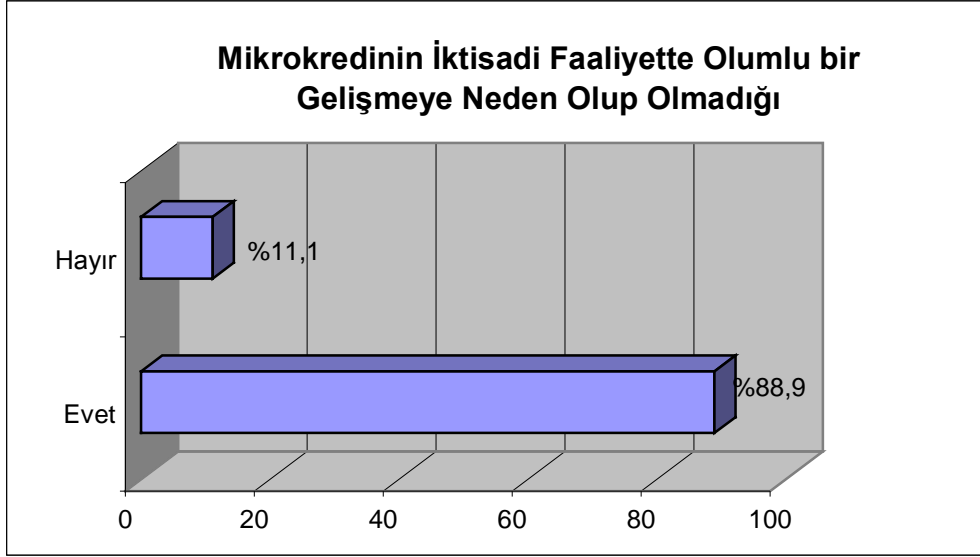
Grafik 7: Mikrokredinin Kaç Defa Kullanıldığı

Deneklerin %47'si mikrokredi sisteminden yalnızca bir kez yararlanmışken, %53'ü ise sistemi iki kez kullanabilmişlerdir. Bu sonucun elde edilmesinde alınan kredilerin geri ödemelerinin tamamlanmadan tekrar yeni bir krediye başvurulamaması kuralının etkin olduğunu söyleyebiliriz.

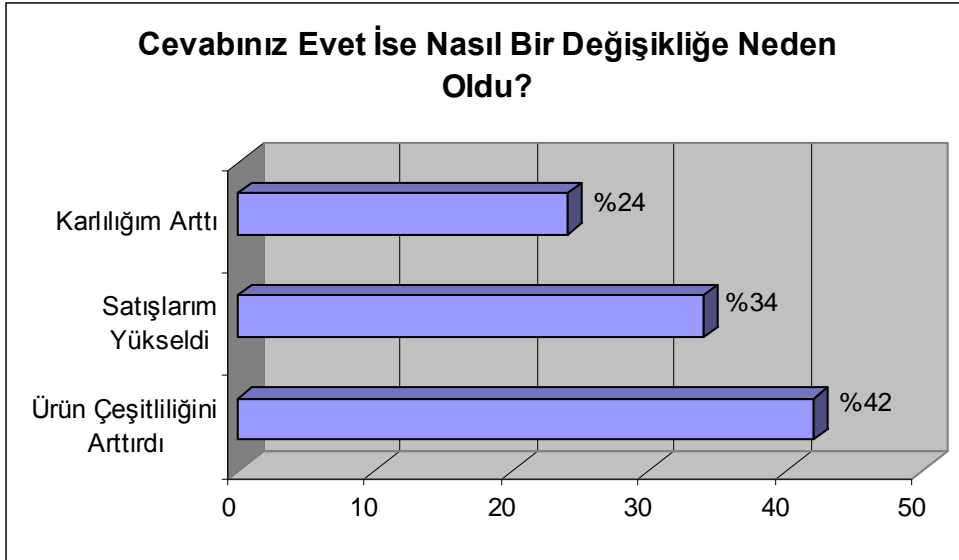
Grafik 8: Kredinin Hangi Amaçla Kullanıldığı

Deneklerin önemli bir bölümü (%61,1), aldıkları mikrokredi ile yeni bir iş kurabilmek için gerekli hammadde ya da malzeme satın alırlarken, %19,2'si var olan işlerini genişletmek için kredilerini kullanmışlardır. Buradan, alınan kredilerin genellikle gelir getirici bir iktisadi faaliyete sahip olmak için kullanıldığı çıkarsamasına gidilebilir.

Grafik 9: Mikrokredinin İktisadi Faaliyette Olumlu Bir Gelişmeye Neden Olup Olmadığı

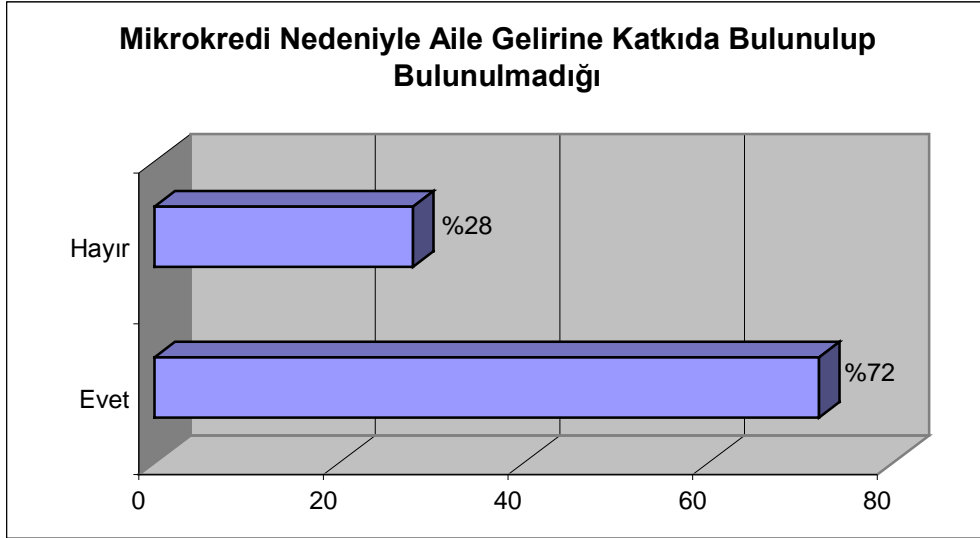
Alınan kredilerin iktisadi faaliyet üzerinde olumlu bir katkıya sahip olup olmadığı hususundaki soruya alınan yanıtlar incelendiğinde, deneklerin %88,9 gibi önemli bir çoğunluğunun mikrokredilerin yapılan iktisadi faaliyetlere katkısının olduğunu belirttikleri görülmektedir. Alınan kredilerin yapılan iktisadi faaliyete herhangi bir katkısının olmadığını düşünen %11,1'lik kesim ise verilen kredi meblağlarının düşükliğünden yakınmaktadırlar.

Grafik 10:Cevabınız Evet İse Nasıl Bir Değişikliğe Neden Oldu?

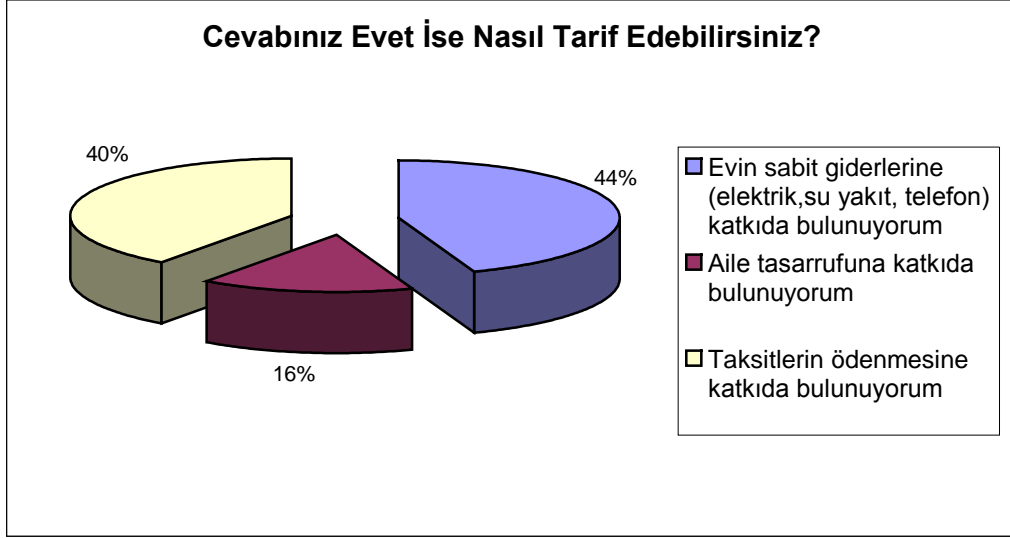
Alınan kredilerin yapılan iktisadi faaliyete katkısının olduğunu belirtenlere yöneltilen soruya alınan cevaplar dikkate alındığında, deneklerin bir çoğu ürün

çeşitliliğinin arttığını ve buna bağlı olarak satışlarının ve karlılıklarının yükseldiklerini söylemişlerdir.

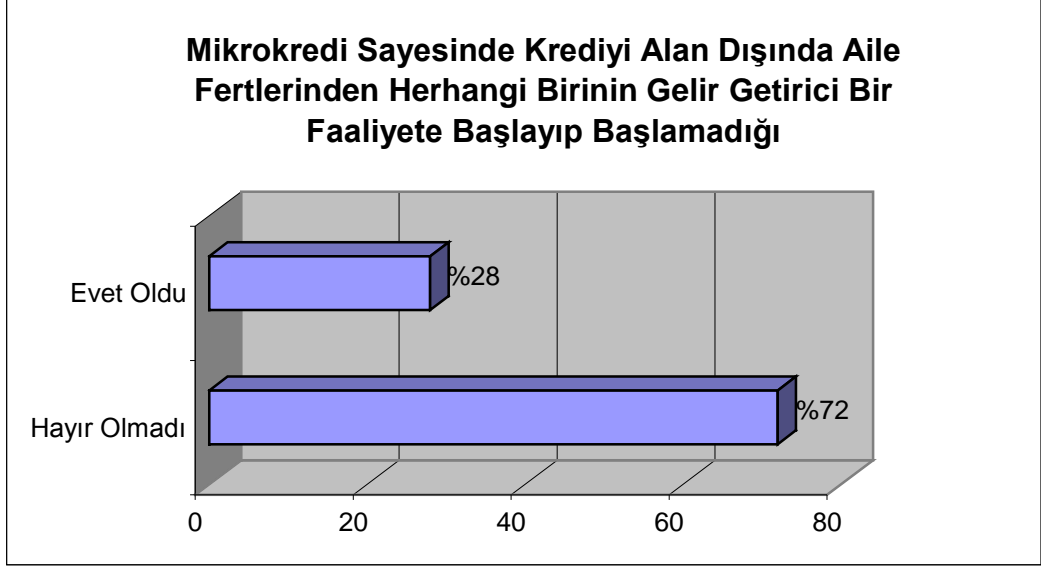
Grafik 11: Mikrokredi Nedeniyle Aile Gelirine Katkıda Bulunulup Bulunulmadığı

Yine, alınan kredinin çeşitli ihtiyaçlar için kullanılması ve gelir getirici bir iktisadi faaliyet yapılmasına vesile olması ile aile gelirine bir katkıda bulunulduğunu düşünen deneklerin oranı %72 gibi bariz bir çoğunluğa sahiptir. Alınan bu sonuç, mikrokredi faaliyetinin bireyler ve onların bakmakla yükümlü oldukları kişiler için gerçek bir katkı unsuru oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

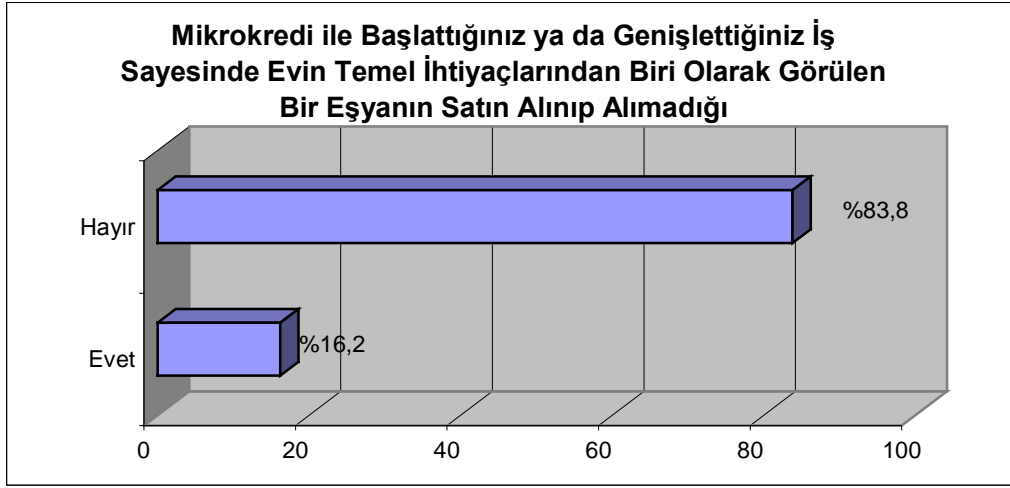
Grafik 12: Cevabınız Evet ise Nasıl Tarif Edebilirsiniz?

Mikrokredilerin aile bütçesine faydalı olduğunu düşünen deneklere bu katkıyı tarif etmeleri hususunda daha spesifik bir soru yöneltildiğinde, katılımcıların %44,4'ü artık evin elektrik, su, yakıt v.b sabit giderlerinin ödenmesine katkıda bulduklarını belirtmiş, yaklaşık %40'ı da çeşitli taksitlerin ödenmesi konusunda aile bütçesini desteklediklerini belirtmişlerdir.

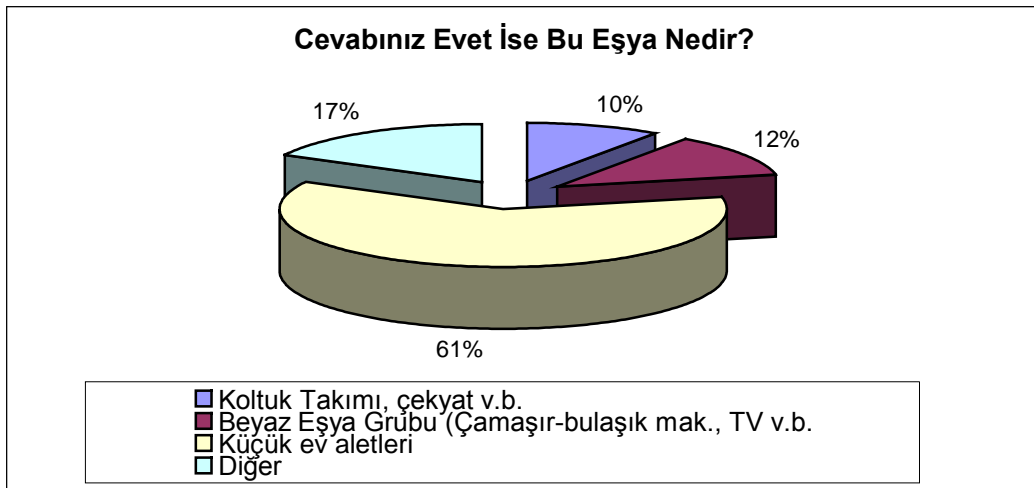
Grafik 13: Mikrokredi Sayesinde Krediyi Alan Dışında Aile Fertlerinden Herhangi Birinin Gelir Getirici Bir Faaliyete Başlayıp Başlamadığı

Alınan kredilerin, kredi kullanıcısı birey dışında aile fertlerinden herhangi birisinin daha gelir getirici bir iktisadi faaliyette bulunmasına vesile olup olmadığı konusundaki soruya deneklerin % 72'sinin olumsuz yanıt verdiği görülmüştür. Öte yandan bu soruyu olumlu yanıtlayan katılımcıların çoğunu Diyarbakır'daki denekler oluşturmuş ve kredi kullanıcısı dışında iktisadi faaliyette bulunan bireyin genellikle katılımcının kocası olduğu yönünde cevaplar alınmıştır. Bu sonuçtan, Diyarbakır'da kadınlara verilen bazı kredilerin eşleri tarafından kullanıldığı çıkarımına gidilebilmektedir.

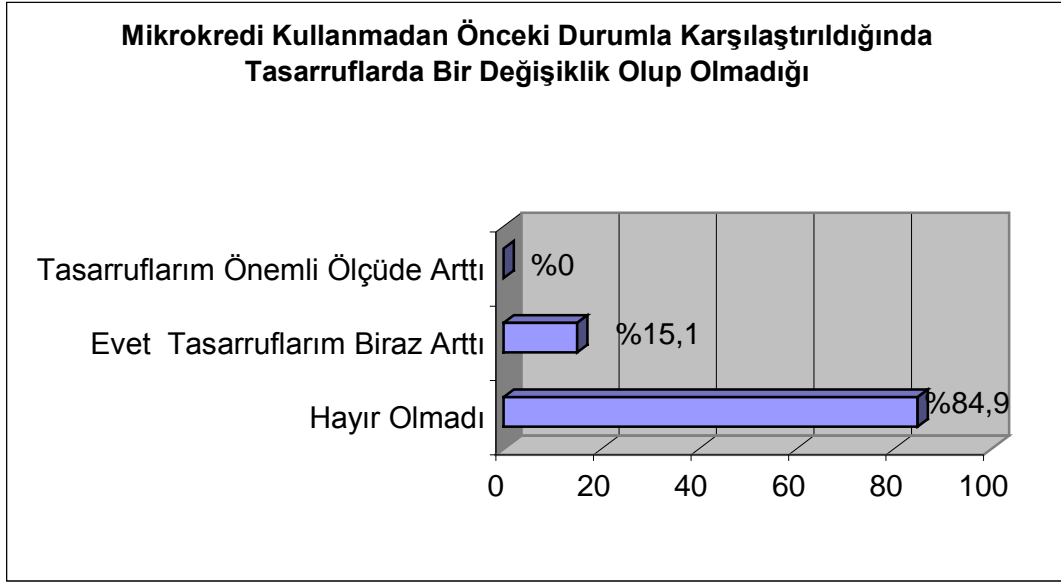

Grafik 14: Mikrokredi ile Başlattığınız ya da Genişlettiğiniz İş Sayesinde Evin Temel İhtiyaçlarından Biri Olarak Görülen Bir Eşyanın Satın Alınıp Alınmadığı

Mikrokredi ile başlatılan ya da genişletilen iş sayesinde evin temel ihtiyaçlarından biri olarak görülen bir eşyanın satın alınıp alınmadığı ile ilgili soruya denekler tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, araştırmamıza katılanların bir çoğunun (%83,8) henüz bu türlü bir eşyayı satın alamadıklarını belirtmiş oldukları saptanmıştır. Yurt dışındaki benzer programlarla karşılaştırıldığında daha çok yeni sayılabilecek Türkiye mikrokredi uygulamalarında ulaşılan bu sonucun doğal karşılanması gerekmektedir. Öte yandan sorumuza olumlu yanıt veren %16,2'lik azınlığın önemli bir bölümünün küçük ev aletleri alabildiği tespit edilmiştir.

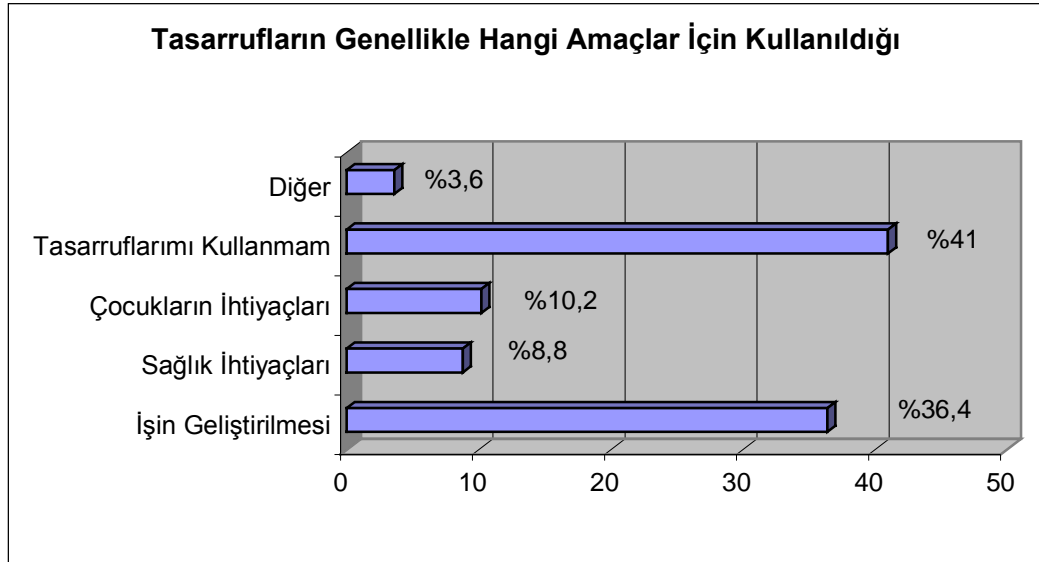

Grafik 15: Cevabınız Evet ise Bu Eşya Nedir?

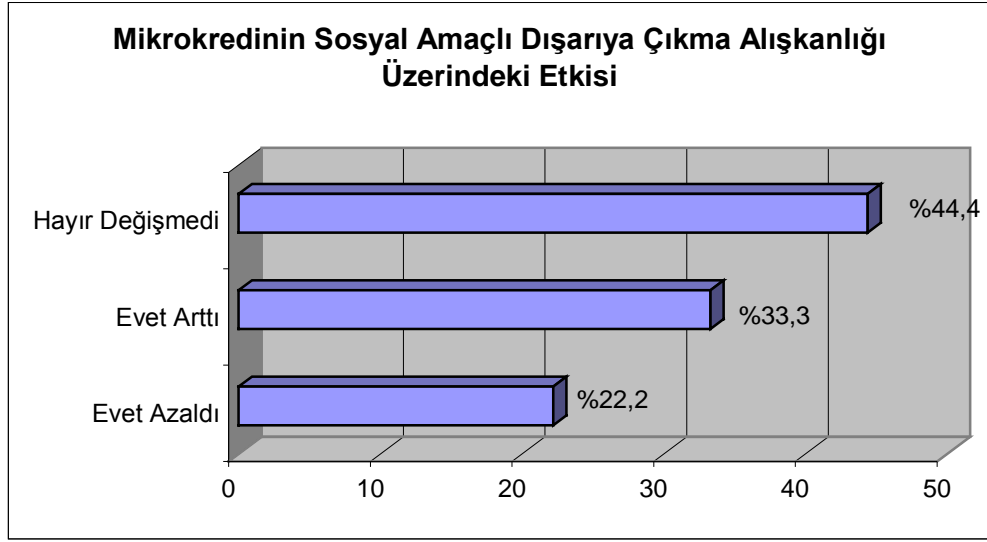

Grafik 16: Mikrokredi Kullanmadan Önceki Durumla Karşılaştırıldığında Tasarruflarda Bir Değişiklik Olup Olmadığı

Mikrokredi programına dahil olduktan sonra tasarruflarında bir miktar da olsa artış yaşandığını belirten %15,1'lik azınlığın bir kısmını mikrokredi dışında düzenli bir işe sahip olan katılımcıların oluşturduğu anlaşılmıştır. Öte yandan sözkonusu bireylerin %41'lik bölümünün tasarruflarını herhangi bir ihtiyaç için harcamama görüşünde oldukları tespit edilmiştir.

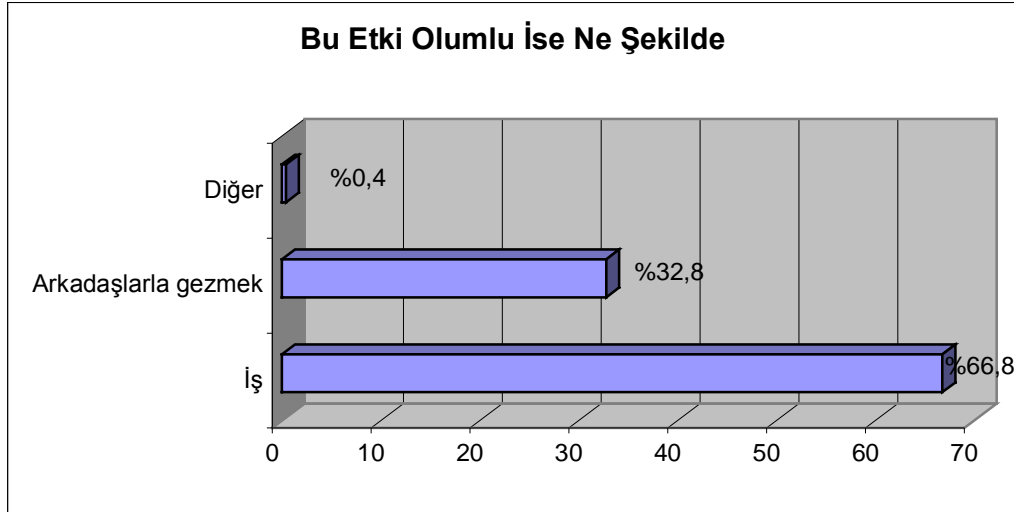

Grafik 17: Tasarrufların Genellikle Hangi Amaçlar İçin Kullanıldığı

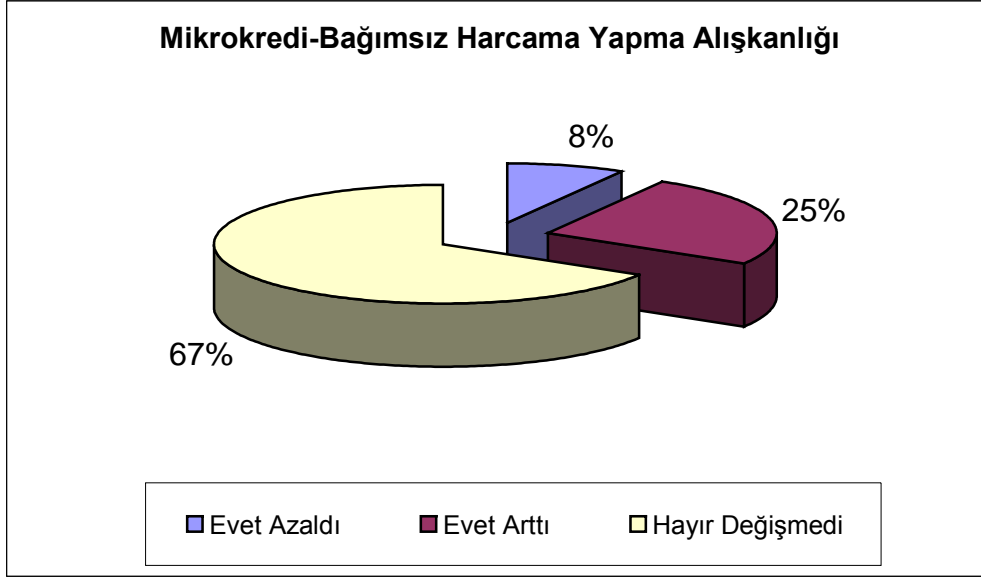
Grafik 18: Mikrokredinin Sosyal Amaçlı Dışarıya Çıkma Alışkanlığı Üzerindeki Etkisi

Mikrokredi programlarının sosyalleşme üzerindeki etkilerini analiz etmeye yönelik olarak sorulan bu sorumuza yöneltilen cevaplardan, katılımcıların %44,4'lük kısmında programa dahil olunmasıyla sosyal amaçlı dışarıya çıkma (arkadaşlarla buluşmak v.b.) davranışı üzerinde herhangi bir değişiklik olmadığı anlaşılmıştır.

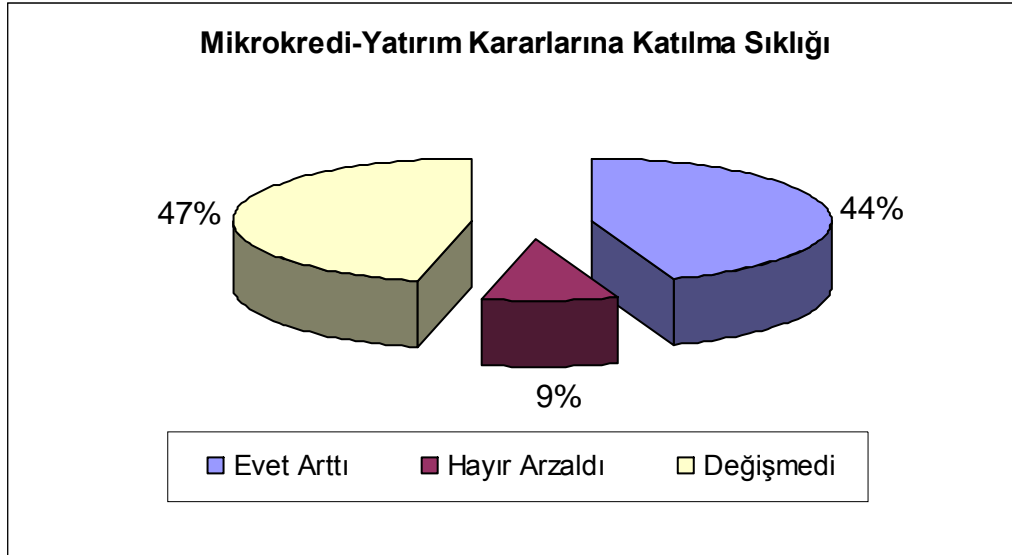
Grafik 19: Bu Etki Olumlu ise Ne Şekilde

Öte yandan sorumuzu olumlu yanıtlayan %33,3'lük grubun %66,8'inin iş amaçlı dışarıya çıkma ihtiyacının artmış olduğu (grup toplantılarına katılmak, hammadde ve malzeme almak v.b.) gözlemlenmiştir.

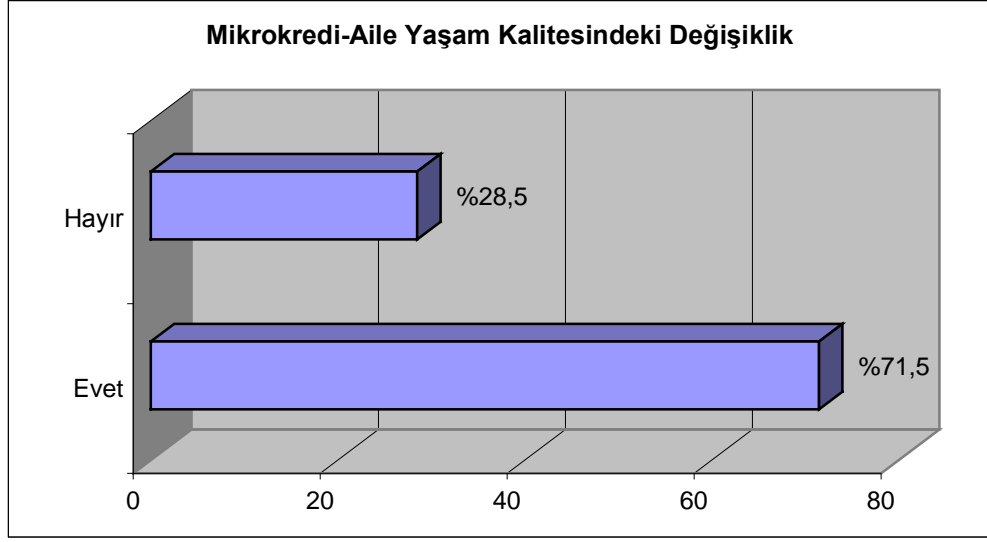

Grafik 20: Mikrokredi-Bağımsız Harcama Yapma Alışkanlığı

Mikrokredi programının bağımsız harcama yapabilme alışkanlığını az da olsa arttırdığını (%25,2), aile içi yatırım kararlarına katılma davranışını ise daha yüksek bir oranda (%44,4) yükselttiğini söyleyebiliriz.

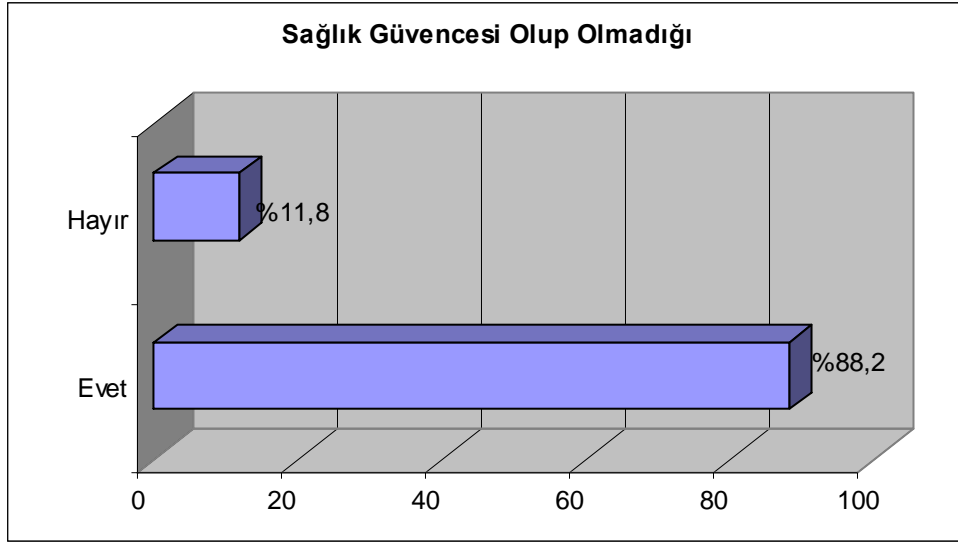

Grafik 21: Mikrokredi-Yatırım Kararlarına Katılma Sıklığı

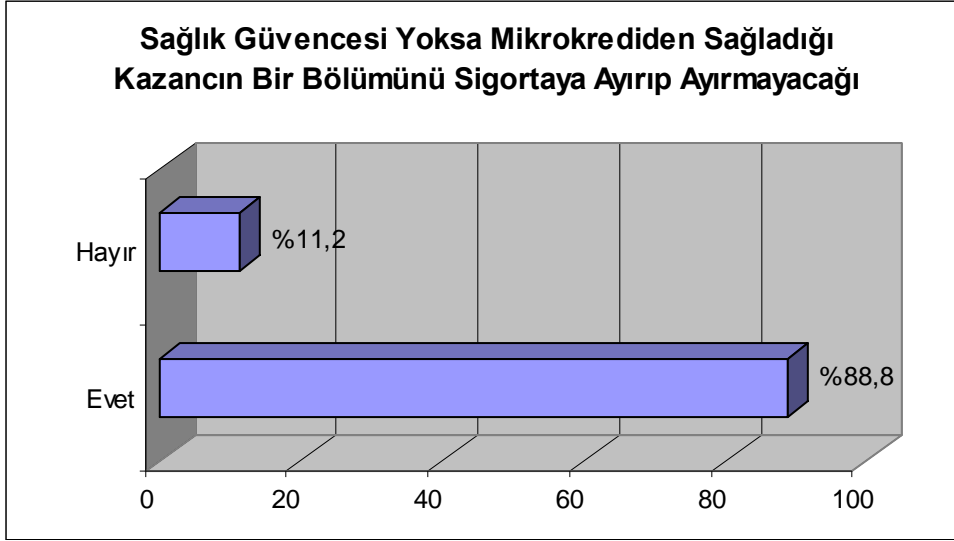
Grafik 22: Mikrokredi-Aile Yaşam Kalitesindeki Değişiklik

Mikrokredi programına dahil olunmasıyla ailelerin yaşam kalitelerinin iyileştiği yönünde önemli bir veri elde edilmiştir. Bu soru sorulurken deneklerden yiyeceklerin kalitesi, sağlık sorunları, çocukların okula gönderilmesi gibi faktörleri de dikkate almaları rica edilmiştir.

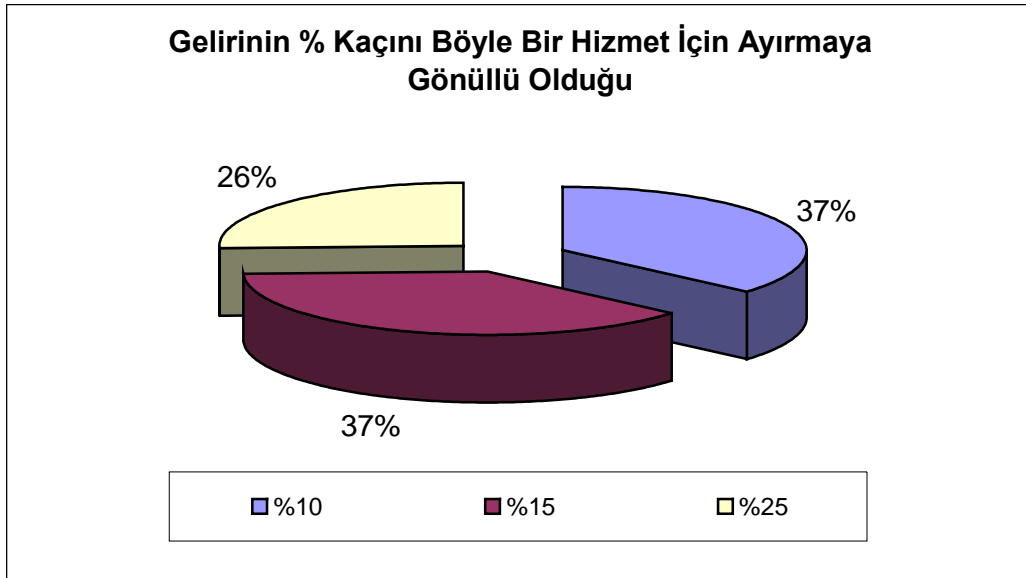
Grafik 23: Sağlık Güvencesi Olup Olmadığı

Araştırmamızda yer alan deneklerin %88,2 gibi çok önemli bir kısmının bir sağlık güvencesinin bulunduğu anlaşılmıştır. Söz konusu katılımcıların çok önemli bir bölümünün yeşil kart uygulamasından yararlandığı tespit edilmiştir.

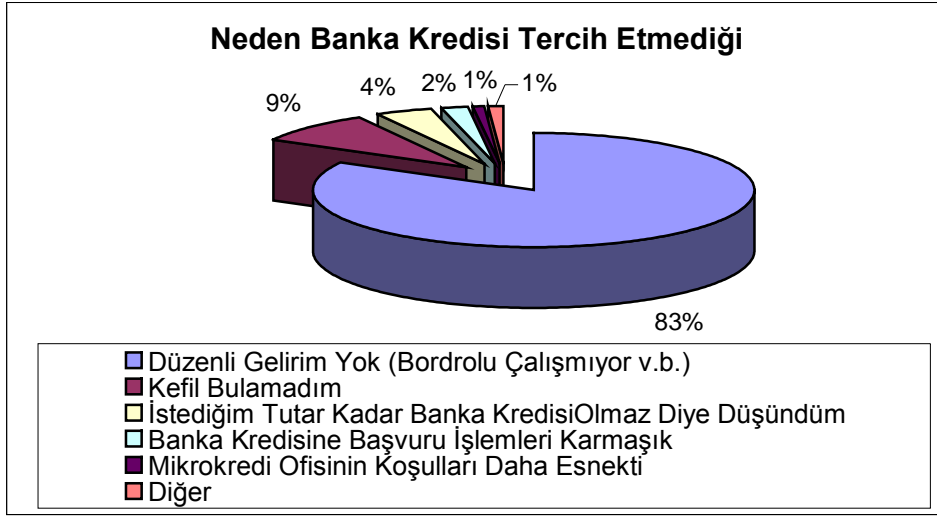
Grafik 24: Sağlık Güvencesi Yoksa Mikrokrediden Sağladığı Kazancın Bir Bölümünü Sigortaya Ayırıp Ayırmayacağı

Deneklerden hiçbir sağlık güvencesi bulunmayan %11,2'lik azınlığa, bir sağlık güvencesine kavuşabilmek için mikrokrediden sağladığı kazancın bir bölümünü sigortaya ayırıp ayırmayacağı sorulduğunda, katılımcıların %88,8'inin sorumuzu olumlu yanıtladığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, sözkonusu katılımcıların

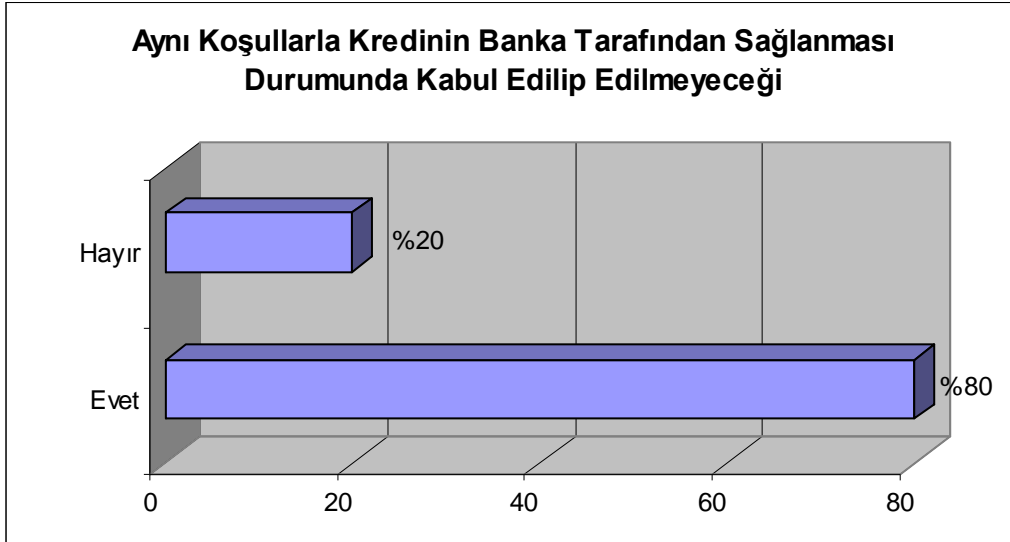
Grafik 25: Gelirinin%Kaçını Böyle Bir Hizmet İçin Ayırmaya Gönüllü Olduğu

%37,9'unun mikrokredi programı sayesinde elde ettikleri kazançlarının %15'lik bir kısmını sağlık sigortası elde edebilmek için ayırabilecekleri anlaşılmıştır.

Grafik 26: Neden Banka Kredisinin Tercih Edilmediği

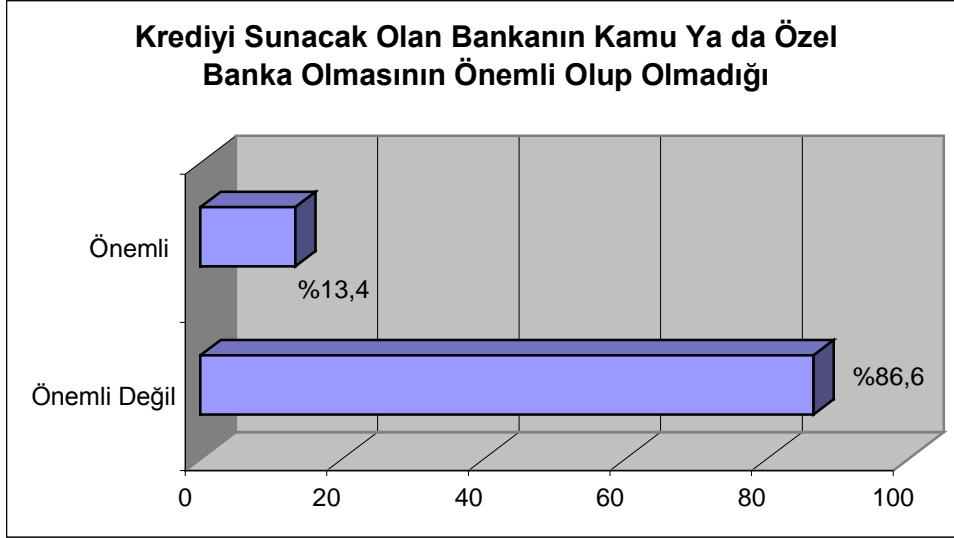
Bireylere ihtiyaçlarının karşılanmasında neden banka kredisine başvurmadıkları sorulduğunda, %83'ünün düzenli bir gelire sahip olmadıkları için bankaların talep ettikleri bordro gibi teminatları yerine getiremeyecekleri endişesi taşıdıkları görülmüştür. Mikrokredi sisteminin böyle bir teminat aramaması, önemli bir avantaj olarak karşımıza çıkmıştır.

Grafik 27: Aynı Koşullarda Kredinin Banka Tarafından Sağlanması Durumunda Kabul Edilip Edilmeyeceği

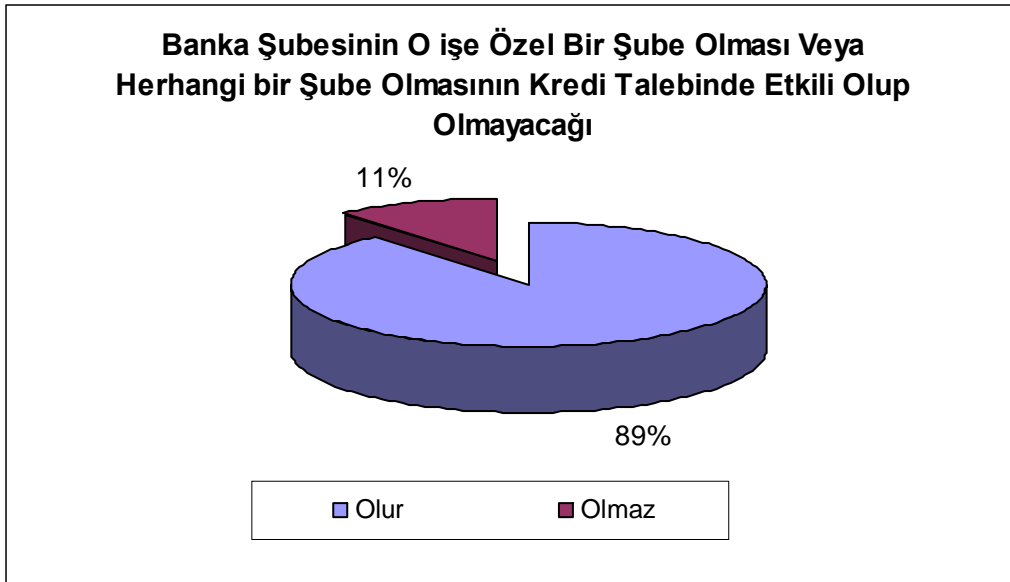
Mikrokredi ofisi ile aynı koşullarda bir bankanın kredi vermesi halinde deneklerin çok büyük bir çoğunluğu (%80) memnuniyetle krediye başvurabileceklerini

belirtirken, sözkonusu bankanın devlet bankası ya da özel banka olmasının genellikle bu kararda etkili olmadığı,

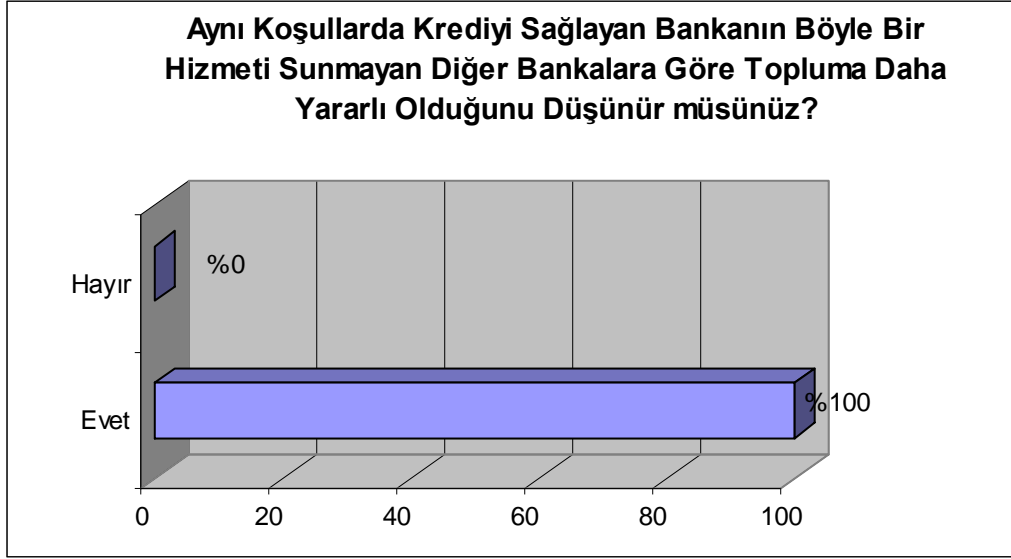

Grafik 28: Krediye Sunacak Olan Bankanın Kamu ya da Özel Banka Olmasının Önemli Olup Olmadığı

ancak şube yapısının sadece mikrokredi müşterilerine hitap eder tarzda düzenlenmesinin karar sürecinde önemli bir role sahip olduğu tespit edilmiştir.

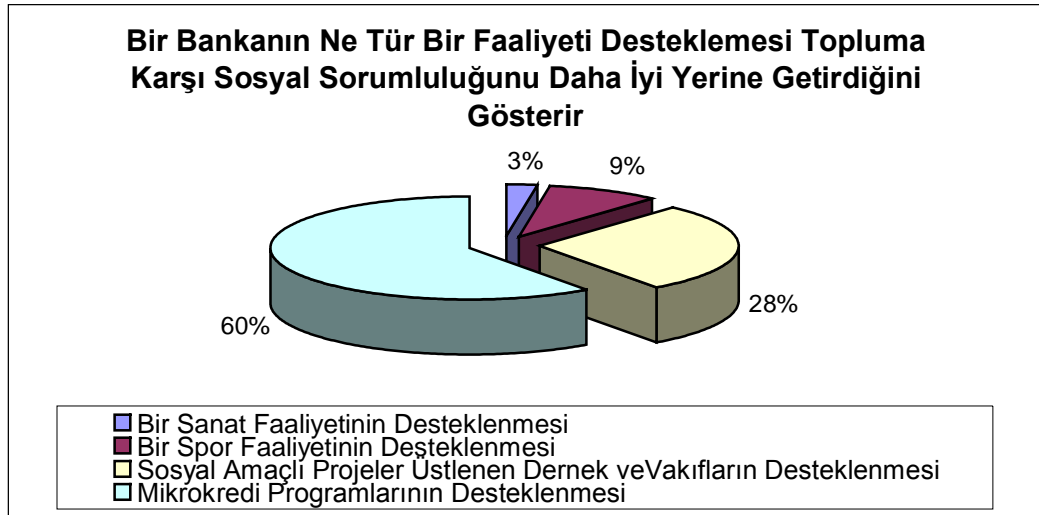

Grafik 29: Banka Şubesinin o işe Özel Bir Banka Şubesi Olması veya Herhangi bir Şube Olmasının Kredi Talebinde Etkili Olup Olmayacağı

Grafik 30: Aynı Koşullarda Krediyi Sağlayan Bankanın Böyle bir Hizmeti Sunmayan Bankalara Göre Topluma Daha Yararlı Olduğunu Düşünür müsünüz?

Mikrokredi ofisi ile aynı koşullarda bir bankanın kredi vermesi halinde, ilgili bankanın böyle bir hizmeti sunmayan diğer bankalara göre topluma daha yararlı olduğu kanısı uyandıracakları denekler arasında oybirliği ile kabul edilmiştir.

Grafik 31: Bir Bankanın Ne Tür Bir Faaliyeti Desteklemesi Topluma Karşı Sosyal Sorumluluğunu Daha İyi Yerine Getirdiğini Gösterir

Yine, bir bankanın sanatsal faaliyetler, spor aktiviteleri vb. yerine mikrokredi faaliyetlerini destekliyor olması da deneklerce, o bankanın topluma karşı sosyal sorumluluğunu daha iyi yerine getirdiği şeklinde algılanmaktadır.

Sonuç olarak, yapılan araştırma sonuçlarından elde edilen ekonomik bulgularda mikrokredinin aile gelirini ve kişisel gelirleri arttırdığı, bunun yanı sıra yaşam kalitesini de yükselttiği tespit edilmiştir. Öte yandan, sosyal alanlardaki gelişmelerin daha zayıf olduğu ve henüz istenilen boyutlarda pozitif etkilere rastlanılmadığı söylenebilir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, sosyal tutum ve davranışların ekonomik davranışlara göre daha uzun zaman içerisinde değişim gösterdiği gerçeğinin etkili olduğu belirtilebilir. Nitekim, mikrokredi alanında yapılan kapsamlı ampirik araştırmalarda 10-20 yıl gibi uzun bir zaman sürecinde elde edilen verilerin kullanılması neticesinde, sosyal değişimle ilgili bir takım bulgulara ulaşıldığı da unutulmamalıdır. Neticede, sistemin özellikle geri kalmış yörelerde uygulanacak biçimde yaygınlaştırılması, kalkınmanın finansmanının sağlanmasında makro temelli programlara katkıda bulunacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yoksulluğun hafifletilmesi, kalkınmanın sağlanması, bölgeler arası ekonomik dengesizliklerin giderilmesi, kadınların aile ve toplum içerisindeki statülerinin kuvvetlendirilmesi, kırsal kesimlerden kentlere doğru olan göçlerin azaltılması ve daha pek çok güncel sosyo-ekonomik sorunun çözümlenmesinde çeşitli ülkelerce global planlara destek olacak şekilde uygulanan mikrokredi sistemi, günümüzde Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi kuruluşlarca da tüm ülkelere şiddetle tavsiye edilmektedir.

Makro kalkınma planlarının aksine, bireye yönelerek onun ekonomik hayata kazandırılmasını hedefleyen sistem, istihdamın artırılması amacıyla da hizmet etmektedir. Sistemin zamanla gelişmesiyle birlikte ihtiyaç sahiplerine sunulan ürünlerin çeşitlendirilmesi ve sisteme mikro sigortacılık gibi hizmetlerin de ilavesiyle, mevcut durumda sosyal güvenlik kurumlarınca kapsam dahiline alınamayan bireylerin de bir sosyal güvenceye kavuşması sağlanmaktadır. Ayrıca kimi zaman kriz ve benzeri ekonomik olaylar nedeniyle yoksul bireylerin gelirlerinde oluşabilecek dalgalanmaların bertaraf edilmesi amacıyla yönelik olarak da kullanılabilen mikrokredi sistemi, bu şekilde sözkonusu bireylerin elde ettikleri gelir seviyelerinde belirli bir istikrarın yakalanmasına da yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra, bireyi devlete ya da başkalarına bağımlılıktan kurtarması uyguladığı gruba dayalı kredi yönteminin, toplumda kendine güvenen, girişimci ruh taşıyan birey sayısını arttırması, başarı isteğini güçlendirmesi, içinde yaşadığı ülke ve toplumla barışık insanların artmasıyla sonuçlanmaktadır.

Tüm bunlara ilave olarak, ülkenin finans sektörüne getirdiği canlılık; sivil toplum örgütleri, ilgili kamu kuruluşları ve bankacılık kesimi arasında kurduğu işbirliği ile yeni oluşumlara zemin hazırlaması sistemin diğer önemli pozitif etkileri arasında değerlendirilebilir.

Öte yandan, kimi zaman yaygın bir biçimde uygulanması gündeme gelen sistemin bazı çevrelerce çok da incelenmeden eleştirilmesi sözkonusu olmakta ve bu kadar küçük meblağların insanların hayatlarında herhangi bir değişikliğe neden olamayacağı savı sıklıkla dile getirilmektedir. Ancak burada unutulmaması gereken nokta şudur ki, sözkonusu bireyler genelde hayatları boyunca hiçbir düzenli işte çalışmamış ve sürekli bir gelire sahip olmayan bireylerdir ve maalesef yoksulluk, standartları biraz değişse de dünyadaki tüm dar gelirlili bireyler için benzer etkilere sahiptir. Sözelimi mikrokredi sisteminin yıllardan beri başarıyla uygulandığı Bangladeş'teki yoksul birey ile daha yeni uygulanmaya başlanılan Türkiye'deki yoksul birey arasında beslenme koşullarındaki yetersizlikten, barınma şartlarındaki uygunsuzluklara kadar bir çok ortak yön bulunurken; belki de aralarındaki tek fark, gelir dağılımının en son %20'lik diliminde bulunan yoksul fertler başına düşen milli gelir farklılığıdır. Burada da, her iki ülkede fert başına düşen gelirle satın alınabilecek mal ve hizmet miktarları arasındaki farkların dikkate alınması gerekliliği göz ardı edilmemelidir.

Gerçekten de, Dünya Bankası'nın 2006 verileri incelendiğinde, Bangladeş'te kişi başına düşen gelir 480\$ iken, Türkiye'de 5400\$ olduğu görülecektir. Bu, her ne kadar en alt %20'lik gelir diliminin durumunu yansıtmasa da, ülkedeki bireylerin gelir durumları hakkında bir karine teşkil edebilir. Ancak World Bank tarafından 2007 yılında ayınlanan ekonomik göstergelere göre, her iki ülkenin satın alma gücü pariteleri dikkate alındığında, 2006 yılı itibariyle Bangladeş'in Türkiye'ye göre 13 kat daha ucuz olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka söylemle, kişi başına düşen gelir düzeyi bakımından Türkiye'deki bireyler 11,25 kat daha şanslı durumdayken, aynı miktar para ile satın alınabilen mal ve hizmet miktarı bakımından Bangladeş'liler 13 kat daha iyi durumda bulunmaktadır. Yani, Türkiye'de yaşayan yoksul birey ile, Bangladeş'te yaşayan yoksul birey ya da dünyanın herhangi bir bölgesinde hayatını idame ettirmeye çalışan yoksul birey arasında ekonomik ve sosyal koşullar açısından önemli benzerlikler bulunmaktadır. Dolayısıyla, ülkelerin yüz yüze olduğu bir çok ekonomik ve sosyal

problemin çözümünde, makro planları tamamlayıcı yöndeki etkileri neredeyse tescillenen mikrokredi sisteminin yaygın bir biçimde uygulanması mümkün görülmektedir. Ancak, mikrokredi sisteminin sürdürülebilir bir kalkınmayı teşvik edebilmesi için, uygulandığı ülkenin mali sisteminin bütünleşmiş bir parçası haline gelme zorunluluğu da akıllardan çıkarılmamalıdır.

Bu çerçevede Türkiye’de uygulanan mikrokredi sistemlerinin etkinliğinin artırılması sektörün gelişimi ve sistemin daha etkili uygulanabilmesi için tarafımızdan yapılabilecek öneriler de şu şekilde özetlenebilir:

- Mikrokredi faaliyetlerini düzenleyici ve sektörü teşvik edici bir yasaya acil ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sayede hem ilgili kuruluşların farklı yükümlülüklerle karşılaşma olasılığı ortadan kalkmış olacak hem de sektöre girmek isteyen kuruluşlar önündeki yasal belirsizlik ortamı giderilmiş olacaktır.
- Mikrokredi kuruluşları arasında koordinasyonu sağlayacak bir yapılaşmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yapılaşma sayesinde her bir mikrokredi kuruluşu faaliyet gösterdiği yöre, müşteri yapısı v.b. hakkındaki bilgiyi birbirleriyle paylaşma imkanı elde edebilecektir. Bundan daha önemlisi, bu platformun sahip olacağı internet ağı ile isteyen mikrokredi müşterisinin ihtiyaç duyduğu makine, el aleti v.s. nin duyurusu yapılarak, benzer ihtiyaçlara sahip kredi kullanıcılarının ilgili teçhizatı ortaklaşa ya da toptan almak suretiyle daha ucuza teminlerine zemin hazırlanacaktır.
- Çeşitli meslek odalarının da desteği alınarak, özellikle bireylerin kendi işlerini başlatmak için ihtiyaç duydukları makine, teçhizat v.s. gibi gereksinimlerin tedariklerinde en uygun fiyatlı ve kaliteli ürünler sunan yerlerle, ihtiyaç sahiplerinin temasa geçmesi sağlanabilir.

- Belediyelerle anlaşarak, zaman zaman meslek edindirmeye yönelik ücretsiz açılan kurslardan mikrokredi kullanıcılarının faydalandırılması sağlanmalıdır. Ayrıca yine belediyelerin desteğiyle bazı alanlar kredi kullanıcılarının ürünlerinin pazarlanabilmesi amacıyla hiç değilse belirli günlerde ilgili bireylere tahsis edilmelidir.
- Sektörün gelişme döneminde devlet ucuz kredi temini hususunda ilgili mikrokredi kuruluşlarına destek olmalı, uygun koşullardaki kredilerin yurt dışından temini sözkonusu olduğunda kredinin alınabilmesinin kolaylaştırılması hususunda yardımcı olmalıdır. Başbakanlık Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Genel Müdürlüğü mikrokredi kuruluşlarına ucuz kredi temini hususunda yardımcı olabilir.
- Yabancı veya yerli girişim olarak Türkiye’de faaliyet gösteren büyük marketlerin veya mağaza zincirlerinin bir stantları, ilgili firmaların topluma karşı sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri amacıyla mikrokredi kullanıcılarının ürünlerinin sergilenmesine ayrılabilir.
- Kredi kullanıcıları tarafından üretilen kültürel özellikleri ve ihracat değerleri olan ürünlerin ihracatlarının teşvik edilebilmesi için ihracatçı birlikleri ile koordinasyon halinde olunmalıdır.
- Ticaret odalarınca konularında uzman kişilere yaptırılan il ve sektör raporları dikkate alınarak, belediyelerce veya ilgili sivil toplum kuruluşlarınca kredi kullanıcılarının ürünlerinin çeşitlendirilmelerine yönelik çeşitli seminerler düzenlenmelidir.
- Kamuya ve özel kesime ait ticari bankaların sektöre girişleri teşvik edilmelidir. Bu durum finansal anlamda güçlü mikrokredi kuruluşlarının ortaya çıkması ve rekabet nedeniyle sektörde talep edilen faiz oranlarının

aşağılara çekilmesi için gereklidir. Ancak, ticari bankalarının sektöre girmeleri sırasında mevcut organizasyon yapıları içerisinde bağımsız bir mikrokredi departmanı kurmaları istenmeli ve bu departmandan elde edilecek getiriler bankanın diğer departmanlarının masraflarında kullanılmadan sadece ilgili birimin gelişimi için harcanmalıdır.

- Yine, ticari bankaların sektöre girişlerinde ağırlıklı olarak konunun uzmanı kişiler tarafından mikrokredi birimi oluşturulmalı, klasik bankacılık anlayışından farklı olduğu için, mevcut durumda bankaların krediler departmanlarında istihdam edilen bireylerin mikrokredi biriminde kilit noktalarda bulunmaları sistemin başarısı için tercih edilmemelidir.
- Başarılı dünya uygulamaları yakından takip edilmeli ve Türk halkının sosyo-kültürel yapısıyla Türkiye ekonomisinin gerçekleri dikkate alınmak suretiyle ilgili değişiklikler yapıldıktan sonra bunların uygulanmasına çalışılmalıdır. Ayrıca, sosyal alanda da bir çok faydası bulunan mikrokredi faaliyetleri teşvik edilirken etnik ve dinsel cemaatleşmeyi, çözülmeyi ve ayrışmayı körüklemeden; grupların sadece ekonomik potansiyellerini harekete geçirmek, onların ekonomik olanaklardan yararlanmalarını sağlamak düşüncesiyle hareket edilmeli, bu nedenle mikrokredi organizasyonlarının siyasi partilerle veya bu bağlantıyı akla getirecek kişi veya kuruluşlarla bağlantı içerisinde olmamaları sağlanmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- AHUJA, Rajeev,
Johannes Jütting: “Are the Poor too Poor to Demand Health Insurance?”, **Journal of Microfinance**, Vol.6, No.1, 2004, p.5.
- ARMANDARİZ DE AGHION,
Beatriz and Jonathan Morduch, : **The Economics of Microfinance**, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2005, p.11.
- BANSAL, Hema: “SHG Bank Linkage Program in India”, **Journal of Microcredit**, Volume5, Number1, Spring 2003, p.23
- BASS, S., H. Reid, D.
Satterthwaite, P. Steele: “What Do We Mean By Poverty?”, **Reducing Poverty**, Edit by S. Bass, H. Reid, D.Satterthwaite, P. Steele, London, Eartscan Publications Ltd., 2005, pp.11-12.
- BAYDAS, M. M., D.H.
Graham, L.Valenzuela; “Commercial Banks in Microfinance: New Actors in the Microfinance World”, **Ohio State University Department of Agricultural Economics**, Occasional Paper No: 2372, 1997, pp.12-13.

- BDDK: Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu, Ekim 2003,s.25.
- BDDK: (Çevrimiçi):
<http://www.bddk.org.tr/english/legislation/DraftActMicroFinancingInstitutions.doc> , 10/10/2006.
- BECKER, G.S.,
K.M. Murphy and
R. Tamura: “Human Capital, Fertility and Economic Growth”, **Journal of Political Economy**, Volume 98, Issue 5, October 1990, pp.12-37.
- BENHABİB, J.,
M.M. Spiegel; “The Role of Human Capital in Economic Development Evidence from Aggregate Cross-Country Data” **Journal of Monetary Economics**, Volume 34, 1994, pp. 143-173.
- BEROFF, Renee Chaobe: “Developing Financial Services in Disadvantaged Regions: Self- Managent Villages Savings and Loan Associations in the Dogon Region of Mali”, **Microfinance for the Poor**, Ed.by H. Schneider, Paris, OECD, 1997,p.105.
- BIRD, G,: “The Myths and Realities of IMF Landing”, **The World Economy**, Volume 17, 1994, pp.759-778.
- BORNSTEIN, D.: **The Prize of a Dream: The Story of the Grameen Bank**, Chicago, University of Chicago Press, 1996, pp.15-142.

- BOSSOUTROT,
Sylvie K.: “Microfinance in Russia Broadening Acces to Finance for Micro and Small Entrepreneurs”, **World Bank Working Paper** no.67, World Bank, Washington DC, 2005, p.43.
- BURRITT, K. **Microfinance in Turkey: A Sector Assessment Report**, United Nations Development Program Publication, Turkey, 2003, p. 25.
- CARR, James H.
and Zhong Yi Tong: “Introduction: Replicating Microfinance in The United States- an Overwiev”, **Replicating Microfinance in The United States**, Ed. By. James H. Carr and Zhong Yi Tong, Fannie Mae Foundation Book, Washington DC.,2002, pp.2-3.
- CGAP, **Review of Commercial Bank and Other Formal Financial Institution Participation in Microfinance**, Washington D.C. 2004, pp.1-30.
- CHEAL, David: **New Poverty**, London, Greenwood Press, 1996, pp.37-38.
- CHESTON, S.,
L.Khun: “Empowering Women through Microfinance”, **Pathways out of Poverty**, Ed. by S. Daley Harris, 2002, p.172.

CONCEIÇÃO, P.,

P. Ferreira:

“The Young Person’s Guide to the Theil Index: Suggesting and Exploring Analytical Applications”, UTIP Working Paper Number 14, 2000, (Çevrimiçi) :
http://utip.gov.utexas.edu/web/workingpaper/utip_14.pdf ,
26.03.2006.

CONNING, Jonathan,

Christopher Udry:

“Rural Financial Markets in Developing Countries”
Discussion Paper, Yale University
Economic Growth Center, June 2005, p.10
(Çevrimiçi):
www.econ.yale.edu/egcenter/research.htm,
28.04.2006

CRAIG, D., D.Porter:

“Poverty Reduction Strategy Papers: A New Convergence”, **World Development**, Vol.31 No.1, 2003, pp.53-69.

CHRISTEN, Robert

Peck, Elisabeth Rhyne,

VOGEL, Robert C.:

**Maximizing the Outreach of
Microenterprise Finance: An analysis of
Successful Microfinance Programs**, Arlington,
VA: USAID, 1995, pp.5-21.

CYPHER, James M.,

James L. Dietz;

The Process of Economic Development,
Routledge, USA&Canada, 1997, p.128.

- DICHTER, Thomas: “Questioning the Future of NGOs in Microfinance”,
Journal of International Development, Vol.8,
Issue2, 1996, p.259.
- DPT: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005,
Ankara 2001, s.104.
- DPT: Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007-2013,
(Çevrimiçi):
<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9kalkinmaplani.pdf>,
23.05.2007
- EDGCOMB, E.
and J. Cawley: “The Process of Institutional Development:
Assisting Small Enter Prise Institutions Become
More Effective”, **The New World of
Microenterprice Finance: Building Healty
Institutions for the Poor**, Ed by M. Otero, E. Rhyne,
West Hardford, Kumariyan Press, 1994, p.77.
- ESCOBAR, Arturo: **Encountering Development : The Making and
Unmaking of the Third World**, Ewing, NJ, USA,
Princeton University Press, 1994. p 76-77.
- EZEALA-HARRISSON,
Fidelis: **Economic Development Theory and
Applications**, Wesport, Connecticut ,London 1996
pp. 14-15.

- FERNANDO, Jude L.: **Microfinance Perils and Prospects**, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2006, p.23.
- GARSON, Jose: Microfinance and Anti-Poverty Strategies. A Donor Perspective, UNCDF, (Çevrimiçi): <http://www.undp.org/uncdf/pubs/mf/mf-chap1.htm>, 01.03.2006.
- GOEDHART, T. V ,
A.Kapteyn,: B.M.S. Van Praag , **“The Poverty Line: Concept and Measurement”**, Journal of Human Resources, 12(4), 1977, pp. 503-520.
- GONZALES, C.: “From Policies to Tecnoloigoies, to Organizations: The Evolution of The Ohio State University Vision of Rural Financial Markets”, **Working Paper**, 1993, pp.23-24.
- GONZALEZ-VEGA ,
Claudio: “Microfinance: Broader Achievements and New Challenges”, **Economics and Sociology Occasional Paper**, No: 2518, Rural Finance Program, Ohio State University, 1998, p.9.
- GRAMEEN BANK: A Short History of Grameen Bank, (Çevrimiçi): <http://www.grameen-info.org/bank/hist.html>, 04/02/2006.

- GRAMEEN BANK : (Çevrimiçi): [www.grameen-info.org/bank/hist\\$.html](http://www.grameen-info.org/bank/hist$.html),
05/03/2006.
- GRAMEEN BANK : Breaking the Vicious Cycle of Poverty Through
Microcredit,(Çevrimiçi):
<http://www.grameen-info.org/bank/bcycle.html>,
29.04.2006.
- GROSSMANN, H. **Demand Study for Microfinance in Turkey: Results
from a Field Survey**, Bankakademie International,
w.place , 2006, p.28.
- HADDAD, L.
and R. Kanbur : “Are Better-of Households more Unequal or
Less Unequal?”, **Oxford Econ. Pap.** 46, 1994,
pp. 445-458.
- HALKBANK: (Çevrimiçi):
www.halkbank.com.tr , 28.01.2007.
- HARPER, Malcolm: Self- Help Groups and Grameen Bank Groups: What
are the differences?, **Beyond Micro- Credit Putting
Development Back into Micro-Finance**, Ed. By.
Thomas Fisher, M.S. Sriram, Vistaar Publications,
New Delhi, 2002, pp.172-173.

- HASHEMI, Syed M.,
Lamiya Morshed: “Grameen Bank: A Case Study”, **Who Needs Credit? Poverty and Finance in Bangladesh**, Ed.By.Geoffrey Wood& Iffath A Sharif, Zed Books New York & London, 1997, p.217.
- HASSAN, M.,L.
Renteria-Guerrero: “The experience of the Gramen Bank of Bangladesh in Community Development”, **International Journal of Social Economics**, Vol.24. Issue.12, 1997, p.1510.
- HAYAMI, Yujiro,
Yoshihisa Godo : **Development Economics from the Poverty to the Wealth of Nations**, Third Edition, Oxford University Press, 2005, p. 193.
- HELMS,B.: **Access for All: Building Inclusive Financial System**, The World Bank, Washington D.C., 2006, p. 53
- HERRICK, Bruce,
Charles Kindleberger: **Economic Development**, McGraw-Hill Book Company, w.place, 1983, p.179.
- HIRSCHMAN, A.O.: **The Strategy of Economic Development**, New Haven, Yale University Press, 1958.
- HOGENDORRN, Jan : **Economic Developmet**, Harper& Row Publishers, New York, 1987, p. 21.

- HOLLOH, Detlev: “Financial Systems Development and Local Financial Institutions in Indonesia Introduction and Selected Bibliography”, **University of Cologne Development Research Center**, Working Paper No. 1996/1, p.2.
- ISERN ,J.;; “Commercial Banks and Microfinance: Evolving Models of Success”, **Microfinance Matters**, United Nations Capital Development Fund, Issue 17, October 2005, pp.29-32.
- İNAN, E. A. : “Türk Bankacılık Sisteminde Şube, Kredi ve Mevduatın Coğrafi Dağılımı”,**Bankacılar Dergisi**, Sayı 54, 2005,s.23.
- İNSEL, Ahmet : “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, **Toplum ve Bilim**, S.89 Yaz 2001, s.64.
- İSLAM, Noor : “Mikrofinans Uygulamalarında Bangladeş Örneği ve Türkiye’de Başarı Koşulları”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s.171.
- JACKSON,R.: “The Weight of Ideas in Decolonization: Normative Change in International Relations.” **Ideas & Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change**, Ed. by. R. Keohane, J. Goldstein, Ithaca New York, Cornell University Press, 1993, pp.111-138.

- JOHNSON ,Susan
and Ben Rogaly: **“Microfinance and Poverty Reduction”**,
Oxfam, w.place ,1997, p.60.
- JUDSON, R.: **“Do Low Human Capital Coefficients Make Sense? A
Puzzle and Some Answers”**, Federal Reserve Board,
Washington DC, 1995, (Çevrimiçi)
<http://econwpa.wustl.edu> , 11.05.2005.
- KADEV : Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı Maya
Mikrokredi Destek İşletmesi 2005 Faaliyet Raporu
- KARAMAN, İsmail : **“Dünyada ve Türkiye de Gelir Dağılımı”**, **Yeni
Türkiye**, Sayı 6, Ankara, 1997, s.154.
- KARMAKAR, K.G.: **Rural Credit and Self Help Groups: Needs and
Concepts in India**, Sage Publications, New Delhi,
1999, p.224.
- KHANDKER, Shahidur
R.,B. Khalily, Z. Khan: **“Grameen Bank Performance and Sustainability.”**
World Bank Discussion Paper
No.136. Washington DC, World Bank, 1995.
- KHANDKER, Shahidur:
**“Microfinance and Poverty: Evidence Using Panel
Data from Bangladesh”**, **World Bank Policy
Research**, Working Paper 2945, 2003.

- KHANDKER, Shahidur: **Fighting Poverty with Microcredit: Experience in Bangladesh**, Washington, Oxford University Press, 1998, pp.26- 28.
- KHUSRO, A.M.: **The Poverty of Nations**, New York, St.Martin's Press, Inc., 1999, p.67.
- KHWAJA, I.: "Can Good Projects Succeed in Bad Communities: Collective Action in the Himalayas.", **World Bank**, 2000.
- LITTLEFIELD, Elizabeth,
Jonathan Morduch
and Syed Hashemi: "Is Microfinance Effective Strategy to Reach The Millienium Development Goals" January 2003, pp.2-3., (Çevrimiçi):
<http://www.idlo.int/yexts/IDLO/mis7533.pdf>,
13/05/2005.
- LYCETTE, M.
& Karen White: "Improving Women's Access to Credit in Latin America and Carebbean: Policy and Project Recommendations", **Women's Ventures** , Ed. by. M.Berger& M.Buvinic, Kumarian Press, West Hartford, 1989,p.148.
- LYNN , Stuart R.: **Economic Development**, New Jersey, Prentice Hall, 2003, pp. 29-30.
- MANİSALI, Erol : **İktisada Giriş**, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 62.

- MANKIŪ, Gregory : **Principles of Economics**, Second Edition, Harcourt College Publishers, 2001, pp. 537-537.
- MARRIS, Robin : **Ending Poverty**, Thomas&Hudson, w.place, 1999, p.67.
- MCCORD, M.: “Healthcare Microinsurance-Case Studies from Uganda, Tanzania, India and Cambodia”, **Small Enterprise Development**, vol.12, issue1, 2001, pp.25-38.
- MCGUIRE, Paul B.,
John D. Conroy: “The Microfinance Phenomenon”, **Asia-Pacific Review**, Vol.7, No.1, 2000, p.90.
- MEIER, Gerald M.:
Biography of a Subject: An Evolution of Development Economics, Oxford University Press, 2005, p.60
- MENCHER, Samuel: “The Problem of Measuring Poverty”, **Poverty** , Ed.by. Jack L. Roach and J.K. Roach, Penguin Books Ltd.,1972, p.73.
- MISRA, Indira: **Microcredit for Macro Impact on Poverty**, National Publishing House, New Delhi, 2004, p.95-97.
- MONTGOMERY, H.
and J. Weiss; “**Great Expectations: Microfinance and Poverty Reduction in Asia and Latin America**”, ADB Institute Research Paper, No. 63, February 2005, p.5.

- MORDUCH, Jonathan; “Micro-insurance: The Next Revolution”, New York University, (Çevrimiçi) :
<http://www.nyu.edu/fas/institute/dri/DRIWP/DRIWP12.pdf>
12.11.2005.
- MORRIS, David : **Measuring the condition of the world’s poor: the Physical Quality of Life Index**, Pergamon Press, New York, 1979, p16.
- NABARD : (Çevrimiçi) :<http://www.nabard.org>, , 5/6/2006.
- NABARD: Progress of SHG Bank linkage in India 2003-2004, NABARD; (Çevrimiçi) :www.nabard.org, 5/6/2006.
- NAFZIGER,E.W.: **The Economics of Developing Countries**, Prentice Hall International Editions, Washington D.C., 1995, p.132
- OKTAYER, N.,
Murat Çak: **Sosyal Güvenlik Perspektifinde Mikrofinans Sisteminin Değerlendirilmesi**, 22. Türkiye Maliye Sempozyumunda Sunulan Tebliğ, (Çevrimiçi.):
http://www.sdu.edu.tr/sempozyum/2006/maliye/HAKKINDA/PDF/oktayer_cak.pdf,
10.05.2007.
- ORUÇ, Yeşim : “Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler”, **Toplum ve Bilim**, S.89 Yaz 2001, s.76.
- OSTROM, E., K.Ahn: “ Social Science Perspective on Social Capital: Social Capital and Collective Action”, **A Report Prepared for The Bundastag- Enquete Commission**, 2001, pp.18-20.

- PANJAITAN,
Rosintan D. M. –
Drioadisuryo,
Kathleen Cloud, “Gender, self- employment and Microcredit Programs An
Indonesian Case Study”, **The Quarterly Review of
Economics and Finance**, Vol. 39, 1999, p.773.
- PARHUSIP, Uben and
Hans Dieter Seibel, “Microfinance in Indonesia: Experiments in Linkages
and Policy Reform”, **Microfinance and Poverty
Alleviation Case Studies from Asia and the Pacific**,
Ed.By. Joe Remyeny and Benjamin Quinones, Jr, Pinter,
London and New York, 2000, p.153
- PAULSEN, Anna
and Robert Townsend: “Entrepreneurship and Financial Constrains in Thailand”,
Working Paper, University of Chicago Department of
Economics, 2001, (Çevrimiçi):
www.cier.uchicago.edu/papers/paulson/paulsontownsend1.pdf ,
10.04.2006.
- PAYNE,R.: “Deliberating Global Environmental Politics”, **Journal of
Peace Research**, Vol.33, 1996, pp.129-136.
- PRITI, Mody: “Gender empowerment and microfinance”, **Working
Paper**, Evans School, 2000.
- PUIGROSS,A.: World Bank Education Policy: Market Liberalism Meets
Meets Ideological Conservatism, **NACLA Report on the
Americas**, 29, 1996, pp.26-31.

- RAJIVAN, Anuradha: Micro-Credit and Women's empowerment: A case Study of SHARE Micro Finance Limited, **Micro-Credit, Poverty and Empowerment Linking the Triad**, Ed. by Neera Burra, Joy Dehmukh-Ranadive, Ranjani K. Murthy, Sage Publications, New Delhi, 2005, p.122.
- RAVALLION, Martin
and B.Bidani: "How Robust is a Poverty Profile?", **World Bank Economic Review**, 8(1), 1994, pp.75-102.
- REMENYI, Joseph : **Where Credit is Due: Income Generating Programs for the Poor in Developing Countries**, Boulder, Westview, 1991, pp. 33-34.
- RHYNE,E.: "A New View of Finance Program Evaluation", **The New World of Microenterprise Finance**, Ed. by M. Otero E.Rhyne, West Hartford:Kumarian Press, w.place,1994, pp. 105-115.
- ROBINSON, M. S; **The Microfinance Revolution: Sustainable Finance for the Poor**, The World Bank, Washington D.C., 2001,pp.10-11.
- ROMER, M; "Endogenous Technological Change", **Journal of Political Economy**, Volume 98, Issue 5, October 1990, pp.71-102
- RUTHERFORD,
Stuart: "Why Do the Poor Need Saving Services?", **Savings Services for the Poor**, Edit by Madeline Hirschland, Kumarian Press, w.place, 2005, pp.22-23.

SARNO, N. : “Too Rapid Growth is Biggest Threat to Microcredit, Inter Press”, **Service World News**, 2001.

SCHREINER, Mark

and Jonathan Morduch: Opportunities and Challenges for Microfinance in the United States, **Replicating Microfinance in the United States**, Ed. By. James H. Carr and Zhong Yi Tong, Fannie Mae Foundation Book, Washington DC.,2002, p. 26.

SEIBEL, Hans Dieter: “The Microbanking Division of Bank Rakyat Indonesia: A Flagship of Rural Microfinance in Asia”, **Small Customers, Big Market Commercial Banks in Microfinance**, Ed By. Malcolm Harper, Sukhwinder Arora, ITDG Publications Rugby, w.place,2005.,p.14.

SERVON, Lisa J.: “Fulfilling the Potential of the U.S. Microenterprise Strategy”, **Replicating Microfinance in The United States**, Ed. By. James H. Carr and Zhong Yi Tong, Fannie Mae Foundation Book, Washington DC.,2002, p. 174.

SEWA Bank: (Çevrimiçi): <http://www.sewa.org> , 6/6/2006.

SİAMWALLA, A.,

P.Chirmsak, P.Nipon,

S.Ploenpit, N.Prayon,

M.Wanrak, T.Yuavares: “The Thai Rural Credi System and Elements of a Theory: Public Subsidies, Prvate Information and Segmented Markets.”, **World Bank Economic Review**, Vol.4, Issue3, 1990, pp.271-296.

SIMANOWITZ, A.: Ensuring Impact, **Pathways out of Poverty**, Ed. by S. Daley Harris, 2002, p.26.

SINHA, Sanjay, John

Samuel and Ben Quinones: Microfinance in India:

Adjusting to Economic Liberalization, **Microfinance And Poverty Alleviation Case Studies from Asia and The Pacific**, Ed.By. Joe Remeny and Benjamin Quinones, Jr, Pinter, London and New York, 2000, pp.86-87.

STEVENSON, Lois: “Women and Economic Development: a Focus an Entrepreneurship” **Journal of Development Planning**, no.18, 1998,p. 121.

THE MICROBANKING

BULLETIN: **The Microbanking Bulletin 2003**, pp.61-76.,
(Çevrimiçi) : <http://www.mixmbb.org>., 11/05/2005.

THE RUSSIA

MICROFINANCE

PROJECT: A.U.S. Department of State/NISCUP Funded Partnership among the University of Public affairs, The Siberian Academy of Public Administration and The Irkutsk State University, Document No:53, 2001,pp. 9-10

TIWARI, Piyush,

S.M Fahad: Microfinance Institution in India, (Çevrimiçi):
<http://www.gdrc.org/icm/conceptpaper-india.htm>,
0/6/2006.

TODARO, Micheal P.
and Stephan C. Smith: **Economic Development**, New York, Addison Wesley
2003, pp. 206-207.

TUİK : 2005 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları,
Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni,
Sayı 208, Aralık 2006.

TUNA, Yusuf ve
İbrahim G. Yumuşak: “ Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi
ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, İktisat
Fakültesi Mecmuası, 52. Cilt, Sayı: 1, 2002, s.6.

Türkiye İşçi Kurumu: (Çevrimiçi): www.tuik.gov.tr, 12/01/2007.

Türkiye İsrافی Önleme
Vakfi : (Çevrimiçi):
<http://www.israf.org/pdf/kanunteklif01.pdf>, 11/10/2006.

UN: Population, Environment and Development, **UN Concise
Report**, Newyork, 2001, p.3.

UN: Participatory Rural Appraisal and Participatory Learning
Methods: Recent Experiences From Myrada and South
India, **International Conferance on Rapid Assesment
Procedures Organized by the United Nations and
International Development Reserch
Center**, Washington,
2-15 November , 1990, p.1.

- UN: UN Capital Development Fund: (Çevrimiçi)
<http://www.uncdf.org/english/microfinance/index.php>,
 8 Temmuz 2005.
- UNDP : Human Development Report, 2005, p. 51. UN Capital
 Development Fund, (Çevrimiçi):
<http://www.uncdf.org/english/microfinance/index.php>,
 8 Temmuz 2005.
- UNDP : Human Development Report, 1993, p.225.
- UNDP: Council Decision on Specific Community Action to Combat
 Poverty, Council of the European Community, 1985. p.13.
- UNDP: **Poverty Report**, 2000, p.20.
- UNDP: United Nations Development Project, “The Grameen Bank:
 Replicating A Success Story”, New York, United Nations,
 December, 1991, p.4.
- WILSON, K.: “The New Microfinance: An Essay on the Self Help Group
 Movement in India”, **Journal of Microfinance**, Vol4,
 Issue2, 2003, pp.217-245.
- WINARNO, M.,
 Jarot Eko: “The Experience of Bankratyat Indonesia in
 Microfinance”,[http://www.alternative-finance.org.uk/cgi-
 bin/summary.pl?id=26&view=html&language=E&source=lang=E](http://www.alternative-finance.org.uk/cgi-bin/summary.pl?id=26&view=html&language=E&source=lang=E) , 10/06/2006.
- WOLLER, Garry
 and Robert Parsons: “Assesing Community Impact of Microfinance Institutions”,
Journal of Developmental Entrepreneurship, vol.7, no. 2,
 August 2002, p. 134.

- WORLD BANK : The World Bank’s Strategy: (Çevrimiçi):
<http://web.worldbank.org/wbsite/external/countries/ecaext/extecaregtoppovred/0,,contentmdk:20605763~menupk:1452660~pagepk:34004173~pipk:34003707~thesitepk:904723,00.html>, 04/04/2006.
- WORLD BANK: World Indicators, 2002.
- WORLD BANK: Worldbank Development Report, 1990,p.12.
- WORLD BANK: Worldbank Development Report, 2004.,p.8.
- WORLD BANK: World Indicators, 2007.
- YUNUS, Muhammed:“The Grameen Bank: Rural Credit in Bangladesh”,
Reasons for Hope: Instructive Experiences in Rural Development, Ed. By. A. Krishna, N. Uphoff, M.Esman,
West Hardford Humarian Press, w.place,1997, pp.9-29.
- ZAMAN, Hassan : “Assessing the Poverty and Vulnerability Impact of
Micro-Credit in Bangladesh: a Case Study of
BRAC”,WorldBank,(Çevrimiçi):
<http://www.worldbank.org/dec/Publications/workpapers/wps2000series/wps2145/wps2145.pdf>, 03.02.2006.
- ZİRAAT BANKASI: (Çevrimiçi): www.ziraat.com.tr,01/10/2007.

ÖZGEÇMİŞ

2001 yılında “Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin Bankacılık Sektörüne olan Etkileri ve Bir Uygulama” konulu tez çalışmasını tamamlayarak yüksek lisans derecesini aldı. 2002 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Politikası ABD’de akademik hayatına başladı. Aynı yıl başladığı doktora çalışmalarını “Kalkınmanın Finansmanının Sağlanmasında Mikrokredi Yöntemi” konulu tez çalışması ile devam ettiren Demet Çak, bu süreç içerisinde iki yıl Illinois State University (ABD)’de misafir öğretim üyesi olarak bulundu. Demet Çak’ın hakemli ulusal ve uluslararası indekslerde yer alan dergilerde makaleleri, uluslararası sempozyumlarda sunduğu tebliğleri, çeşitli kuruluşlarca desteklenmiş projeleri ve kitap formatında yayınlanmış çalışmaları bulunmaktadır.

